

21

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY.

A
MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
DR. GOHL ÖDÖN.

XV. ÉVFOLYAM.

1916.

II—III. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1916.

KIADJA A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

TARTALOM.

1. Gohl Ödön dr.: A magyar szabadságharci érdemkeresztek	41. lap
2. Szentgáli Károly.: A sziglak megfejtése felé	47. „
3. Frey Imre dr. és Gohl Ödön dr.: Bács megyében lelt barbárpénzek	54. „
4. Gohl Ödön dr.: Háborús emlékek (VI. közlemény)	57. „
5. Múzeumok, gyűjtemények	64. „
6. Harsányi Pál dr.: Adatok a C. N. H. III. kötetéhez (VII. közlemény)	65. „
7. Gohl Ödön dr.: Magyar robotjegyek (II. közlemény)	81. „
8. Éremleletek	84. „
9. Irodalom	86. „
10. Érem- és könyvvásár.	89. „
11. Társulati élet	91. „
12. Olvasóinkhoz	95. „
13. E füzet tartalmának német és francia kivonata	95. „

A közleményekben foglalt tud. állítások és az éremleírások helyességeért azoknak szerzői felelősek. — A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő. — Kéziratok nem adatnak vissza.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT.

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és november hóban.

Szerkeszti dr. GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi igazgató-őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

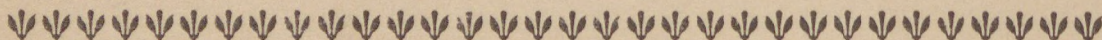
A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 1 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszersmindenkorra (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendőek.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati titkár: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (VIII., Csepreghy-utca 4., II. 15.) hétfőn és csütörtökön este 6 órától 7 óráig.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár őre: dr. Finály Gábor és a gyűjtemény őre: Szentgáli Károly hivatalos órái alatt, hétfőn és csütörtökön este 6 órától 8 óráig áll a tagok rendelkezésére.

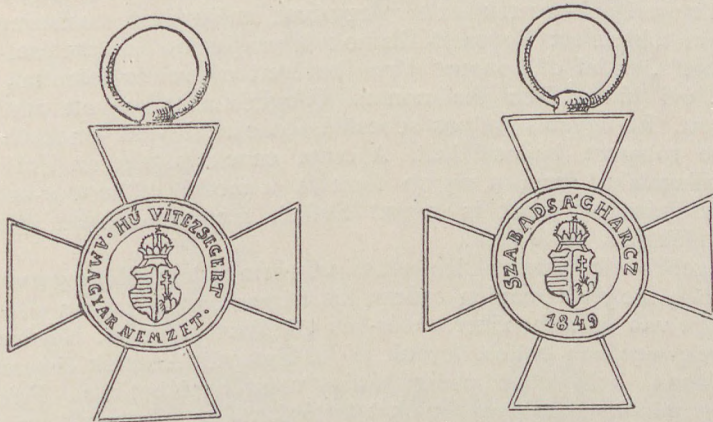
Befizetéseket a társulat pénztárosa (Dr. Zimmermann Lajos, Budapest, IV. ker., Váci-utca 78—80.) vesz át.

A magyar szabadságharcí érdemkeresztek.

A Numizmatikai Közlöny II. k. 71. és IV. k. 42. 1. ismertetett magyar szabadságharcí érdemkeresztek után túl az óceánon, az északamerikai Egyesült-Államokban merült föl egy további, immár harmadik példány, melyet az 1913-ban elhunyt Stahel Gyula, az Egyesült-Államok altábornagyának (major general) hagyatékából Pivány Jenő úr, az amerikai-magyar történelmi érintkezések ismert nevű kutatója juttatott ajándékképpen a magyar nemzeti múzeumnak.

Ez a harmadik példány egyes részletekben különbözik a két előbbtől, de lényegében azonos velük. Fontossága különösen abban rejlik, hogy egykori tulajdonosának neve, pályafutása ismeretese és az ebből meríthető adatok, ha nem is vetnek teljes fényt e keresztek keletkezésének körülményeire, némi tájékoztatást mégis nyújtanak és szűkebb mederbe terelik a reájuk vonatkozó további kutatást.

A mellékelt képen s az alábbi sorokban mutatom be Stahel Gyula érdemkeresztjét. Aranyszegélyű, mindkét lapján fehér zománccal borított, éles szélű máltai kereszt, füllel és karikával. — A kereszt közepére mindkét lapon egy-egy 20 mm. átmérőjű zománcos korong van helyezve. Ennek közepén, mindkét lapon egyformán, kerek, fehér zománcos mezőben a szent koronával tetézt, hasított pajzsú magyar országcímer zománcképe látható (a címernek heraldikai értelemben vett jobb oldalán négy fehér pólyával!).

A zöldzománcos szegélyen, az előlapon: HŰ VITEZSEGET | (így) · A MAGYAR NEMZET · |, a hátlapon pedig: SZABADSÁGHARCZ | 1849 | Ezek a korongok piros spanyolviaszsal vannak beleerősítve a kereszt közepét alkotó kerek abroncsnak — melynek külső oldalához a kereszt szárai csatlakoznak — az üregébe.

Aranyszegélyű (de karika nélkül) 42, fül nélkül 39 mm. széles és magas. — Súly a szalaggal együtt 18,15 gr. — NM.

Ez a kereszt 45 mm. széles, kettősen összehajtva 76 mm. hosszú, piros habos selyemszalagon függ. A szalagon többszörös átlukasztás, tehát használat nyomai látszanak.

Stahel Gyula hagyatékában ezen kereszt harmadmagával volt elhelyezve egy kívül setétvöröses bőrrel bevont, bent setétlila bársonnyal bélelt ékszerdobozban, melyben mind a három benne elhelyezett tárgynak, az alakjukhoz szabott külön-külön bemélyített helye van. A tok födelének fehér selyemmel bélelt belső oldalán az R. Harrison & Son, washingtoni cégnek a selyemre nyomott fekete nyomású jegye foglal helyet.

A tokban ²/₃ elrendezéssel 1. egy magyar szabadságharcí harmadosztályú ezüst érdemkoszorú foglal helyet, átfűzött, 24 mm. széles, 77 mm. hosszú, használat jeleit mutató piros, habos selyemszalagon. Ez alatt, egymás mellett, 2. a Num. Közlöny II. k.

71. lapján 7. sz. a. leírt és ábrázolt szabadságharci ezüstérmek egy példánya, melyekről Hentaller Lajos azt írta,¹ hogy Kossuth Lajos Olaszországban készítette azon olasz legionáriusok számára, akik egyszersmind 1848/49-ben magyar honvédek voltak. Ennek az érmenek füle és karikája van és 39 mm. széles, kétrét összehajtva 77 mm. hosszú piros habos selyemszalagon függ. 3. Ettől jobbra, mellette, utolsó helyen van elhelyezve a tokban a fönti érdemkereszt.

A közös tokot, világos, hogy Stahel Gyula altábornagy csináltatta, utólagosan, a birtokában volt három magyar szabadságharci emléktárgyhoz, de valószínű, hogy a tok-csináló iparos az ő utasítása szerinti sorrendben rendezte el az egyes tárgyaknak alakjához szabott külön-külön mélyített helyeket. A 2. és 3. sz. tárgyak a tokban épp úgy megfértek volna fordított sorrendben is, egymás mellett. A hely alakja nem befolyásolta a sorrendet. Azt kell azonban hinnünk, hogy mind a három tárgyat időrendi egymásutánban, úgy amint azokat kapta, helyeztette el tulajdonosuk. Ezen föltevés érvényesítése végett foglalkoztam itt részletesen a hagyaték ezen tárgyaival, melyekhez, mellesleg megjegyezve, negyedikül, külön tokban az Egyesült-Államok legmagasabb kitüntetése, a kongresszus által adományozott „medal of honour“ járul bevéssett névvel és felirattal, melyet Stahel Gyula az 1864. évi június 5-én Piedmontnál (Virginia állam) vívott csatában tanúsított vitézségeért kapott. Itt ugyanis súlyos sebesülése dacára lovára emeltette magát és személyesen vezette rohamra hadosztályát. A csata ennek folytán az Unió javára dőlt el. Ez az ötágú csillagalakú érme a régibb formája a medal of honour-nak. Az új alakú példányok kibocsájtásakor ilyen is kapott Stahel, melyet azonban élte alkonyán ott Amerikában ajándékozott titkáranak.

Ennek a régebbi érdemérmének leírását szintén nem tartom fölöslegesnek ide mellékelni: Ötágú csillag, melynek minden csúcsa kis háromkarélyú tagban végződik. Az ágaknak szegélye van és a mezőket babér- és tölgylomb tölti be. Középen 34 csillaggal szegélyezett kerek mezőben balfelé fordult nő az Egyesült-Államok címeres pajzsát tartja maga elé jobbjaiban, balkezeiben pedig bárdos vesszőnyalábot tart. Fején tárt szárnyú sas ül. Előle egy mindkét kezében kígyókat tartó férfialak (a háború géniusza?) menekül. A szelvényben Paguet F jegy.

Hátlapja sima, belevéssett következő felirattal: The Congress. | to | Major General | Julius Stahel. | U. S. Volunteers | for | distinguished | gallantry at | the battle of Piedmont. | West Va. June 5. 1864. | A szók és sorok közt helyenkint bevéssett pálmagallyak.

Ez az ötágú csillag egyik *oldalával* van fölfelé fordítva és egy bronz brelokról függ két karikán. A brelok golyók fölött keresztbe tett két ágyúcsőn ülő, tárt szárnyú, jobbfelé tekintő sast ábrázol. A sas szárnyai közt lévő vízszintes pálcikába 27 mm. széles, duplán összehajtva 27 mm. hosszú, piros-kék-fehér-kék-piros szalag van fűzve, ennek felső vége pedig ismét egy kis bronz brelokba van fűzve, mely az Egyesült-Államoknak két gyümölcset ontó bőségszarv közé és babérfüzér fölé helyezett címerpajzsát ábrázolja. (A címerpajzs vízszintesen ketté van osztva, felső mezője kék, az alsó pedig 12-szer van hasítva ezüsttel (?) és pirossal.)

Bronz, sötétbarna patinával. Az egész tárgy 104¹/₂ mm. magas, a csillag az alsó (sasos) brelokkal együtt 64 mm. magas, magának a csillagnak legnagyobb átmérője és szélessége 53 mm. — NM.

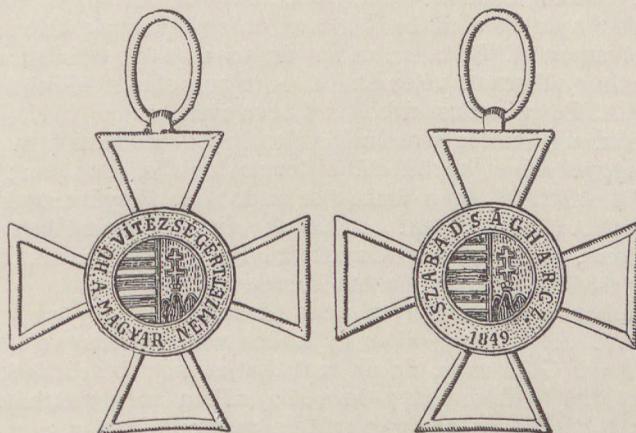
Ezen érdemérem a Wm Wilson & Son, philadelphiai ezüstműves cégjegyével jelzett külön tokban van elhelyezve.

Stahel Gyula² eredeti neve Számwald volt, 1825-ben született Szegeden, Pesten a szabadságharc előtt könyvkereskedése volt és Kacziányi Géza szerint öhozzá írta Petőfi

¹ Pallas-lexikon 14. k. „A Rendjelek átnézete“ IX. lapján. — Lásd még Kossuth Lajos: Irataim 3. k. 732. l.

² A Stahel Gyula életére vonatkozó összes adatokat Pivány Jenő úrnak köszönöm, aki „Hungarians in the American Civil War“ című, 1913-ban Clevelandban megjelent művében, úgyszintén egy a Budapesti Hirlapban 1913-ban megjelent cikkben is foglalkozott hazánk e kiváló fiával.

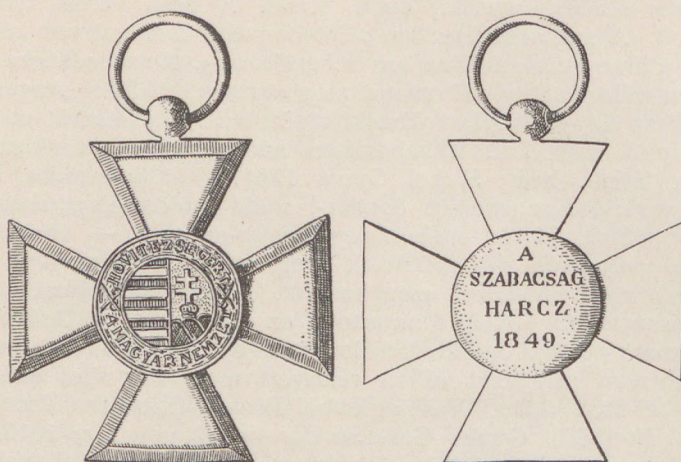
az „Egy Könyvadás Emlékkönyvébe“ című versét. A pesti városi rendfőntartó bizottmánnak tagja volt. A szabadságharcban mint honvédfőhadnagy vett részt, Guyon seregében szolgált és a branyiszkói ütközetben sebesült meg. A szabadságharc után külföldre bujdosott és valószínűleg akkor változtatta meg a nevét. 1856-ig Angolországban húzta meg magát, ekkor az Egyesült-Államokba költözött s itt a polgárháború kitöréséig (1861 április) mint hírlapíró működött. E háborúban mint katona vett részt, rohamos rangemelkedéssel. Azt látjuk, hogy Stahel Gyula 1861. V/13. alezredes, VIII/10. ezredes, XI/12. vezérőrnagy (brigadier-general), dandár-, majd hadosztályparancsnok, 1863. I/15. hadtestparancsnok, 1863. III/14. altábornagy (major-general). — Hátrahagyott irataiban kizárólag amerikai pályafutásáról emlékezik meg, magyarországi és angolországi élményeiről egyáltalában nem emlékezett meg bennük. Az emigránsokkal, kik közül a 60-as években többen visszatértek, sokáig főntartotta az összeköttetést. Asbóth Sándor kiadott irataiban is találkozunk nevével egy londoni levélben (1852). 1886-ban a magyar szabadságharcban és az amerikai polgárháborúban résztvevő magyarok által alakítando egyesület elnökségére kérte föl levél útján, Washingtonból Rózsafi (Ruzicska) Mátyás. Figyelmessy Fülöp alezredessel († 1907), Gyulai Gaál Sándor kapitánnyal († 1912) bizalmas baráti érintkezésben állt. Kossuth Lajostól 1890 táján sajátkezű írott ajánlással ellátott arcképet kapott. — Mindezen adatok többé-kevésbé megvilágítják azon körülményeket, melyek között Stahel Gyula a tárgyalt érdemkeresztet kapta.

A Numizmatikai Közlöny II. k. 71. l. és IV. k. 42. l. régebben közölt két keresztnek képét könnyebb összehasonlítás kedvéért e helyen ismét bemutatom olvasóközönségünknek.

A Num. Közlöny IV. k.-ben közölt s a másik kettőtől zománczatlan hátlapjával és feliratának helyesírási hibáival élesen elütő alábbi példányt most is, úgy mint akkor és hasonló indokokból apokrifnek tekintem; a további fejtegetés során ennél fogva az itt leírt Stahel-féle példányon kívül csakis a m. nemz. muzeum birtokában lévő fönti legrégebben ismert példányra (N. K. II. 71. l.), illetve az ezekre vonatkozó alábbi adatokra támaszkodom.

I. Tizenhárom év előtt, amikor az első keresztet ismertettem, csakis a m. nemzeti muzeum régiségnaplójának 1879. évi 50., 3. tételéhez csatolt megjegyzések nyújtottak tájékoztatást e kereszt származása és keletkezése felől. Ismétlem az akkor közölt megjegyzések szövegét. A tárgy leírása után e sorok következnek: „Állítólag egyik aradi vértanú tulajdona volt, kitől özvegyére maradván, az az ajándékozó püspöknek közvetítő által adta el.“ (A keresztet a régiségekkel sokat foglalkozó Pauer János székesfehérvári püspök adta a nemz. múzeumnak.) — A megjegyzések rovatában pedig ezt a K. Pauer István kezeírásával írott jegyzetet olvassuk: „N. B. E kereszt Kossuth Lajos iniciatí-

vája folytán 1863-ban Olaszországban készíttetett az 1848/9. szabadságharc alatt kiosztott vitézségi érdemkoszorúk helyettesítése végett. Kápolnai P. István (m. p.) alezredes.

II. Időközben, amikor alkalom nyílt, több irányban kutattam, tudakozódtam, hogy további támasztékokat nyerjek a szabadságharci érdemkeresztek keletkezésére nézve. Így az 1907/8-iki tél folyamán A. B. h. százados úr szíves közbenjárása útján sikerült megtudnom Görgey Arthúr tábornok véleményét. A tábornoknak időközben elhunyt fivére, István, mutatta be A. B. százados úrhoz írt levelemet és a N. K. II. k.-ben közzétett képet. A tábornoknak, úgyszintén fivérének véleményét, utóbbinak A. B. százados úrhoz intézett s az ő beleegyezésével közölt alábbi levele foglalja magában:

Budapest, 1908. márt. 18. Igen tisztelt százados úr. Bátyám az ide mellékelt levelet (írta Gohl Ödön úr A. B. sz. úrnak) az ahhoz mellékelt ordó-rajzzal együtt avégett adta át nekem, hogy azokat Önnek küldjem vissza azzal, hogy bátyám *ilyen* érdemkeresztet sem 1848/9-ben, sem azóta sohasem látott.

Hát nem is láthatott — mert ilyen nem létezett.

Ha Ön vagy A. úr meg akar győződni róla, *milyen* volt tényleg az 1849-ki katonai rendjel: maga Gohl múz. ör. úr mutathatja meg bátyámnak a N. Múzeumban őrzött első (legnagyobb) fokú ordóját; én pedig nálam megmutathatom bátyám középkeresztjét.¹ A III-ik fokút — az enyimet szintén megmutathatom.

Nem tudom, mit „tudott” és a Num. Közlönyben kiadott Gohl úr e rajznak tárgyról; de mert egy valóságos arany példány a N. Múzeumban tette megvan: a dolog érdekes talány. És én megkísérlem megfejtését,

Hogy kétféle minta és mindenik utáni kivitelű egy-egy példány, még pedig zománczos aranyból, költséges, létezik: engem arról győz meg, hogy egy 1849-ben vállalkozott aranyművesnek a testet öltött indítványa, melyet az *akart*, de *nem bírt* Kossuth elé terjeszteni elfogadás s a készítőre nézve nyereséges megrendelés végett, vagy pedig bemutatván Kossuthnak: ez el nem fogadta.

Hogy mystificatio végett készíté vagy készítetté valaki: ahhoz igen költséges.

Véleményem elmondásába azért bocsátkoztam (kéretlen), hogy annak fonalán talán tovább lehet nyomozni.

Kiváló tisztelettel híve Görgey István.

III. A további újabb támasztékot Stahel Gyula amerikai altábornagynak Pivány Jenő úr szíves közléséből merített életrajzi adatai nyújtották, melyek egy részét fönnebb közöltem.

* * *

¹ Időközben ez is a nemz. múzeumba jutott.

A fönti háromrendbeli adatok, illetve véleménynyilvánítások egymást részben megerősítik, részben pedig — ami a két elsőt illeti — ellentmondanak egymásnak. Lássuk, mit lehet belőlük végső eredményképen kihámozni.

1. Valamennyi forrás: úgy Paur alezredes, mint Görgey Árpád tábornok és fivére, István, megegyeznek abban, hogy 1848/9-ben ezen éremkeresztek ismeretlenek voltak. Stahel életrajzi adataiból sem vonhatunk le ezzel ellenkező érveket. Semmiféle máshonnan merített érv vagy adat sem bizonyítja azt, hogy e keresztet a szabadságharc folyamán készítették vagy kiosztották volna. A legrégebb budapesti ötvösök egy részének még élő utódaitól, illetve hozzátartozóiktól is hiába tudakozódtam ilyenmű zománcos kereszt készítése felől.

2. Megfontolásra érdemes Görgey Istvánnak az a véleménye, hogy a szabadságharc folyamán próbaképen készítette ezeket, nyereséges megrendelés reményében valamely ötvös, akinek előterjesztése azonban vagy nem jutott el Kossuthhoz, vagy pedig ez nem fogadta el az ajánlatokat. — Az ismert példányok különfélesége bizonyára úgy látszik, hogy Görgey véleményét támogatja, ámde ezzel szemben áll két egymástól teljesen különálló körülmény. Először is a nemz. múzeum 1879. évi naplója szerint állítólag egyik aradi vértanu özvegyétől vásárolta, közvetítő útján, a székesfehérvári püspök. — Elfogulatlanul és múzeumi tapasztalatok alapján ítélve, az idézett megjegyzés így egy magában semmit sem bizonyít. A régiségekkel kereskedő ügynökök, magasabb ár elérése végett, nem egyszer ruházzák föl, jogos alap nélkül, az ereklYESZERÚSÉG nimbuszával az eladásra szánt tárgyakat. (Hány „Rákóczi-pipát“ ajánlottak már a nemz. múzeumnak, amióta én ott vagyok! De ott az orosz cár által ajándékozott apokrif Rákóczi-kard is, melyre egy szövetséges uralkodó, dr. H. J. osztályigazgatónak válaszolva, ittlétekor ama bizonyos talpraesett megjegyzést tette, stb. stb.) A kegyes püspöknek bizonyára jobban kellett megfizetnie az „aradi vértanu“ érdemkeresztjét, mintha azt minden kommentár nélkül hozták volna elébe. És melyik vértanunk özvegye adta volna azt oda értékesítésre, egy „közvetítőnek“? Van-e erre megbízható tanuság? Enyhén szólva, nem nagyon valószínű a dolognak ilyen beállítása. Ehhez járul még, hogy ha aradi vértanunk egyikének kiosztottak volna 1849-ben ilyen keresztet, alig hihető, hogy a többieknek legalább egyrésze is nem nyert volna hasonló kitüntetést. — Mint utolsó eshetőség jön számba, hogy mint a most dúló nagy háború folyamán is többször olvastuk, halál utáni kitüntetésképen, utólagosan is kaphatott a vértanu, illetve annak özvegye ilyen keresztet, amikor azokat kibocsájtották.

Más érv az ellen, hogy az ötvösök 1849. évi próbapéldányainak tekintsük e keresztet, az a biztos tény, hogy egyik példánya Stahel Gyula birtokában volt, aki 1849-ben csak főhadnagyi ranggal szolgált Guyon seregében, tehát még kis ember volt ahhoz képest, hogy különösebb érdemek nélkül ily ritka és magas kitüntetés érje, továbbá, hogy Stahel 1849-ben kibujdosott és többé haza nem tért, végül pedig, hogy Stahel altábornagy ennek az érdemkeresztnek két más szabadságharci, illetve arra vonatkozó kitüntetéssel együtt ott Amerikában közös tokot csináltatott, melyben fönn első helyen az 1848/9. évi szabadságharc harmadosztályú vitézségi koszorú, aztán a Hentaller szerint 1863-ban kiadott ezüst honvédérem és csak mint harmadik és utolsó foglal helyet (meg nem változtatható sorrendben, a tárgyak alakjához szabott külön-külön mélyített helyen beágyazva) a kérdéses érdemkereszt.

Magában véve alig látszik fontosnak ez a közös tok és benne a tárgyak sorrendje, de ezen esetben egyedüli tárgyi bizonyíték ez, mely hallgatagon tolmácsolhatja névszerint ismert tulajdonosának fölfogását és ítéletét. Ugyanis, ha Stahel nem kapta volna illetékes helyről, valószínű kitüntetésképen e tárgyakat, ha nem becsülte volna azokat, mint a magyar szabadságharcban megkezdett katonai pályája emlékeit, — úgy bizonyára nem helyeztette volna együvé, egy közös tokba azokat. És hogy a három tárgynak csak elnyerésük időrendjének megfelelő sorrendben készített külön-külön helyet a közös tokban,

azt a reájuk fordított figyelemből, de a nyilvánvalóan legrégibb, autentikus 1849-es érdemkoszorúnak első helyre helyezéséből is megérthetjük. — Ha e keresztet, mint valamely ötvösnek próbaképen készített példányát kapta vagy vette volna, semmiesetre sem helyezte volna együvé 1848/9. évi harmadosztályú érdemkoszorújával, de még kevésbé viselte volna azt, pedig a piros selyemszalag többszörös átlukasztása használatra vall. (Talán az amerikai magyar honvédek főnnebb említett egyesületének gyűlésein viselte szabadságharci kitüntetését?)

A főnti indokok alapján, amíg esetleg az ellenkező esetet igazoló bizonyítékok nem merülnek föl, bizvást arra az álláspontra helyezkedhetünk, hogy a tárgyalt érdemkereszteket a szabadságharc utáni időben készítették.

De: mi célra, kinek rendeletére és mikor?

3. Paur alezredesnek véleménye szerint Kossuth iniciatívájára 1863-ban Olaszországban készültek e kereszték, az 1848/9-ben kiosztott vitézségi érdemkoszorúk helyettesítése végett. Valóban, az egyszerű, szerény másod- és harmadosztályú érdemkoszorúk egyéb katonai kitüntetések ragyogó pompájához képest ugyancsak igénytelen megjelenésűek. Elfogadhatónak látszik, első pillanatra, azon föltevés, hogy ezeket Kossuth Lajos rendjesszerű díszes, zománcos aranykeresztekkel kívánta helyettesíteni. De csak az első pillanatra áll ez, mert meg vagyok győződve róla, hogy egy kitüntetett honvéd sem cserélte volna föl szívesen hazafias kegyelettel örzött, ereklyeszámba menő, harcaival, emlékeivel egykorú, autentikus és ismert alakú érdemkoszorúját a mintegy 15 évvel később készült vadonatúj, senkitől nem ismert kereszttel. Megjegyezhetem még, hogy abban az esetben, ha Paur véleménye megfelelne a tényeknek, talán éppen a kegyeletes érzésbe való eme beleütközés folytán bukhatott meg a kereszték ügye. De a dolgok ilyenén beállításában nem is föltételezhetjük Kossuth Lajosról, hogy elsősorban is éppen ő ne érezte volna a hazafias kegyeletnek ezen állítólagos cserében rejlő sérelmét, és éppen ezen okból nem fogadhatom el Paurnak magyarázatát.

Valószínűbbnek tartom, hogy a 60-as években ugyan, hanem abból a célból készültek e kereszték, hogy az 1848/9. évi szabadságharcban résztvett magasabbrangú honvédtiszteknek esetleg részben a közbeeső időre eső, akár itthon, akár az emigrációban a magyarság s a nemzeti ügy szolgálatában szerzett kiváló érdemeit — de mindenesetre a régebbi érdemkoszorúktól függetlenül — jutalmazza vele. Az ismert példányok kis száma és — amennyire értesüléseink terjednek — tulajdonosaiknak magas katonai rangja e föltevésnek kedveznek, mert hiszen, amennyiben a nemz. múzeum idézett naplójegyzete a vértanu özvegyéről (a posthumus kitüntetés föltételezése mellett) valónak bizonyul, másrészt pedig Stahel Gyula altábornagy esetében is, mindkét esetben magas katonai rangot viselő szabadságharci hősök kapták e kitüntetésüket. Felhívom az olvasó figyelmét arra, amit főnnebb Stahel Gyula katonai pályájáról említettem, hogy 1848/9-ben csak főhadnagy volt és csak 1861, különösen pedig 1863 óta emelkedett gyors ütemben a ranglétrán. A Stahel szabadságharci kitüntetéseinek időrendjéről mondottakra is hivatkozom. Mindkét körülmény megfelel annak a föltevésnek, hogy ezen érdemkereszteket a 60-as években — természetesen inkább azoknak első felében — bocsájtották ki.

Nem akarván saját föltevéseim érdekében részrehajló lenni, nem hallgatom el Pivány Jenő úrnak azon megfontolást érdemlő megjegyzését, hogy „csodálatos, miszerint Figyelmessy (Fülöp), aki 1849-ben őrnagy, később Kossuth bizalmasa és itáliai hadsegéde volt és 1862-ben Amerikában ezredessé lett, nem kapott ilyen vitézségi keresztet, legalább emlékirataiban nincs róla szó. Érdekes volna azt is megtudni, vajjon Asbóth Sándornak, — aki honvédalezredes volt, Kossuthot Itáliába és Amerikába kísérte, s ott címzetes altábornagygyá és hadosztályparancsnokká lett, — megvolt-e ez a kitüntetés?”

A kereszték alapítását illető intézkedés és az adományozás csakis a szabadságharc ügyének legfelsőbb forumától, annak legkimagaslóbb képviselőjétől, illetve annak beleegyezésével történhetett. A közelebbi alkalmat és indokot illetőleg sejtelmem oda vonz,

hogy az 1859-ben Turinban alakult nemzeti igazgatósággal,¹ illetve az általa tervezett akciókkal, esetleg az 1866. évi Klapka-ügygyel hozzam kapcsolatba e kereszttek kibocsajtását, melyeknek célja ezen esetben a már szerzett érdemek jutalmazásán kívül buzdítás, lelkesítés is lehetett újabbaknak a szerzésére.²

Röviden összefoglalva a mondottakat, a következő eredményekre jutunk:

1. 1848/9-ben e keresztteket nem ismerték.
2. Nem tekinthetjük 1849-ben készült próbapéldányoknak.
3. Később, legvalószínűbben a 60-as évek első felében készültek, de
4. nem a szabadságharci érdemkoszorúk helyettesítésére, hanem
5. ezektől függetlenül, a nemzeti ügy szolgálatában a szabadságharcban és azóta szerzett kiváló érdemek elismerésére és esetleg buzdításul is a tervezett további akciókban való közvetlen vagy közvetett közreműködésre.

Gohl Ödön.

A szíglák megfejtése felé.

Az Árpádok korabeli pénzeink gazdag változatsorozatai csupán érdekessé teszik a legkedvesebb numizmatikai anyagot anélkül, hogy a jegyek valódi értelméről, néhány közkeletű elméleten kívül, határozott tudomásunk volna.

Sem külföldi analógiák, sem írott dokumentumok nem támogatnak bennünket a tökéletes megfejtés elérésében; de kár is volna ilyenek felbukkanására várni. Induljunk el inkább új nyomon! Tekintsük soraimat az első kísérletnek, midőn főként műszaki szempontokra támaszkodom és igyekszem magam beleélni az akkori műhelyviszonyokba, természetesen a kor művelődési viszonyainak lehető figyelembe vevése mellett.

Végleges eredményről nem számolhatok be, midőn megfigyeléseimet közreadom, melyek azonban új és bizonyára hasznos támasztópontokká lehetnek a köznapinál élesebb következtető elmével rendelkező egyén kezében. Ezért igyekszem oly világos lenni, hogy ne okvetlenül csak szakember pillanthasson a kérdés mélyére. Ezért fogok lehető részletességgel szólni még a mellékesnek látszó körülményekről is.

A szígla és a C. N. H. 59.

Nagyobb példányszámban ismeretes korábbi denárok is oly változatos sorozatokat nyújtottak, hogy okvetlenül gondolkodóba esett minden szakember. Azonban az eddigi elnevezésektől: mesterjegy, verdejegy, ellenőrzőjegy, verőtövek fölismerésére szolgáló jegy, kibocsajtást jelentő jegy, csak úgy tudunk megszabadulni, hogy az általánosító „szígla” nevezettel elégedtünk meg. Mert míg néhány tucat változatról volt szó, tetszésünkre volt bízva, hogy jelent-e számunkra a szígla még egyebet is a nagy kérdőjelnél? Hanem a Richard-pusztai lelet, mely a változatok ezreit zúdította ránk, lehetetlenné tette a korábbi magyarázatásokban való megnyugvást.

Úgy e nagy lelet egy részét, valamint egy teljesen érintetlen kisebb leletet (1200 db.) tanulmányoztam át. Minthogy ez a lelet is valószínűen a Richard-pusztainak a töredéke, tulajdonképpen egy leletről van szó. Ebben túlnyomóan a C. N. H. 59. számú, II. Béla nevével ellátott faj volt képviselve. Nem is választhatnánk ennél alkalmasabbat a szíglák megfigyelése szempontjából, mert épp ez a faj jelenti a legdúsabb virágzás korát. Látszólag megdöbbenően sok változatot ad, de tapasztalni fogjuk, hogy e sajátsága nem hogy zavaróan

¹ Ennek tagjai Kossuth Lajos, Klapka György és Teleki gróf voltak.

² Ezen föltevésemet támogatja az, amit a Stahel Gyula hagyatékában is talált 2. sz. éremről említettem Hentaller nyomán, továbbá ezen érem feliratának az itt tárgyalt érdemkereszttek feliratával való rokonsága is.

hatna, ellenkezőleg kutatásunknak új utat nyit és talán a leghelyesebb nyomra is fog vezetni. Mindenesetre elérjük, hogy néhány közkeletű elnevezést nyugodtan lomtárba helyezhetünk és a bizonytalanságot ezáltal is lényegesen csökkenthetjük.

Mielőtt magáról a numizmatikai tárgyról beszélnék, pár vonással a pénzverési jog ide illő sarkalatos vonatkozásait óhajtom vázolni. Okvetlenül méltassuk figyelmünkre a műhelyt, hol a pénz készült és igyekezzünk megállapítani a személyzet valószínű függőségét és — ebből kifolyóan, felelősségük mértékét. Kevés kortörténeti írott adat maradt fenn erről, de gyakorlati következtetéssel nem tévedhetünk lényegesen a személyzet szerepének meg-bírálásában.

Jogi előzmények.

II. Béla idejében csak egy pár verőhely létezett. Nem is tételezhetünk fel többet 4—5-nél, tudván azt, hogy az Anjouk alatt sem volt több 15-nél soha, pedig nagyon megváltozott jogi és vagyonbeli viszonyok között. Sőt akkor sem maradt ez tartós állapot.

A kopott pénzt már a legrégibb időkben becserélték bizonyos pénzverési nyereség fejében. E nyereség egyrészt ellensúlyozta a kopás folytán beállott értékcsökkenést, másrészt fedezte a pénzverési költségeket. Az ily nyereség azonban igen könnyen volt fokozható. Még kevesebbet adtak a kopott pénzért, az új pénzt rosszabb fém-ből verték és végre a pénzt minél gyakrabban cserélgették. S minderre joga volt a pénzverető hatalomnak. A megadóztatásnak e kézenfekvő könnyű módját talán sehol sem aknázták ki oly mesterien és oly korán, mint éppen a mi királyaink, illetve tőzséreib. Thallóczy „A kamara haszna” című munkájában az ily nevű adót a XII. század végére vezeti vissza. Ez azonban csak a dokumentumok hiányosságát bizonyítja és nem azt, hogy a pénzrontás és gyakori pénzcserélés is innét datálódik. Már Szent László idejében éltek a pénzcserélés jogával. Nem mondom, hogy visszaéltek, de elég néhányszor történhetett ilyen művelet, mert egyébként szükségtelen lett volna az új rajzú pénz. Azt gyanítom, hogy a régi pénz kopottságát, az akkori forgalom mellett, csak így lehetett szembetűnővé tenni.

A beváltás kivitele az akkori közlekedési viszonyok mellett nem lehetett egyszerű eljárás. Meghatározott időben működtek a beváltó hivatalnokok az egyes vidékek köz-pontjaiban. Oklevelekből kitűnik, hogy a beváltást és a pénzverést egy kéz intézte; ezek a kir. kamarák bérleti, a kamaragrófok voltak.

Néhány adatot jó lenne fölfedezni, mely megközelítő pontossággal is mutatná az akkori összes forgalmi pénz mennyiségét. Ismerek néhány adatot, de legkevésbé sem reálisak, tehát nem használhatók. Pedig tudni kellene, hogy mit jelentett fizikai munkában és időben az új pénz előállítása. Egyes oklevelek, melyek e pontot érintik, nem vetnek halvány világosságot sem arra, hogy honnét vette a kamara azt a rengeteg ezüstöt, melyből az új pénzt előbb ki kellett vernie, már t. i. azért, hogy becserélhesse a régit. Ekkora tartalékjuk nyers fém-ben az akkori nagy bankároknak nem lehetett. Megengedem, hogy pl. $\frac{1}{5}$ vagy $\frac{1}{10}$ része megvolt és egyes vidékekre csak bizonyos idő elteltével került a sor, de kizártnak tartom, hogy az egész nemzet forgó tőkéjét pár hét alatt magukhoz váltották, akármilyen pogány nyereség mellett tették is ezt. Föltétlenül létezett már akkor is hitel és merészebb pénzügyi vállalkozás is bontogatta szárnyait, de fizikailag kivihetetlen lett volna az ilyen nagyarányú művelet, hacsak az egyes kamarák a hatáskörük alá eső országrészt nem osztják be a verde teljesítőképességének mértéke szerint. Következtetni lehet ezt több XIII. századbeli oklevélből. Megtörtént, hogy egyes vidékekre túlbuzgón járogattak a kopott pénz beváltása miatt. Következtetni lehet ezt abból is, hogy egy év alatt több, rajzban egymástól teljesen elütő pénz látott napvilágot. Az adózónak azonban ez mindegy volt. Bizonyos időben beváltották veszteségre a pénzét, ezt hivatalos úton tették és ebben meg is nyugodott. Hogy ezáltal forgalmi nehézségek álltak be és károsodás érte a lakosságot, az másodrangú tünet lehetett azon jó urak szemében.

Ugyanegy évben, ha egy verde nem is produkált külsejében eltérő pénztípusokat, kénytelen volt, az elmondottak alapján, bizonyos számú kibocsájtásra; vagyis részletekben bocsáthatta forgalomba az új pénzt.

A kamaragróf működése tisztán pénzügyi jellegű, ki a pénzverőnek is első képviselője. Gondoskodni tartozik törvényes finomságú, súlyú, kellő mennyiségű pénzről. Hogy az esendő ember minél kevesebbet forogjon veszélyben, működésének minden terén, így a pénzveretés terén is ellenőrző közegeket rendel melléje a király, az érsek.

Ellenőrzése, bárki által történt is az, nem fontos a mi szempontunkból. Tudnunk kell azonban, hogy az ellenőrzést a pénzverdével szemben igen szigorúan foganatosították; annyira, hogy igen kevés megemlékezés létezik visszaélésekről és akkor is a visszaélés a király felelősségével esett meg.

Műhelyviszonyok.

Ahogy én elgondolom egy pénzverde személyzeti viszonyait ebben a korban: a pénzverde műszaki főnöke nem lehetett a kamara grófja. Ezt a tisztséget csak az összes technikai műveletekben járatos művezető (igazgató) tölthette be, aki képes volt az ily nagy üzem működését minden részletében áttekinteni és ellenőrizni. Szakembernek kellett lennie a középkori iparosszellem sajátágánál fogva. A fegyelem szempontjából is ő volt a természetes műhelyfőnök.

Nem terjeszkedem ki a műhely különféle rendű és rangú alkalmazottaira. Ma is minden komoly éremverő műhely lényegében ugyanazt a személyzetet látja el dologgal, mint a régi, csakhogy ma egy sereg alkalmazott helyén gépek állanak, de vannak ma is vésnökök, ötvösök, kovácsok, kohóművesek és mások, kiknek őseit a 800 esztendő kódén át is ott kell látnunk a műhely megfelelő helyiségében.

Tehát a művezető-igazgatón kívül minden verdében volt egy bélyegmetsző-mester és ennek segédei, a verőtőkéknek megfelelő számban alkalmazott pénzverőmesterek és az ezeknek segédkező adogatók.

A kitűzött kérdés megoldása szempontjából nekünk főképen a bélyegmetsző-mester és a verőmester működését, helyzetét, felelősségét kell mérlegelés tárgyává tenni.

A bélyegmetsző volt a kettő közül a képzetesebb, a több tekintéllyel bíró egyén, ki mindenestre már akkor elsőrangú szerepet játszott a műhely életében. Akárhányszor lett belőlük pénzverdei igazgató. Ezt főleg azért emelem ki, mert szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy egy műhely aligha tűrt egyszerre több bélyegmetsző-mestert. Igenis voltak segédei, kik az ő szellemében, az ő kívánsága szerint, egyforma eszközökkel dolgoztak. Csak úgy felelhetett meg a műhely a művészi kívánalmaknak, ha egy kézben volt letéve annak irányítása és a műhely kebelében különködés nem fordult elő.

Felelősséggel tartozott egyenlő átméretű, éles, kemény verővasakat juttatni a verőmunkásoknak kellő mennyiségben. Másodsorban a művészi kivitelért. Segédei nem tartoztak felelni másnak, csak neki. Munkájuk körébe tartozott a verővasak lágyítása, edzése, a bélyegek mélyítése, mely, véleményem szerint, abból állt, hogy a kopott verővasat lágyítás után fölszínesen lereszelték és a régi poncnyomokon újra „élesítették“. Ez eljárásnak természetes következménye a verővas szétlapulása lehetett, mely túlságos visszaélés esetén az ingadozó átméretű pénzfajokat eredményezte.

Hajlandó vagyok hinni, hogy a szakmáymunka bizonyos fokig érvényesült a verővasak készítői között. Ki miben ügyesebb, kitünőbb volt, azt a munkát végezte a bélyegzőn. Egyik vésővel rovátkolta a szegély verető barázdáját és a köröket a hátlaapon, a másik a recézés mestere volt és tüneményes gyorsasággal készítette ezt, a harmadik a poncolóvasak embere volt s így tovább.

Hanem a legsúlyosabb feladatot a verőmunkás oldotta meg. Ennek munkábaállásakor lemérték a földolgozandó ezüstlemezeket. Mellékes, hogy ő szabta-e a lemezeket megfelelő

szalagokra, majd ezeket négyszögű lapkákra. Lehet, hogy munkája még előbb kezdődött, de, véleményem szerint, legkésőbb a lapkák kiszabásánál. Talán előre lecsípte már a négyszögű lapkák sarkait, hogy nyolcszögletűvé legyenek és jobban megközelítsék a kerek formát. Hanem a verés, mint kézimunka, ennél a pénznél becsületére válik az emberi ügyességnek!

Biztosan megállapítható, hogy kerek lapkákat nem használt. Viszont utólagos körülnyírás, illetve reszelés nyoma is ritkán látszik. Ezt úgy magyarázom, hogy a nyolcszögletűre formált lemez kissé zömök volt, melynek a verővas alatt terjednie kellett. A ráható verés pedig oly tökéletesen kimért volt, hogy a verőtövek rajzát pontosan kitöltötte és ennek folytán a kiveret pénzdarab egyszersmind természetes szegélyt kapott, de az ezüstanyag ki nem futott belőlük. A szögletességet, mely néha előfordul az enyhébb ütés miatt, meg lehet állapítani, éppígy azt is, hogy a kifutás esetében gondosan *lereszelték* a hibát, ha feltűnő súlyvesztés nélkül tehetők ezt.

A munka így folytatott le: Kellő mennyiségű lapka elkészítése után az „adogató” gyors kézzel pontosan a verőtökre helyezte azokat. A mester csupán veréssel volt elfoglalva mindaddig, míg tartott a lapka. Lehet, hogy egy tanítványa ezalatt a gyorsan lehulló kész pénzt selejtezte, reszelgette. Bizonyosra veszem, hogy ez a munka is a verőmester felügyelete mellett történt és maga intézte a fontosabb teendőket, ami annál valószínűbb, mert a selejtezés munkája, valamint a javítások nem történtek oly gyors ütemben, mint a verés. Számításom szerint, ügyes adogató mellett, óránként, minden normális körülményt feltételezve, 1200 pénznek kellett leesni a tőkéről.

Mellékesen megjegyzem, hogy az alsó verőtövek, melyen ez alkalommal a hátlap negatívja volt, jóval szélesebbnek kellett lennie a pénznél. Mert bár az adogató hibájából a hátlap gyakran excentrikus, a tőke élének nyomát mégsem láthatjuk soha. Ezt az alsó verővasat nem cserélték oly gyakran, mint a felsőt. Néha a teljes elkopásig elhasználták.

A fémhulladékot gondosan összegyűjtötték, mert a munkaidő elteltével a verőmester kötelessége volt a fémmennyiséggel leszámolni és a verővasakat átadni.

A felelősség mértéke és a verőjegy.

A verőtökek körül, melyeken a munka végbement, elkülönített csoportok foglaltak helyet s ezeknek feje: a verőmester kemény számadásra volt kötelezve. Felelős volt a pénz megközelítő pontos súlyáért, a gondos kivitelért és a szabályszerű napi termelésért. Kezének ügyességétől függött a pénznek két legfontosabb kelléke: *a törvényes súlya és a csinos kiállítása*. Ez utóbbi sem csupán a közizlés kívánata, hanem szintén nagy *szükségesség*. A pénzcsonkítás korát élték és a gondos kivittel, nevezetesen a kerek rovátkolt karimával védekeztek ellene.

Egy hatvan verőmunkással bíró üzem napi termelését körülbelül fél millió pénzdarabra teszem. Az ellenőrző közeg vajjon átnézhetett-e minden darabot aprólékos szempontokból? A leszámolás csak mérlegen történhetett. Így tehát az üzemnek elsőrangú érdeke volt oly ellenőrzésről gondoskodni, mely a felelősségre vonást lehetővé teszi *mindenkorra*. Viszont a verőmunkásnak is megvolt minden oka arra, hogy féltékenyen gondoskodjék munkája védelméről, nehogy ügyes munkáját elvitathassák, vagy mások hibájáért gáncs, büntetés érhesse. A kölcsönös biztosítást alkotmányosabban nem is oldhatták volna meg, mint azzal, hogy a munka viselte készítőjének jegyét.

Ezek után a verőmunkás ellenőrzésének szükségét bizonyosnak tartom és azt a meggyőződésemet fejezem ki, hogy az Árpádok korabeli magyar pénzek jegyei, kivéve talán a C. N. H. 59-nek a pontjegyeit, kizárólag *a verőmunkással voltak összefüggésben*.¹ Minthogy egyelőre nem tudok helyesebb elnevezést adni, elnevezem a munka helyéről, a

¹ Ilyen szellemű ellenőrzésre a külföldön nincsen példa.

tőkéről: *tőkejegyek*. Csupán azt óhajtom még megállapítani, hogy midőn megszűnik az ellenőrzésnek ez a fajtája, eltűnik a magyar pénzekről is a gondosság. Jobban mondván: a szabályoknak lazább betartása fölöslegessé tette a jegyeket. A betűjegy pedig más lapra tartozik.

Nem hihetjük, hogy a jegy esetleg más alkalmazott működésével lett volna összefüggésben. Arról, hogy a kamaragróf, a műszaki igazgató, vagy bizalmi ténykedést kifejtő egyén jegye lett volna, nem is beszélhetünk a jegyek sokasága miatt sem, de felelősségük természete sem tereli rájuk figyelmünket.

Helytelen elnevezések.

A jegyek számát, melyről alább fogok beszélni, megközelítő pontossággal 55-re teszem. Ez a szám vitán kívülé teszi, hogy nem volt *mesterjegy*. Ez alatt a vésnök kézi jegyét értjük. Mint előbb láttuk, a műhelyben egy vésnökmester lehetett; hogy az összes alkalmazottai, segédei jegyet használhattak, azért vonom kétségbe, mert a főnök marad a felelős. Ő azonban könnyen tudta ellenőrizni a munkásait, kik nem is voltak nagy számban, meg készítményük sem volt átvizsgálhatlan tömegű. Bizonyosra veszem, hogy a hasonlíthatatlanul felelősebb verőmunkás el sem fogadta a rossz vasat. Ha pedig dolgozott vele, a bélyegző művészi kiviteleért nem ő felelt, hanem a vésnök. Ez a másodrangú szempont azonban nem fejleszthetett ki egész jegyrendszert.

A verővasak fölismerésére szolgáló *szerszámjegy* vajjon lehetett-e? Kérdéssel felelek: a munka megkezdésekor ráérték-e ily aprólékos jegyeken eligazodni? Ha a helyéről nem ismerték meg az eszközöket, akkor a jól látható jelet a verővas nyelére alkalmazták, nem pedig a legkényesebb helyre.

Magától elesik a *verdejegy* elnevezés is, mert ennyi verdénk sohasem volt. Ha *kibocsájtást* akarnánk belemagyarázni, gondoljuk meg, hogy sem mint pénzügyi művelet, sem mint gyártmány nem kívánta az aprólékos pontossággal való időjelzést a pénz még századok mulva sem. Még az évszámra sem volt szükség, nemhogy aprólékosabb keltezésre. Kétségbe vonom, hogy valaki egy nyomós érvet tudna felhozni ez állításom ellen. Éppen úgy megokolatlan marad, mint bármi magyarázat, mely a jegyek titokzatos jelentését akarja feltüntetni. Egyszerű volt ez, mint a kor, melyben született: érdekükben volt, hogy a munkás lelkiismeretét ébren tartsák.

A C. N. H. 59 tőkejegyei.

Rendező munkámnál bizonyos szempontok szerint járok el, hogy a változatok tömkelegében eligazodhassunk. Ez esetben három szempontot kell figyelembe részesítenünk, hogy a csoportosítás áttekinthető legyen. Ez pedig: a jegy formáját, elhelyezését és harmadsorban a jegyek számát.

Ha a formát figyeljük, azt látjuk, hogy majd mindegyikkel találkoztunk már a régebbi pénzekben is. Összesen hatféle poncolóvastól származó jegyek. Úgy mint kis és nagy pont, vékony és vastag dúc, az ék és a kör (•, ●, |, ■, ▲, ○)¹ és ezeknek szabályszerű összetétele. Mindegyik önmagát szaporítja,² de egymással sohasem kombinálják. Így nem fordul elő a kör a dúccal, vagy ék a körrel. Ennek oka szintén kézenfekvő. A munka egyszerűsítése volt ez azáltal, hogy a kézben levő szerszámot nem cserélgették.

Az ilyenféle kombinálás mégis előfordul néha, de csak ponttal, mint a melléklet 7. sorának 3 példájánál. Ez azonban, mint látni fogjuk, nem okoz zavart és megmagyarázható.

¹ A félholdalakú jegy a köralakú poncolóval készült úgy, hogy azt ferdén tartották a poncolás alkalmával.

² Így keletkeztek a •• és ■■ alakú stb. jegyek.

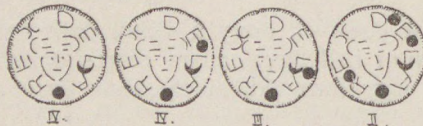
Tőkejegy a fej alatt:

Tőkejegy a koronában:

Tőkejegy a legendában:

R. Szentgyörgyi K.

Azt tapasztaltam, hogy a tőkejegyet e fajnál is megtalálom, ha a kísérő *nagy* pontok számától eltekintek és tisztán a régi, korábban előforduló jegyek nyomán kutatok utána. Itt azt látom, hogy ha a nagy pontot, ezt az új jelenséget kikapcsolom, körülbelül 50—60 jegyet számlálhatok össze és annyi munkást csakugyan föl is tételezhetünk.

Ezt a számot is csak úgy nyerem, ha a jegy ismétlését és más elhelyezését is külön tőkejegyek tartom. Például szolgáljon erre a rajz 2., 3., 8. sora. Az éket ugyanazon helyen ismételve, majd ezt más helyen látjuk. Természetesen rendszer és következtességek léteznek a vándorlójegyek elhelyezésében. Fontos irányadó ebben a kínálózó nagyobb tér, mint amilyen a fej alatt és az L után van. Léteznek azonban jegyek, melyek nem vándorolnak és makacsul ragaszkodnak helyükhöz. Ilyen az F alakú jegy a D után.

Egyébként ezeket a jegyeket ismerem:

Fej alatt: ., .., ..., ., ..., ::, ■, ■■, ▼, ►, ◀, ▲▲, ▶▶, ◀◀, +, ++, ○○, ◐, ◑, ◒, ◓.

A koronában: --, .--., -.-., -.-., ...

Ugyanez a három kis pont előfordul a REX betűi mellett ugyancsak váltakozva.

Az R után: ▶▶.

Az X után: ■.

A D után: ., ::, ., ., ■.

Az E után: ., ::, ::.

A D és E után a kettészakított ++.

Az L után: ., ○, ◐, ■, ■, ■, ◐, ▶, ▶, ▶.

Még néhányat láttam, de nem tanulmányoztam. Ha e jegyek mellett még pont is van, azt egyelőre nem tartom más tőkejegynek, hanem a kísérő pont-jegy szokatlanabb elhelyezését látom benne.

Tehát a tőkejegyek elhelyezésére három helyet használtak fel, úgymint a fej alatti teret, a koronát és a legendát. Mindegyikre találunk példát a mellékelt rajzban. Itt is minden sor más-más tőkejeggyel bír és bizonyos számú pont kíséri ezeket és pedig emelkedő számban.¹

¹ Többen földolgozták a birtokukban levő 59-est a hát-lapi veret szerint is. Ezt nem tartom másnak, mint bélyeg-változatnak és inkább a vésnök gondosságát vagy sietségét látom a több vagy kevesebb jegyben, amikkel a köriratot mimelik. A pénzt magunk előtt forgatva, a kör sugarához mérjük a jegyek helyzetét és a vonalkákat így jegyezzük a legendakezdő kereszttel indulva: + \ \ - / - \ =.

A számláló jegyek.

Majdnem minden tőkejegy társaságában még egytől ötig terjedő domború pont helyezkedik el. Így a változatok százaival állanánk szemben és el kéliene ejtenem a tőkejegyről való meggyőződésemet. Azonban van egy mód, mely megoldással kecsegtet, tudniillik az, ha, mint már a rendezésnél is eljártunk, a tőkejegyet elválasztjuk és fölteszszük, hogy a pontozásnak más célja volt. És csakis a pont alkalmazása volt a cél elérésére a legalkalmasabb eszköz. Mert kevesebb fáradsággal a változatok számtalan kombinációját hozhatták volna létre a többi jeggyel, de azokhoz nem nyúlnak, hanem választanak egy erőteljes, feltűnő új jegyet.

Minthogy ugyanazon tőkejegy mellett emelkedik a pontok száma, közele a feltevés, hogy ezt a jegyet számláló szándékkal verték a pénzre. Hogy mit számláltak, időt, fémmennyiséget, vagy hogy összefüggés volt-e e jegyek és a verőmester munkája között, erről e pillanatban nincs véleményem. A kérdést azáltal, hogy a kétféle jegyet elkülönítettem, máris hasonlíthatatlanul egyszerűbbnek látom, mint azelőtt, midőn a számtalan változat zűrzavarában tűnődtem régi pénzverőink titokzatos kabaláin.

Valami tapasztalatra rájöttem, mely nekem a megfejtéshez nem elég, mindemellett oly fontosnak tartom, hogy megfigyelésemet közreadom. Ajánlom felhasználását.

Ugyanegy fej — több típus.

Az Árpádok korabeli pénzfajoknál néha oly lényeges eltérést találunk kivitel és stílus dolgában, hogy a fajok keretén belül típusokat különböztethetünk meg. Azonban egynél sem oly feltűnő a jellegben való eltérés, mint az 59-esnél, melynél nem kevesebb, mint négy típust látunk.

I. típus. A C. N. H. 40. sz. érmének ügyes másolata, de annál gondosabb kivitel. Recés szegélye egyenletes és finom sodronykeret benyomását teszi. Az arc egészen kerek, a korona mint a 40-esen. A betűk igen élesek és rövidek, amiért egymástól távolabb esnek. *Soha sincs rajtuk számlálójegy*, csak tőkejegy. A hátlap dús. Előfordulási arányszáma 1:1000.

II. típus. Mint az első, de a legenda hosszabb poncolóvasakkal készült. *Mindig igen sok rajtuk a számlálójegy*. Előfordul 1:100-hoz arányban. A hátlap finom, gondos és dús, egész 14 jegyig láttam.

III. típus. Széles szegélye gerincesen válik ki. Néha kisebb átmérőjű. A széles szegélyezés miatt az éremkép túlsúfoltnak látszik. Háromszögű fej. Terjeszkedő poncnyomok. A hátlap elhanyagolt, elnagyolt, csak 4—7 vonalkával.

IV. típus. Az előbbtől abban különbözik, hogy szegélye keskeny, finom, amiáltal az éremkép nyiltabb, levegősebb.

A nagyon ritka I. és a szintén elég ritka II. típus teljesen más méretű és másként csiszolt poncolóvasakra vallanak.

A III. és a IV. típus egyformán közönséges, de annyira eltérők egymástól, hogy okvetlenül más műhely, más pénzverő termékének tekinthetjük mindakettőt. A jegyeik mindenben megegyeznek és teljesen párhuzamosan föl lehet találni minden változatot mindegyiknél.

Mégis inkább azt hiszem, hogy *közösen megállapított jegyrendszer volt divatban* minden pénzverdében, mint azt, hogy ugyanegy helyről származnának. Miért? Mert ugyanegy verdében többféle stílus nem fejlődhetett ki. Mert a III. típushoz még más átmérőjű bélyegzővasat is kellett volna kovácsolni. Mert aránylag rövid idő alatt személyváltozás nem állhatott be, különösen kétszer nem. Ha pedig mégis megtörtént a személyváltozás, ilyen gyökeres szakítás a kivitel modorában nem történhetik a betanított személyzet, valamint a szokásos eszközök miatt sem. Évek alatt igen, de hosszú időt kizártnak kell tartanunk, a minden jel szerint már gyakorolt pénzcserélés miatt.

Mit bizonyítanak az elűtő típusok?

Az I. típus azt, hogy mikor az készült, *még*, vagy *már* nem volt szükség a számlálójegyre.

A II. típus lényeges eltérése mellett azon meglepő tulajdonsággal bír, hogy csak magas számlálójeggyel fordul elő. Ez a körülmény világosan bizonyítja, hogy ennek mestere később fogott munkához. Akkor, midőn már az alacsony számoknál nem kezdhetne.

A mellékelt rajz függőleges sorainak összehasonlításából láthatjuk, de szélesebb körű megfigyeléseim is amellett szólnak, hogy a II. típuson majdnem minden tőkejegyet meg lehet találni. Ebből pedig azt következtetem, hogy még az összes munkások dolgoztak, de már nem annyit és a pontszámok emelkedésével fogyott a gyártmány mennyisége. Ez az állapot pedig a munka befejezése felé szokott bekövetkezni.

Összefoglalás.

A típusoknál levonható tanulságok teljes összhangban vannak fejtegetéssel és megerősítéssel azon állásfoglalásomban, hogy az Árpádok korabeli magyar pénzek jegyei a pénzverő munkások ellenőrzésére szolgáltak. Bizonyosnak látszik az is, hogy a verdék közös jegyeket használtak. A C. N. H. 59. sz. érem nagyobb pontjai ezenkívül valamely mennyiséget számláltak, illetve bizonyos sorrendet jelentettek. Vonatkozásukat ma még nem látom tisztán.

Úgy gondolom, hogy tanulmányom eredménye a kérdés tisztázásának ügyét előbbre viszi azáltal, hogy véleményeket fog kiváltani és jótékony eszmecserét indít meg.

Részemről legszükségesebb teendőnek a jegyek időrendi és formai fejlődésének megállapítását tartom. Nem lenne meglepetés, ha rájönnénk, hogy a jegyek bizonyos fejlettségi fokon mint afféle rovasjegyek szerepeltek. Ebben az esetben számfogalmak képeit kell bennük keresnünk.

Szentgáli Károly.

Bács megyében lelt barbárpénzek.

I.

Bács-Bodrog megye eddig még nagyobb barbárpénzleletekkel nem dicsekedhetik, bár szórványosan néhány darabból álló leletekről a megye több helységéből szereztünk tudomást, így Bácsból, Hódságról, Sztapárról, Titelről és Zomborból. E pénzek II. Fülöp macedóniai király pénzeinek, illetve pénztípusainak ezüst- és kisbronz utánzatai. Az eddig ismeretlen adatok nemcsak hogy nem szólnak olyan föltevés mellett, mintha ezen pénzeket megyénk területén verték volna, de sőt inkább egyes dunántúli és Dráva-Száva-közi leletek (pl. Zichyújfalu, Szákoly, illetve Novi Banovci és Vinkovce) tekintetbevételé

egyenesen arra a föltevésre utal, hogy a megyénkben lelt barbárpénzek kereskedelem útján jutottak ide az említett szomszéd területekről.

Gyűjteményemben a következő, Bács megyében lelt barbárpénzek találhatók:

1. Jobbra néző babérkoszorús Zeus-fej, magas és a szem fölött kettéválasztott homlokkal; a rombus alakú szemüreg közepén a szemet kis lapított pont alkotja. A haj és a szakáll pamacsos. A fül kicsi félkör alakú és a szakáll utolsó pamatának folytatása. Az orra egyenes vonalú és a homlokkal egy vonalba esik; az orr alatt levő pont jelképezi az ajkat. — Sűrű, szabályos gyöngysoros szegély.

Hátlapján balra haladó lovas. A ló teste formás, délceg. A kissé fölfelé tartott fejet két pontban végződő orr határolja, füle szintén két egymáshoz simuló pont. Nyaka kecsesen ívelt (büszke tartású), háta úgynevezett nyerges mélyedésű, hosszú farkát magasra emelve lengeti. Alsó lábszárai kelletténél hosszabbak, a felső lábszarak rovására. Az alatta levő vonalon nyugvó jobb első lábát három mereven egymás fölött álló egybekapcsolt gömböcske alkotja, mely kis vonalkával van a ló előrészéhez kapcsolva. A két alsó gömböcske között kiálló kisebb pont jelképezi a ló bokáját. Magasan felemelt bal első lába hosszúkás patában végződik; a bokát lefelé csüngő vonalka ábrázolja. A lovas felső teste szívalakú. Vékony, hosszú nyakon ülő és fölfelé hegyesedő feje a testtel majdnem egyenlő nagyságú. Kurta balkarját fölemeli és könyökben görbítve a ló fara fölé tartja, míg jobbát kinyújtva a ló füléhez emeli.

Tudtommal kiadatlan faj.

Ezüst. Súly 14·95 gr. — Átmérője 24 mm.

2. Szabályos sűrű gyöngysoros körben jobbra néző babérkoszorús Zeus-fej. Hátlapján balfelé lépdelő ló, eltorzított lovassal; fölötte 7 pont, alatta kis kör.

Ezüst. Súly 12·45 gr. — Átmérője 23 mm. — Dess. 237. sz. — De la Tour 9812. sz.

Azonos fajta példány Szakolon (Tolna megye) fordult elő.

Lelőhelye: Hódság.

3. Jobbra néző Zeus-fej. Hátlapján balfelé haladó ló lovassal. A ló előtt gyík (bika?) van mint mellékjegy.

Hasonló a Dess. 265. és Forrer 289. sz. pénzekhez, de a lovas sisakja nem tarajos.

Ezüst. Súly 13·54 gr. — Átmérője 22 mm.

4. Teljesen azonos veretű a Zichyújfalun (Fehér megye) lelt Dess. 329—379. sz., De la Tour 9736. sz., Forrer 296. sz. pénzekkel. — Lyukas.

Ezüst. Súly 12·76 gr. — Átmérője 26—24 mm. — Lelőhelye: Bács község.

5. Jobbra néző koszorús Zeus-fej, homloka fölött hátrahajló $\sim$ alakú, erős hajfürttel. Horpadt homlok, előreálló, duzzadt, kiálló cimpájú orr, hosszú, kimagasló szemöldök alatt ívelt szemüregben kissé kiálló, de közepén homorított szemgolyó. Az arc szabályszerű domborulatú, a hosszúkás pamacsokból álló dús szakáll magasan kiemelkedik. A bajusz lelógó és a szakállba olvad. A fej mögött az üstök végén egy köröcske van. Hátlapján balfelé haladó lónak elkorcsosult, végtagok nélküli alakja látható. A hátsó balláb helyén kissé lefelé a mezőbe szögelő dudor van; a ló oldalán a hasig terjedő domborulat a lovas lábának, a nyakon levő és a fejig terjedő domborulat pedig a kantárnak a maradványa. A ló kis feje teljesen hegyes, madárcsőrhez hasonló. A ló fölött 18, előtte és alatta 12 szabálytalan, kiemelkedő apró pont.

Ezüst. Súly 13·72 gr. — Átmérője 22 mm.

A m. nemz. múzeumnak van egy ezen pénzzel majdnem teljesen azonos, de ólommal bélelt példánya, azon különbséggel, hogy az utóbbin a pontok a ló körül hiányzanak (N. K. VI. k. 59. l. 31. sz. kép).

6. Az előbbi 5. sz. alatt leírt pénzhez hasonló, kevésbé határozott vonalú, de szorosan az előbbi típushoz simuló példány. Hátlapján a ló teste erezett, alatta kis köröcske, de a pontok hiányzanak. (A ló háta fölött talán a lovag felső testének és fejének gyöngye nyomai láthatók.)

Súlya 12·76 gr. — Átmérője 23 mm. — Lelőhelye: Sztapár.

7. Jobbra néző ágaskodó ló. Hátlapján Antinous kertje (?), körülötte HA — TA (?) felirat.

Réz. Súlya 3·05 gr. — Átmérője 14·5 mm.

Lelőhelye: Zombor (Gradina-szállás).

8., 9., 10. Három darab kis bronzpénz. Előlapjukon sisakos fej (?). Hátlapjukon balra menő, hosszú farkú, magas patájú, hosszan kiálló bokájú ló.

Súlyuk 1·38, 2·62, 1·45 gr. — Átmérőjük 15—13, 16—14, 14½ mm.

Lették Zomborban, a Bezdán felé vezető úton balra, az izr. temető és a Budapest-bosznabródi vasúti töltés közötti magaslaton, egy kis cserépedényben.

11. A N. K. 1910. évfolyamában dr. Gohl Ödön leírta a titeli barbárpénzleletet. Itt 1910-ben 7 nagyobb és 1 kisebb barbár ezüstpénzt lettek 1 apolloniai és 14 dyrrhachiumi victoriatius kíséretében. A barbárpénzek előlapján jobbfelé néző babérkoszorús, szakállas férfifej, kereken domborodó, durván kifejezett arcizommal. Hátlapján durván mintázott, balfelé haladó ló, farka töve alatt egy kis ponttal. A ló fölött kör van, közepén ponttal.

Súlyuk 10·77—11·54 gr. — Átmérőjük 21—28 mm.

N. K. IX. k. 112. l., képpel. — Dess. 256—257. sz

Ez idő szerint Bács-Bodrog megye barbárpénzeire vonatkozó egyéb adat nincs birtokomban. Az ismertetett pénzeket id. Frey Imre gyűjtő bácsmegyei földművesektől vette, akik a pontos lelhelyet is bemondották, de azok a feljegyzések elveszése folytán egyik-másiknál feledésbe mentek.

Tudomásom van arról, hogy Frey Imre kir. kereskedelmi tanácsos és Schwerer János adó- és vámfelügyelő éremgyűjteményeiben számos bácskai barbárpénz volt, de sajnos közelebbi adataim ez irányban hiányzanak.

Dr. Frey Imre.

II.

Azokon a Bács megyében lelt barbárpénzeken kívül, amelyeket dr. Frey Imre úr fönti érdekes és becses közleményében leírt, évek óta készülő hazai barbárpénzlelet-repertoriumomból merített adatok alapján még a következőket van szerencsém felsorolni, lelőhelyeik megnevezésével:

Apatin.

1. Constantinus I. kisbronz pénzeinek barbár utánzata. A Num. Közlöny VIII. k. 131. l. 7. sz.-hoz hasonló, hanem szebb, ügyesebb munka. Átm. 17—18 mm.

2. Kisbronz nagyságú barbár rézpénz. Fej balra. Hátlapja homályos.

3. Fej jobbra. Hátlapján valószínűen balfelé haladó ló, melyből a teljesen különálló fej és a testből a dereka és a fara látszik. E mellett és alatta alakban elhelyezett 8 pont, a ló dereka fölött még egy pont. — Felülete köröskörül lepattogzott. — Tetradrakmon nagyságú bronzpénz.

Mind a három érem Stein Pál gyűjteményében volt 1911-ben.

Bács.

4. Philippeusok utánzatait gyakran lették már Bács közelében. — V. ö. Bácsbodrog vm. tört. társ. évk. XXII. k. 59—60. l.

Bezdán.

5. Eraviszkus ezüstpénz és róm. köztársasági Naevia-denár (Coh. 225., I. t. 29.). L. Num. Közlöny I. k. 31. lap. — Sbornik VIII. 94. l.

Bács-Keresztúr.

6. Egy barbár „tetradrakmon“.

7. Kr. u. IV. századbéli róm. császári pénzeknek 2 db. barbár utánzata. (Dr. F. I.-től 1909-ben vett értesülés szerint.)

Bács-Kertes (Kupuszina).

8. Római császári kisbronzpénz (valószínűen Constantinus I.: Jovi conservatori augg) barbár utánzata. Num. Közlöny III. k. 83. l. 8. sz. és 82. l. 9. kép). — Num. Közlöny V. k. 50. l. — Bácsbodrog vm. tört. társ. évk. XXIII. k. 62. l.

Regöcze (Rigyicza).

9. Philippeus-utánzat (?). Bácsbodrog vm. tört. társ. évk. XXIII. k. 60. l.

Római sánczok.

10. Nagyobb mennyiségű barbár tetradrakmon. Num. Közlöny V. k. 50. l.

Szond (Szonta).

11. Egy itten lelt „kelta pénzt“ Zoltai Lajosnak a debreczeni városi múzeum 1909. évi működéséről és állapotáról kiadott jelentése (22. lap) szerint Aszalós Sándor ajándékozott a debreczeni városi múzeumnak.

Titel.

12. Philippeus utánzata. Zeus-fej jobbfelé. Lovag balfelé, a ló szügyén ⊕ ellenjegy, ΛΑΛΑΛΙΥ (MLANY?) felirattal. 12·70 gr., 24 mm. A Tisza partján találták. (Nemz. múz. É. N. 51/1882. — V. ö. De la Tour 9774. és Windischgrätz 2853. sz.)

Ujvidék.

13. De la Tour 9774. sz. változata. (Rev. a ló előtt L, a ló farka alatt és alább is 1—1 pont. — 1913-ban láttam.)

14. Egy darab scordiscus aprópénz, ezüsből. (Típusát l. a N. K. IX. k. 112. lapon levő képen, mely a nagyobbik fajta pénzeket ábrázolja.)

15. Constantinus I. aranypénzének barbár utánzata. Arch. Ért. új f. V. k. 408. l., Monatsblatt 1885. 23. sz. 110. l. (1872. évi lelet.)

Zombor.

16. Szarmata amuletszerű (sárgaréz?) érmet Husvéth István volt zombori éremgyűjtő szóbeli közlése szerint Zombor táján leltek. (N. K. V. k. 85. l.)

Bács megye (a lelőhely közelebbi megnevezése nélkül).

17. Constantinus iun. aranysolidusának barbár utánzata. Num. Közlöny V. k. 91. l. 2. sz. (képpel). Súly 3·5 gr. — NM. — Mintául, előlapjának, valószínűen a Constantinus II. (Cohen 2. kiad. VII. k. 382. l. 144. sz.) érme, a hátlapjának pedig Constantinus I. (Cohen 1. kiad. VI. k. 98. l. 40. sz.) érme szolgált.

Gohl Ödön.

Háborús emlékek.

VI.

(Az I—V. sorozat a N. K. XIII. k. 4., XIV. k. 1—3. és XV. k. 1. füzetekben jelent meg.)

129. „*Királyérem*“. — Olyan, mint a Numizmatikai Közlöny XIV. k. 101. l. 61—63. sz. érmek, hanem piros zománccal. A hadsegélyző-hivatal kiadványa.

Bronz. 65 mm. — NM. — (Ára 20 korona.)

130. Mellkép balfelé katonai formaruhában. Alatta: JÓZSEF FŐHERCEG.

Hátlap: Stilizált oroszlán balfelé halad, kigyón. Fönn: KÁRPÁTOK | DOBERDO.

Murányi Gyula műve.

Bronz. 59 mm. — NM.

131. Mellkép szemben. Körülötte: GRÓF TISZA ISTVÁN MAGYAR KIR. MINISZTERELNÖK | A mezőben, jobboldalt: 1915. A kissé előreálló szegélyen bogyókkal változó levelekből álló és négy helyt kis körbe foglalt ∴ alakban elhelyezett pontokkal megszakított babérfüzér. A mellkép alján, baloldalt m. & w. st. gyárjegy.

Hátlap: Magyarország hasított pajzsú címere a szent korona alatt, két rozetta közt. A kevésbé előreálló szegélyen keskeny stilizált füzér. A címer alatt jobbra: M. & W. ST. gyárjegy (homorúan).

a) Ezüstölt szürkefém. 54 mm. — NM.

b) Bronzolt szürkefém. — NM.

A budapesti „Arkanzas“-cég kiadványa.

132. *Hadsegélyező-érem*. Ugyanolyan, mint a Numizmatikai Közlöny XIV. k. 52. l. 44. szám alatt leírt érem, hanem kisebb és az évszám az előlapon a kékszománcos legenda-szalagon nem 1914, hanem 1915/16 és utána nincs rozetta.

Ovális érem, fönny körszelvényalakú nyílással, fül helyett. Fehér selyemszalag-csokorral. Ezüst. 43 mm. magas és 27 mm. széles. — NM.

133. Olyan, mint az előbbi, hanem a legendaszalag alapját fehér zománc borítja.

Bronz. 44 mm. magas és 27 mm. széles. — NM.

134. Olyan mint az előbbieket, hanem zománc nélkül.

Bronz. 43¹/₂ mm. magas, 27 mm. széles — NM.

Mind a három érmet a hadsegélyező-hivatal adta ki.

135. Hasított (hatsarkú), koronás pajzsban a magyar országcímer. Körül, fönny félkörben: HADSEG ELYEZŐ | lenny félkörűen: : AD GLORIAM: | Recés szegély.

Hátlap: ágaskodó lovon kardját emelő huszár, jobbfelé. A háttérben bombarobbanás. A bal mezőben, vízszintesen: ZUTT. Fönny: VÖRÖS ÖRDÖG | 23 félkörű, homorú karélyból álló szegély.

Ovális érem, ráforrasztott füllel.

a) Ezüst, fületül 28 mm. magas és 21 mm. széles. — NM. — (Ára 3 korona.)

b) Bronz. — NM. — (Ára 1 kor. 50 f.)

A hadsegélyező hivatal kiadványa.

136. Magyar honvéd teljes felszereléssel szemben áll és fegyvere csövét két kézre fogva, a fegyver agyával ütni készül. A háttérben a Kárpátok bércei. Lenn, jobbra, alulról fölfelé irányuló mesterjegy: KÖRMENDI FRIM JENŐ. A kissé előre álló szegélyen, körül: A M. KIR. BUDAPESTI 30. HONVÉDGYALOGEZRED DICSŐSÉGES ÉS GYŐZELMES HARCZAI EMLÉKÉRE | Lenn: 1914—1915—1916.

Hátlap: 1914. SZERBIA | KULISTYE, PASKOVATZ, VALJEVO, | KAMALJ, GROB, SLOVAC, MISURI. | 1915. KÁRPÁTOK | PATAKUJFALU, BICOK, LUSZCZANY, | DROHOBYCZ, UGARSBERG, KOBILA, | VOLOSATE, KICSVÖLGY, (így) MOŁODYNCZE, | ŻURAWNO, KAMIONKA—STRUMILOVA. | 1915. OROSZORSZÁG | WLADIMIR—WOLYNSKY, ŚWINIUCHY, | DOROGOSTAJ, POGORELCY, DNYNI | SMORDWA, (MLYNOW) | 1916. BUKOVINA | RARANCZE, TOPOROUTZ |

Ovális, vert érem, fönny körszelvényalakú nyílással, fül helyett.

a) Ezüst. 53 mm. magas és 33 mm. széles.

b) Ezüstölt vas — NM.

c) Vas. — NM.

137. Az előbbi érem előlapja mint egyoldalú veret, hátlapján kapcsos tüvel (jelvény). Vas.

Ezen érmeiket felsőszentmiklósi Artner Kálmán alezredes, a 30. honvédgyalogezred parancsnoka készítette ezrede számára. A hátlapon időrendben vannak felsorolva azok a helyek, ahol az ezred különösen kitüntette magát vitézségével. (Lásd a Budapesti Hírlap 1916. május 6-iki számát.)

138. Magyar honvéd, szuronyos puskájára támaszkodva, balfelé fordulva néz a távolba. A háttérben a nyitrai vár a templommal. Lenn: NYITRAI 14. | HONVÉD | GY. EZRED | 1914—1916 | E felirat mellett, jobbra, a kis koronás magyar országcímer. A mezőben, fönny jobbra BERÁN | LAJOS | és ezüstpróbaponc. Fönny és két oldalt síma szegély. Hátlapja síma

Négyszögletes plakett, melynek felső és alsó széle ívesen hajlik.

Ezüst. 40 mm. magas, 27 mm. széles. — NM.

(A Wirth János budapesti ékszerész cég készítette. — Ára 7 korona.)

139. Ugyanolyan plakett, mint az előbbi; vékony, előlapján oxidált sárgafémlemezből, hátlapján tűvel, — próbaponc nélkül. Mint jelvényt adták ki. — Ára 1 korona. — NM.

140. Gyalogos katonák, teljes hadifelszereléssel, lengő lobogóval hadba vonulnak. Balfelé, elül megy a zászlótartó, mögötte négyes sorokban három sor katona lépdél, föl-virágozott sapkával; egyikük sapkáját, másik csak a karját emeli magasra, lelkesülten. Az előtérben, jobboldalt, egy nő áll, háttal a nézőnek, karján kis gyermek. Egy nagyobbacska gyerek mellette áll, anyja szoknyájába kapaszkodva. Mellette, jobbra, alacsony zsámolyon ül és arcát térdeihez kezeibe rejtve sír egy nő, emögött viszont egy öreg kovács áll üllője mellett és kalapácsa nyelére támasztva a karját, az elvonuló katonák után tekint. — Lenn a szelvényben: 1914—1915. Fönn, a jobb sarokban TELCS E mesterjegy. — Fönn és két oldalt keskeny, sima szegély. Hátlapja sima.

Négyszögletes vert plakett.

a) Ezüst. 66 mm. magas és 82 mm. széles — NM.

b) Vas. — NM.

c) Ólom.

Az éremkedvelők egyesületének 1915. évi tagsági illetménye.

141. Szárnyas női génusz, diadémossal, jobbfelé fordulva ül és palástjával betakar egy keblére boruló kisdedit, akit egy nagyobb, meztelen gyermek tart karjaiban. Egy leányka a földön térdel és fejét a génusz ölébe hajtja. Fönn, homorú betűkkel: OPVS · ZVTT · AZ érem mezője erősen homorú, a szegély enyhén emelkedik.

Hátlap: A szent korona alatt, három szárnyas angyalfejjel díszített hasított pajzsban a magyar országcímer, két lefelé fordított égő fáklya közt. A mezőben, kétoldalt, fönn: OPVS ZVTT PICTORIS. Alább, homorú betűkkel: A — | HAD SEG ÉLY EZŐ | HIV ATA L... AZ — | ÁRV ÁKN AK... 1915 | Lenn, homorú jegyekkel: A. 1914. D. Körül, domború betűkkel: NEM · HAGYLA · TITEKET · ÁRVÁKUL · ELJÖVÖK · TIHOZZÁTOK · János · XIV. 18 | Nagyszemű, ritka gyöngyös szegély.

Öntött érem.

a) Ezüst. 68·5—68 mm. — NM. — (Ára 60 K.)

b) Bronz. — 69 K. — NM. — A hadsegélyező hivatal kiadványa.

142. Vöröskereszt-egyleti ápolónő, pártaszerű fejéssel, egy bekötözött fejű sebesült fejét fogja. Jobboldalt, ívesen: CARITAS.

Hátlap: Baloldalt: félkörűen hajló cser- és babérfagally. A mezőben, vízszintes sorokban: BETHLENTÉRI | M. K. HONVÉD | HADIKÓRHÁZ. | 1914 okt. 29 — | 1915 okt. 29 | Fülezett érem karikával.

Bebronzolt szürkefém. 33 mm. — NM.

143. A magyar birodalmi címer, két angyal közt. Lenn, legendaszalagon, a címertől, a felirat: A MAGYAR VITÉZSÉG EMLÉKÉRE. — Előreálló szegély.

Egyoldalú kerek érem. — Lőcsey F. műve.

Bronz. 80 mm.

144. A fönnebbi 115. sz. érem előlapja, az előbbi (143. sz.) hátlappal párosítva.

Bronz. 80 mm.

145. Horvátországi népies viseletű nő mankóra támaszkodó katonát vezet házában küszöbén. A háttérben: felfutó vadszöllő, szárítani kiakasztott kukoricacsövek és benn a házban, a nyílt ajtón át látható rokka. Lenn, jobbra: VALDEC — ZAGREB mesterjegy, homorú betűkkel. A szelvényben: NAROD — ZA — SVOJE — NEMOČNIKE.

Hátlapja sima. Külső peremének alján kis ponc: körbe foglalt a betű.

Négyszögletes plakett.

Ezüst. 65 mm. magas és 56 mm. széles. — NM. — (Ára 100 K.)

146. Sebesült katona, balkezeiben mankóját fogva, széken ül, jobbfelé fordulva. Horvát népies viseletű nő a katona balkarját alátámasztja és csészében táplálékot nyújt neki (félalakok). Lenn, jobbra, homorú betűkkel: VALDEC | ZAGREB | Lenn, ívesen: NAROD • ZA • SVOJE • NEMOČNIKE |

Hátlapja sima. Külső peremének alján kis ponc: körbe foglalt a betű.

Fülezett érem.

Ezüst. 28 mm. — NM. — (Ára 25 K.)

Magyar községek utalványai.

Ádamos:

147. Virágokból és levelekből álló, 62 mm. magas és 71 mm. széles négyszögletes keretben: **Utalvány** | *Ezen utalvány előmutatójának* | *Ádamos község pénztára fizet* | **Egy koronát.** | Alább, lilaszínű kaucsukbélyegző-autogrammok a mezőben: *Csegezy Tamás* (m. p.) | *körjegyző* | és: *Hegyi József* (m. p.).

Hátlapján 34 mm. átm. kaucsukbélyegzőnek lilaszínű lenyomata. Vonalkörben körül: KISKÜKÜLLŐ VÁRMEGYE | * 1910 * | Középen: ÁDAMOS | KÖZSÉG. |

Zöld papír fekete nyomással. — A papírlap négyszögletes, 74 mm. magas és 88½ mm. széles.

148. Előbbihez hasonló. A különbség csak az, hogy a szegély hármassal áll, a sarkokon némi díszítménnyel, a szöveg utolsó sora pedig: **50 fillért.**

Zöld papíron fekete nyomás. — A papírlap 72 mm. magas és 86 mm. széles.

149. Előbbiekhöz hasonló, azon különbséggel, hogy a 63 mm. magas és 71½ mm. széles szegély fölváltva virágokból és levelekből, motívumokból és három kis □-gel tarkított sima részekből áll. A lekerekített sarkok is két vonalból és két pontból állanak. A szöveg utolsó sora: **20 fillért.**

Zöld papíron fekete nyomás. — A papírlap 72 mm. magas és 88 mm. széles.

150. Előbbiekhöz hasonló, azon különbséggel, hogy a szegély mindegyik oldalának közepe virág- és levéldíszből, a két szélső része pedig hármassal áll, sarkai pedig az 50 filléres fajtaival azonos díszítményből állanak. A szöveg utolsó sora: **10 fillért.**

Zöld papír fekete nyomással. A papírlap 73 mm. magas és 86 mm. széles. — NM.

Az inént leírt 147—150. számú ádamosi papírpénzeknek a nemzeti múzeumban levő példányai öt-öt, $5\frac{1}{2}$ mm. átmérőjű kerek lyukkal vannak forgalmon kívül helyezve Ezek lyukasztóval készültek és két lyuk a papírlap felső szélé mentén, három pedig az alsó szélé mentén van, arányos közökkel, elhelyezve.

Küküllődombó:

151. Hármaz vonalból álló, 67 mm. magas és 80 mm. széles négyszögletes keretben: *Utalvány | Ezen utalvány előmutatójának | K. Dombó község pénztára fizet | 50 fillért* | Alább, — egy-egy pontozott vonalka fölött — balra, kaucsukbélyegzővel poncolt lilaszínű autogramm: *Csegezy Tamás* (m. p.) | *körjegyző* | jobbra pedig fekete téntával, aláírás: *Márke* (Mórke?) | Fönn, középen, a szegély fölött (a nemzeti múzeum példányán 118) folyószám. Lenn, a szegélyen kívül: ERZSÉBET KÖNYVNYOMDA R.-T. DICSŐSZENTMÁRTON.

Hátlapján kaucsukbélyegzővel nyomott 34 mm. átmérőjű lila pecsét: vonalkörben: KIS-KÜKÜLLŐ VÁRMEGYE (ívesen) | KÜKÜLLŐDOMBÓ (ívesen) | KÖZSÉG | * 1910 * ívesen |

Fekete nyomás rózsaszínű papíron. A papírlap 87 mm. magas és 105 mm. széles. — NM.

A papírlap oldalára az előlapon ráírva fekete téntával: *Forgalmon kívül helyezte | tett Csegezy körj |*

152. Olyan, mint az előbbi, hanem a szöveg utolsó sora: **1 koronát** a folyószám: 1. A forgalmon kívül helyező formula a papírlap jobboldalára van rávezetve.

Halványkék papír fekete nyomással. A papírlap 89 mm. magas és 106—104 mm. széles.

Magyarországi hadifogolytáborok papírpénzei.

Dunaszerdahely:

153. Az 58 mm. magas és 102 mm. széles mező szélét befelé zeg-zugos fekete szegély veszi körül. Ezen belül a mező világosszürke, hálós alnyomással van alapozva. Baloldalt 31 mm. magas és 53 mm. széles, díszítményes keretű mezőben 2 | KRONEN | 2 A főmezőben, fönn, a jobb sarokban, sorsszám: 0410 , valamint alább, középen a kétfejű sasos osztrák címer. Ez alatt pedig: K. U. K. KRIEGSGEFANGENENLAGER | DUNASZERDAHELY | | ZWEI KRONEN | DIESER BETRAG IST EIN ANTEIL DES BEI DER | DEPOSITENVERWALTUNG | DEPONIER-TEN | GUTHABENS DER KRIEGSGEFANGENEN | Alább, balra: *Eugen Lang, Oblt.* | RECHNUNGSOFFIZIER jobbra pedig: *Spányik Oberst* | LAGERKOMMANDANT |

Fehér papíron fekete nyomás. A papírlap 65 mm. magas és 110 mm. széles. — NM.

154. Olyan, mint az előbbi, azon különbséggel, hogy a hálós alapnyomás színe olajzöld. (A folyószám a nemzeti múzeum példányán 0063) Az érték EINE KRONE, a baloldali kartus szövege pedig 1 | KRONE | 1

155. Olyan, mint az előbbieket, hanem a hálós alapnyomás színe citromsárga. (A nemz. múzeum példányának folyószáma 0564) A baloldali kartusban 20 | HELLER | 20, a szövegben pedig az értékjelzés ZWANZIG HELLER.

156. Olyan, mint az előbbieket, hanem a hálós alapnyomás színe világoszöld. (A nemz. múzeum példányának folyószáma 0575) A baloldali kartusban 10 | HELLER | 10 áll, a szövegben az értékjelzés ZEHN HELLER.

Somorja:

157. Halvány zöldesszürke, fonadékszerűen egymásba kapó, tízszeres hullámvonalakból álló, az egész papírlapot elborító alapnyomás. Rajta köröskörül hullámos szélű lila, négyszeres vékony vonalakkal övezett és egymást X alakban sűrűn keresztező lila vonalakkal kitöltött négyszögletes keret, melyen belül — fönn, kétoldalt kerekdeden lehajló, lenn kétoldalt

ismét fölhajló, lenn középén két enyhe ívet alkotó, kétsoros levélből álló — zöld füzér övezi a feliratnak szánt mezőt. A fönti lila keret két felső sarkában 1—1 díszítményes, háromsarkú zöld kartusban, zöld 20 szám. A belső nagy mezőben, fönn, a monarkia hármassal új címere (lila és zöld nyomás). Alább e lilabetűs feliratok: CS. ÉS K. HADIFOGOLY-TÁBOR (— ívesen) | SOMORJA | **HUSZ KORONA** | (a betűk közt tömör, zöld alap). Alább két ovális, zöld vonalzású kartusban fekete 20 szám, alább fekete levéldíszszel. Ezek közt folytatódik a felirat: EZ ÖSSZEG EGY RÉSZÉT KÉPEZI A HADIFOGLYOK RÉSZÉRŐL | A TÁBORPARANCSNOKSÁGNÁL LETÉTBE HELYEZETT VAGYONNAK | SOMORJA 1916 JANUÁR 15 | *Holbaerth Oberst* (kéziratudánzás) | TÁBORPARANCSNOK | *Fejér Oblt.* (kéziratudánzás) | PÉNZTÁRBIZOTTSÁGI TAG | Lenn, a lila keretben, keskeny kartusban, lila betűkkel: CSAKIS A FOGOLYTÁBORBAN ÉRVÉNYES | A középmezőben, fönn, kétoldalt 1—1 nagyobb virágdísz, lenn három rozetta, mind lila nyomással.

Hátlapja ugyanolyan berendezésű mint az előlap, de a fonadékszerű hullámos alapnyomás élesebb és középén rózsaszínűbe megy át. A középmezőben a két nagyobb lila virágdíszben fekete nyomással CC | SERIE | és 0204 | N° | A feliratok mind lilák: K. U. K. KRIEGSGEFANGENENLAGER (— ívesen) | SOMORJA | ZWANZIG KRONEN | DIESER BETRAG IST EIN ANTEIL DES BEIM LAGERKOMMANDO | ERLIEGENDEN GUTHABENS DER KRIEGSGEFANGENEN | SOMORJA, 15. JÄNNER 1916. | *Holbaerth Oberst* (kéziratudánzás) | LAGERKOMMANDANT | *Fejér Oblt.* (kéziratudánzás) | KASSAKOMMISSIONSMITGLIED | Lenn, a lila keretben, keskeny kartusban: GÜLTIG NUR INNERHALB DES KRIEGSGEFANGENENLAGER (így!) lila betűkkel. Az alsó jobb sarokban apró lila betűkkel: „GLOBUS“ PÉNZINT. MÚINT. BUDAPEST.

Fehér papír. — A papírlap 90 mm. magas és 151 mm. széles. — NM.

158. Sötét ibolyaszínű (lila) szegély, mely befelé lapos ívek alakjában határolódik. Ezen szegélyen ibolyaszínűen, hullámosan vonalzott, piros pettyes, harangszerű virágmotívumok sorakoznak, melyeknek közeit piros, hullámvonalas csúcsok töltik ki. Ugyanígy szegély függőlegesen is két részre osztja a mezőt. A bal mezőben egymásba fűződő díszítményszerű, piros vonalakból alkotott négy kartus. A középső kartusban nagy 10 számjegy és a két kisebb felső kartusban is lilaszín 10 számjegy. A két kis kartus közt: 10 | KORONA (ívesen). Lenn, kartusban lila betűkkel: CSAKIS A FOGOLYTÁBORBAN | ÉRVÉNYES. | Az egész bal mező alapnyomása: 1. piros pettyek, 2. apró négyzetekben kis kerek, lilaszín nyomással. Kétoldalt 8—8 szemből álló gyöngysor. Ezek s a piros díszvonalak közei vízszintesen, lilán vonalzottak. A három mellékkartus alapja pirosan pontozott. — A jobb mező alapja pirosan pontozott. Fönn, díszítményes ív alatt a monarkia hármassal új címere két ovális, számjegyet: 10 tartalmazó lila kartuska közt. Alább, két díszítményes vonalból álló vízszintes pólya közt lila betűkkel: TIZ KORONA. A pólyák alatt, lila betűkkel: EZ ÖSSZEG EGY RÉSZÉT KÉPEZI A HADIFOGLYOK RÉSZÉRŐL | A TÁBORPARANCSNOKSÁGNÁL LETÉTBE HELYEZETT VAGYONNAK. | SOMORJA, 1916. JANUÁR 15. | CS. ÉS K. HADIFOGOLY-TÁBOR (ívesen) | SOMORJA | *Holbaerth Oberst* (kéziratudánzás) | TÁBORPARANCSNOK | *Fejér Oblt.* (kéziratudánzás) | PÉNZTÁRBIZOTTSÁGI TAG. |

Hátlapja ugyanolyan beosztású mint az előlap, hanem az alapnyomás a piros pontokon kívül még fonadékszerűen egymásba fűződő, zöldesszürke, tízszeres hullámvonalokból áll. A bal mezőben, fönn: 10 | KRONEN, lenn: GÜLTIG NUR INNERHALB DES | KRIEGSGEFANGENENLAGERS | a felirat. A jobb mezőben a címer melletti ovális kartusokban CC | SERIE illetve 0214 | N° (sorozat- és folyószám) áll, fekete nyomással. A pólyák közt: ZEHN KRONEN, alább pedig: DIESER BETRAG IST EIN ANTEIL DES BEIM LAGERKOMMANDO | ERLIEGENDEN GUTHABEN DER KRIEGSGEFANGENEN. | SOMORJA, 15. JÄNNER 1916 | K. U. K. KRIEGSGEFANGENENLAGER (ívesen) | SOMORJA | Ugyanazon aláírások mint az előlapon, de LAGERKOMMANDANT, illetve KASSAKOMMISSIONSMITGLIED rangjelzéssel. (A feliratok színe lila.)

Fehér papír. — A papírlap 80,5 mm. magas és 138 mm. széles. — NM.

159. Alapnyomás: Narancsszínű hullámvonalakkal kitöltött mező, közepén egy szélesebb (nyujtottabb) és egy kerekdedebb, zeg-zugos vonalak díszítményes fonadékból álló kartus, egymáson, — ezeknek közepén, kerek mezőben, nagy 5 számjegy.

A két felső sarokban kis piros kerek kartusok négyoldalt kiszögellő díszítményekkel, bennük egy-egy 5 szám. Fönn, közepén, piros nyomással, két zászló közt a monarchia 3-as pajzsú új címere, két legendszalaggal a pajzsok alatt. A két alsó sarokban egy-egy piros nyomású kartusban, ovális mezőben: GÜLTIG NUR INNERHALB | DES | KRIEGSGEFANGENENLAGERS | (az 1. és 3. sor ívesen).

Fekete felső nyomás: Fönn, kétoldalt 1—1 , vízszintes vonalakkal sűrűn alapozott mező. Ezekben balra J 4, a kartus alatt SERIE, jobbra 0225, a kartus alatt N° | Alább a mezőben: K. U. K. KRIEGSGEFANGENENLAGER (ívesen) | SOMORJA | FÜNF KRONEN | DIESER BETRAG IST EIN ANTEIL DES BEIM LAGERKOMMANDO | ERLIEGENDEN GUTHABENS DER KRIEGSGEFANGENEN. | SOMORJA, 15. JÄNNER 1916. | Alább *Holbaerth* | *Oberst* (kézirát utánzata) | LAGERKOMMANDANT. | és *Fejér Oblt* (kézirát utánzata) | KASSAKOMMISSIONSMITGLIED.

Hátlap: Narancssárga alapnyomás, olyan, mint az előlapon. A négy sarokban ugyanolyan motívumok, mint az előlapon, hanem fekete nyomással, a címer is ugyanolyan, de fekete nyomású. Az alsó sarokban a kartusok szövege ez: CSAKIS | A FOGOLYTÁBORBAN | ÉRVÉNYES. | (Az 1. és 3. sor ívesen.) A középső szöveg ez: CS. ÉS K. HADIFOGOLY-TÁBOR | SOMORJA | ÖT KORONA | EZ ÖSSZEG EGY RÉSZÉT KÉPEZI A HADIFOGLYOK RÉSZÉRŐL | A TÁBORPARANCSNOKSÁGNÁL LETÉTBE HELYEZETT VAGYONNAK. | SOMORJA, 1916. JANUÁR 15. | Alább: *Holbaerth* | *Oberst* (kézirátutánzat) | TÁBORPARANCSNOK | *Fejér Oblt* (kézirátutánzat) | PÉNZTÁRBIZOTTSÁGI TAG |

Fehér papír. — A papírlap 66 mm. magas és 112 mm. széles. — NM.

160. Mint az előbbi, de az alsó nyomás mindenütt piros (karmin). A két felső sarokban 5 helyett 2, a szövegben ZWEI KRONEN, illetve KÉT KORONA olvasható. A nemzeti múzeum példányának sorozata J 3, száma 0208.

Fehér papír. — A papírlap 65 mm. magas és 105 mm. széles. — NM.

161. Olyan, mint az előbbiek, de az alsó nyomás kék, a címer s a (négy) sarokelemek az előlapon pirosak. A két felső sarokban 1 áll, a szövegben EINE KRONE illetve EGY KORONA. A nemzeti múzeum példányának előlapján a sorozat J 2, a szám 0216.

Fehér papír. — A papírlap 65 mm. magas és 105 mm. széles. — NM.

162. Olyan, mint az előbbiek, hanem az alapnyomás hamuszürke, a felső sarkokban a szám: 50, a szövegben pedig FÜNFZIG HELLER, illetve ÖTVEN FILLÉR áll. A kibocsátás kelte 1916. JANUÁR 16. A papírlap 65 mm. magas és 113 mm. széles. A nemzeti múzeum (hadigyűjteménye) példányának szorszáma AA, folyószáma 0223.

163. Olyan, mint az előbbiek, de az alapnyomás ibolyaszínű, a címer s a négy sarokelem az előlapon piros. A két felső sarokban 20 áll, a szövegben ZWANZIG HELLER, illetve HUSZ FILLÉR | A nemzeti múzeum példányának sorozata 01, száma 0041.

Fehér papír. — A papírlap 64 mm. magas és 99 mm. széles, — NM.

164. Olyan, mint az előbbiek, de az alapnyomás világoszöld. A címer s a sarokelemek az előlapon pirosak. A két felső sarokban 10, a szövegben ZEHN HELLER, illetve TIZ FILLÉR áll. A nemzeti múzeum példányának sorozata M, száma 0040.

Fehér papír. — A papírlap 64 mm. magas és 99 mm. széles. — NM.

Kereskedőcégek utalványai.¹

Lugos:

165. A 129 mm. magas és 96¹/₂ mm. széles fehér papírlapon a következő fekete nyomás van: egy 108 mm. magas és 12 mm. széles, baloldalt alulról fölfelé terjedő, apró köröcskékkal szegélyezett alakú kartusban: RECHT és SCHWARZ *fűszerkereskedése* Lugos | Ettől jobbra, egymás alatt hat, alakú, 14 mm. magas és 53 mm. széles,

¹ L. még a 100—104. sz. utalványokat a Háborús emlékek IV. sorozatában.

apró köröcskéekkel szegélyezett kartusban: baloldalt: RECHT és | SCHWARZ | középen: 4 fill. | jobboldalt: *fűszerkeresk.* | LUGOS |

166. Ugyanolyan, hanem 6 fill. értékjelzéssel.

167. Ugyanolyan, hanem 20 fill. értékjelzéssel.

168. Ugyanolyan, hanem 30 fill. értékjelzéssel.

169. Ugyanolyan, hanem 40 fill. értékjelzéssel.

170. Ugyanolyan, hanem 1 kor. értékjelzéssel.

Az egyes szelvények közt, egymástól 20 mm. távolságra, vízszintesen lyukasztott vonal és hasonló lyukasztott vonal függőiesen, a baloldali hosszú kartuson át. Az egyes szelvények tehát az alsó és a felső kivételével 20 mm. magasak és 75 mm. szélesek.

Gohl Ödön.

Múzeumok, gyűjtemények.

A magyar nemzeti múzeum éremtára az 1915. év folyamán 3701 darabbal gyarapodott. Ezek közt 51 arany, 2564 ezüst és 1086 más anyagú pénz, érem és papírpénz volt. — A gyarapodás részletezését máskor közöljük.

A magyar nemzeti múzeum éremtárának a folyó hóban elkészült számlajstroma szerint az ókori pénzek sorozatai a következő számadatokat nyújtják: I. Görög pénzek: 7627 db. (84 #, 2382 ezüst, 5161 egyéb). II. Barbárpénzek: 3365 db. (112 #, 2322 ezüst, 931 egyéb). — III. Aes grave és as-pénz: 311 db. — IV. Római köztársasági pénzek: 3256 db. (9 #, 3147 ezüst, 120 egyéb). — V. Római császári pénzek: 38631 db. (414 #, 7699 ezüst, 30628 egyéb). — VI. Bizanci pénzek: 1414 db. (390 #, 89 ezüst, 935 egyéb). — VII. Ókori pénzek utánzatai: 427 db. (1 #, 27 ezüst, 399 egyéb). — Összesen: 55161 db. (1010 #, 15666 ezüst, 38485 egyéb). Ezen összegbe bele van számítva a 10585 darabból álló, feldolgozott tétényi lelet és a Delhaes-féle Gallienus-(stb.)-sorozat is (2650 db.).

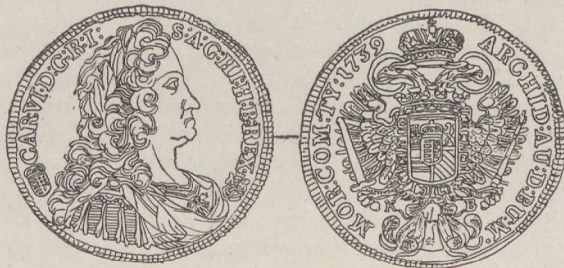
G— —n

A fejevármegyei és székesfehérvári múzeum éremgyűjteményébe az elmúlt évben a következő anyagot osztottuk be: I. Ókori pénzek: tíz barbár ezüstérem a *nagyhőrcsöki* leletből (v. ö. Num. Közl. 1915. 123. l.), gróf Zichy Antal ajándéka; egy bizánci arany Zenó korából, *csákvári* lelet. — II. Magyar csoport: egy Nagy Lajos korabeli garas (C. N. H. II. 67), egy erdélyi tallér (1757) Mária Terézia korából, egy B jegyű ezüstforintos (1822) I. Ferenc, egy húszkrajcáros (1838) és egy E jegyű háromkrajcáros (1843) V. Ferdinánd korából. — III. Emlékérmek: V. Ferdinánd hódolati zsetónja ezüstműl Erdély címerével 1837; az 1865-iki országgyűlés ezüstözött emlékérme (Gohl: B. U. E. 112. sz., de a hátapon a „HAZA“ után csillag); millenniumi zsetón önből; II. András denárja után készült, millenniumi emlékpénz ezüstműl; kiállítási bronzérem; a magyar orvosok és természetvizsgálók marosvásárhelyi gyűlésének emlékérme ölből (valószínű hamisítás); Kossuth Lajos születésének százéves évfordulójára vert bronzérem (Gohl: B. U. E. 498. sz.); Toldy Ferenc ezüstérme (U. o. 535.); 1899 március 15-iki fülezt emlékérem sárgarézből Bem és Petőfi képével; a Palugyay Imre által alapított pozsonyi, első Mária-kongregáció érmének (1855) 1915-ben újból vert példánya önből; ifjúsági tornaverseny-érem. — Egyebek: három robotbarca a nyitrai káptalani uradalomból, lánchídi (?) ölből, egy jelvény Budapest címerével, 1896 június 8. — Az összes gyarapodás 32 db.; a gyűjtemény törzsállománya év végén: 1010 ókori pénz, 2192 magyar pénz, 252 emlékérme és egyéb, 41 papírpénz; összesen 3495 db.

Börzsönyi Arnold.

Adatok a C. N. H. III. kötetéhez.

VII. közlemény.

143. c) Előlap: u. a., mint 143. a).

Hátlap: ARCHID : AU : D : BU : M . — MOR : COM : TY : 1739 A sas lábai alatt K—B jegy.

Peremirata, mint a 143. a) sz. a.

M. N. M. Ezüst. 35—36 mm. 14·33 gr.

d) Teljesen azonos a 143. c) szám alattival, csupán az előlap körirata végén a Madonna előtt hiányzik a *pont*.

M. N. M. Ezüst. 35—36 mm. 14·42 gr.

e) U. az, mint a 143. c) sz. a., csak az évszám 1740.

M. N. M. Ezüst. 35·5—36·5 mm. 14·32 gr.

f) U. az, mint a 143. c) sz. a., de 1740-ből, az előlap körirata végén *pont nélkül*.

M. N. M. Ezüst. 35—36 mm. 14·35 gr.

g) Előlap: (Címer) CAR : VI : D : G : R : I : — S : A : G : HI · B · REX (Madonna) (Mint a 143. d) és a 143. f) sz. a.)

Hátlap: ARCHID : AU : D : BU : M . — MOR : COM : TY : 1740 A sas lábai alatt K—B jegy.

Peremirata, mint a 143. a) sz. alattié.

M. N. M. Ezüst. 35—35·5 mm. 14·35 gr.

* * *

Az ember rendesen munkaközben jön rá arra, hogy miképen kellett volna kezdeni munkáját. Én is most látom, hogy ezen adatközlés úgy lesz leghasználhatóbb, ha egy-egy uralkodó pénzverésénél marad addig, amíg annak a főbb típusait közzé nem tette. Magamnak is sokkal bajosabb lenne az eddigi eljárás után kikeresgetni a gyűjteményből a megrajzolatandó darabokat, a gyűjtőknek is sokkal nehezebb megkeresni így szétszórva az e helyen már közölt típusokat. Eppen ezért abban állapotunk meg dr. Zimmermann titkár úrral, hogy az eddigi módszer abbahagyásával ezután azt az eljárást követjük a darabok megrajzolásánál is, az adatközlésnél is, hogy egy-egy uralkodó különböző pénzfajainak típusait lehetőleg összefüggően adjuk. Evégből megyek vissza ezen közleményben ismét a Habsburg-kor elejére.

I. Ferdinánd (1527—1564).

A Wesz. C. I. t. 8. sz. és C. I. t. 10. sz. (Schoenv. 359. 1. 4. sz., Du Val: Monn. en Or 105. 1, Markl: VIII. t. 317. sz.) alatti, eddig e helyen nem közölt típusú aranyforintokat mellőzöm, mert ezek nem magyar veretek. Közéjük sorozandó s szintén mellőzendő lett volna a Num. Közl. XIV. évf. 44. 1. 77. sz. a. (Széch. XIX. t. 19. sz. és Wesz. C. I. t.

9. sz., Markl: III. t. 19. sz.) már közölt aranyforint is. Ezen utóbbi (Wesz. C. I. t. 9), valamint a Wesz. C. I. t. 8. sz. a. verőhelye *Wien*, a Wesz. C. I. t. 10. sz. alattié *Linz*. A Wesz. C. I. t. 9. sz. alattira (Num. Közl. XIV. 44. l. 77.) már *Széchenyi Catalogusa*¹ megjegyzi, hogy „ez az arany köriratában és előlapja típusában eltér I. Ferdinánd egyéb magyar aranyaitól: úgy látszik, hogy bécsi veret”. Markl is I. Ferd. Alsó-*ausztriai* pénzei közé sorozza. A Wesz. C. I. t. 10. sz. a. aranyat Schoenvisner leírja ugyan a magyar aranyok között (képét nem adja!), de ő is kételkedik annak magyar veret voltában és a következő megjegyzést fűzi hozzá: „Ezen arany körirata és előlapja típusa különbözik a magyarokétól Ferdinánd több címe, valamint a spanyol címer miatt. Ezenkívül Sz. Lászlót kardosan ábrázolja, ami ritkán fordul elő aranyakon”.² Markl I. Ferd. Felső-*ausztriai* veretei közé osztja. Igaz, hogy a Wesz. C. I. t. 8. 9. 10. sz. alatti aranyak mindegyikén rajta van a magyar aranyakra jellemző Sz. László név (S · LADIS · LAVS · H · REX · vagy SANCTVS · LADISLAVS · REX · formában) s a két utolsón alabárdos képe is, a két első mint *bécsi*, az utolsót mint *linzi* veretet mégis az osztrák pénzek közé kell soroznunk, melyeken a magyar pénzverés hatása látszik.

144. *Aranyforint*. A Schoenv. VI. t. 197. sz. Széch. XIX. t. 15. 16. sz. Markl XXI. t. 1237. sz. Num. Közl. XIV. évf. 42. l. 75. sz. a. közölt körmőczbányai veretű arannyal, a Num. Közl. id. helyén c) alatt megemlített típusváltozata, a Madonna alatt behomorodó oldalú címerrel.

Előlap: * FERDINAND * D * — (osztrák pólya) G * R * VNGARIE *

Hátlap: S * LADISLAVS * — * REX * 1552 * (bárd). A választójel mindenütt ötlevelű rózsá. LADISLAVS után ennek csak fele látszik. A szent mellett K—B jegy.

M. N. M. 22 mm. 3·56 gr.

145. *Aranyforint*. Ugyanazon nagybányai veretű típushoz tartozó darab képe, melynek leírását Num. Közl. XIII. évf. 43. l. 1. sz. b) pontja alatt adtam. A szent mellett N—C jegy, a szent lábai között két keresztben álló kalapács.

M. N. M. 22·3—22·4 mm. 3·53 gr.

¹ Széch. Cat. I. 127. l. 11. sz.: „Hic aureus inscriptione, ac typo antice differt ab aliis hungaricis Ferdinandi I. aureis: videtur Viennae signatus fuisse. Alius similis editus est a Du Val in Monnoies en Or, in quo legitur 1545.” Ezen utolsó mondata azonban nem erre, hanem a Wesz. C. I. t. 10. sz. alattira áll, melynek egy rokon típusát Du Val a *Monn. en Or* 58. lapján I. Ferdinánd osztrák pénzei között is adja már.

² Schoenv. Not. 359. l. 4. sz.: „Hic aureus inscriptione, ac typo antice differt ab aliis hungaricis, propter plures Ferdinandi titulos, et insignia simul Hispaniae. Praeterea S. Ladislaus ense praecingitur, quod in paucis aureis reperias.”

146. *Denárbélyeg arany piefort-veretben, 1 aranyforint súlyban.* Típusát adja 1548-as évszámmal Schoenv. VI. t. 198. sz. a, Széch.-ben nincs. Wesz. C. I. t. 12. sz. ugyancsak 1848-as évszámmal.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1547 * (ötágú csillag).

Hátlap: PATRŌNA * * * VNGARIE (A választó 3 db. ötágú csillag.) A Madonna mellett K—B jegy.

M. N. M. 15·7—16·2 mm. 1·2 mm. vastag. 3·55 gr.

b) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1548 * (ötágú csillag. Mint Schoenv. VI. t. 198. sz. Wesz. C. I. t. 12. sz.).

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel 3 db. ötágú csillag.) A Madonna mellett K—B jegy.

M. N. M. 15·4—15·7 mm. 1·2—1·3 mm. vastag. 3·50 gr.

147. *Denárbélyeg arany veretben.* Ugyanaz a típus mint a 146. sz. a., de az előlapon a címer mellett egy kis kör s a hátlapon ennek megfelelőleg a B alatt egy pont. A verdejegy alatt ponttal ugyanily típusú denár képét adja Markl XXII. t. 1388. sz. a., de K—P jeggyel. V. ö. még Schoenv. VI. t. 198. sz. Wesz. C. I. t. 12. sz.

Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1547 * (ötágú csillag).

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel 3 db. ötágú csillag.)

M. N. M. 15·3—15·4 mm. 1·43 gr.

148. *Denárbélyeg arany veretben, körülbelül $\frac{1}{4}$ aranyforint súlyban.* Nagybányai veret. Típusát négyszögletű csegelyben 1554-es évszámmal lásd Num. Közlöny XIII. évf. 44. l. 2. V. ö. még ezüst veretben Wesz. C. II. t. 10. sz., Markl XXI. t. 1362. sz.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG * 1555 *

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE * (A választójel mindkét oldalon ötágú csillag és pont.) A Madonna mellett N—C jegy.

M. N. M. 14—15·3 mm. 0·82 gr.

b) Az a) alattinak változata *egy aranyforint súlyban* (piefort):

Előlap: FERDINAND D G · R · VNG * 1554 * (Az utolsó ötágú csillagból csak fele látszik.)

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE * (A választójel ötágú csillag.) A Madonna mellett N—C jegy.

M. N. M. 15·4—15·9 mm. 1·3 mm. vastag. 3·54 gr.

c) Az a) alattinak változata *egy aranyforint súlyban* (piefort):
Előlap: FERDINAND | D • G • R • VNG * 1555 * (A választójel függ. vonás, pont és ötágú csillag.)

Hátlap: PATRONA * • * VNGARIE (A választójel ötágú csillag és pont.) A Madonna mellett N—C jegy.

M. N. M. 15.6 mm. 1.5 mm. vastag. 3.53 gr.

d) Az a) alattinak változata *egy aranyforint súlyban* (piefort):

Előlap: FERDINAND | D • G • R • VNG * 1555 * (Mint a 148. sz. c).)

Hátlap: PATRONA * • * • * VNGARIE • (A választójel pont és ötágú csillag.)
A Madonna mellett N—C jegy.

M. N. M. 15.5—15.9 mm. 1.3 mm. vastag. 3.52 gr.

149. *Obulus-bélyeg arany veretben, egy aranyforint súlyban* (piefort). Schoenv., Széch.-ben nincs. Típusát l. Wesz. C. I. t. 13. sz. Látszik azon darabon, melyről a mellékelt ábra készült, hogy az előlapon a címer két oldaláról valami barbár kéz kaparta le a pontokat és kis rózsákat. Bizonyára az a cél vezette, hogy a Wesz. id. helyén közölt veretnek változatát állítsa elő. Pedig ezen rontás nélkül is különbözik ezen bélyeg a Wesz.-ben ábrázolttól, mert a kis Jézus fején korona és dicshozó van.

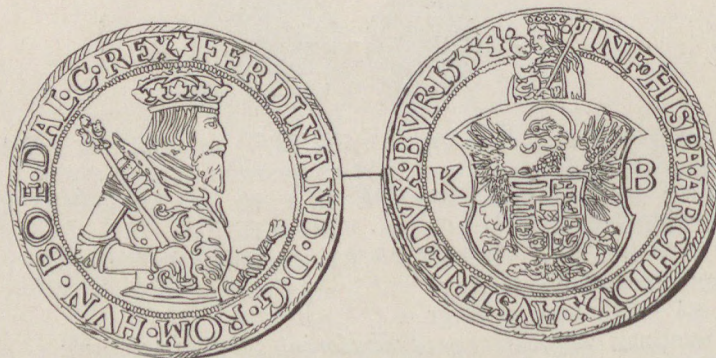
a) Előlap: Pajzsban Magyarország, Dalmácia, Csehország, Ausztria címere, fölötté 1562 évszám.

Hátlap: Koronás és dicshozós ülő Madonna, jobbkarján koronás és dicshozós Jézus. Oldalt N—P jegy.

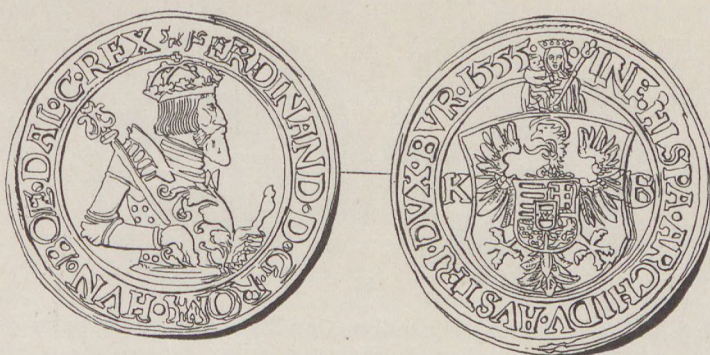
M. N. M. 12 mm. 1.9 mm. vastag. 3.27 gr. (A darabot megrongáló a lapka szélét is simára és kerekre esztergályozta. Ez az oka a b) alatti rokondarab súlyától való lényeges eltérésnek.

b) Ugyanazon típus és évszám. Du Val, Monn. en Or. 105. l., Wesz. C. I. t. 13. sz. alatt közli ezüst obulusveretét.

M. N. M. 12.3—12.9 mm. 1.9 mm. vastag. 3.52 gr.

150. *Tallér*. Típusát már egyszer közöltem a Num. Közl. XIV. évf. 47. l. 81. sz. a) a. s ezt az ábrát leírtam u. o. b) alatt. L. még Schoenv. VI. t. 201., Széch. XX. t. 24. sz., Markl XXI. t. 1294. sz. A m. n. múz. gyűjt.-ben levő dbok nagys. és súlyadatait l. Num. Közl. XIV. 47. l. 81. b) sz. a.

151. *Tallér*. Típusa: virágos vértű király hóna alatt két sorban szegek, kezében bunkós és tulipános végű kormánypálca. Hátlapján szembe néző Madonna derékig. V. ö. Wesz. C. II. t. 3. sz. Leírtam 1556-ból, de képét még nem közöltem Num. Közl. XIV. évf. 48. l. 82. c) alatt.

Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX *

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDV • AVSTRI • DVX • BVR • 1555 • (A címer mellett K—B jegy. Ez a kép dr. Zimmermann L. gyűjteményéből levő darabról készült. 44—45 mm. 28·25 gr.

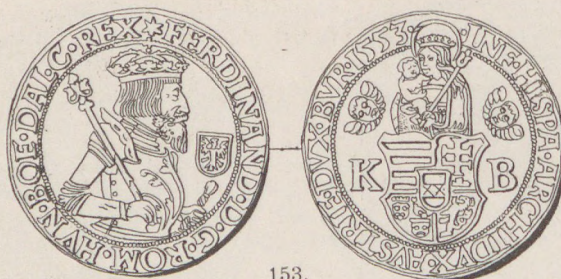
152. *Tallér*. Típusa nagyjában ugyanaz, mint a 151. sz. alattié, csak a váll vértjében mutat a rajz különbséget az előlapon s a hátlapon a Madonna oldalt néz.

Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX × (A körirat végén levő csillagban bélyeghiba.)

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDV • AVSTRI • DVX • BVR • 1555 • (A címer mellett K—B jegy.)

Dr. Zimmermann L. gyűjt. 41·5—42·5 mm. 29 gr.

153. *Angyalos forint*. A magyar numizmatikai szakkönyvekben (Schoenv., Széch., Wesz.) mint kiadatlan forinttípust közöltem már ezt a Num. Közl. XIII. évf. 44. l. 5. sz. a., amely kép Markl XXI. t. 1306. sz. ábrája után készült. Mivel azonban ezen adatgyűjtemény képei az illető darabok hű másolatai kívánnak lenni, Markl ábrái pedig nagyon idealizáltak, jónak láttuk ezen típus igazibb képét elkészíttetni. Dr. Zimmermann titkár úrral én az «Adatok» kiadásának kezdetén nem voltam egy véleményen a rajzok készítésére nézve. Én abból indultam ki, hogy mi típus-sorozatot akarunk adni a gyűjtők kezébe. Ezért az a fő, hogy a képeken egy-egy típusnak minden jellegzetes tulajdonsága rajta legyen. Így egy-egy ábra akár 3 - 4 darab pénzről is kiegészíthető teljessé. Ezért klisiroztattam pl. ezen angyalos forintot is Markl-ból, mert ott ennek a típusnak szépen kidolgozott képét találtam.

153.

Dr. Zimmermann titkár úr véleménye azonban, amihez később magam is csatlakoztam, kezdettől fogva az volt, hogy az én módszeremmel egész csomó olyan képet adnánk ki, amelynek megfelelő darab semmiféle gyűjteményben sem volna található, ami később sok zavart okozhatna. Ezért maradtunk azon elv mellett, hogy egy-egy típusnak rajzolás alá adott darabjáról a reális képet csináltatjuk. Az «Adatok» gyűjtése közben meg is győződtem már ennek a helyességéről. Mert egy párszor akadtam olyan kiadott képekre, amelynek a darabját egyelőre nem találtam meg. Így az sem konstatálható, hogy a kiadott rajz helyes-e. Ennek előrebocsátását szükségesnek tartottam annak indoklására, hogy egy és ugyanazon pénzt két szám alatt is felemlíték e helyen.

Ezen ábra adatait l. Num. Közl. XIII. 44. 1. 5. sz. a) alatt.

154. *Forint*. Típusa Schoenv. VI. t. 202. sz. a., Széch.-ben nincs, Wesz. C. II. 4. sz. A hátlapon a címer felett szembenéző Madonna.

Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX ✕ (A király jobbjaiban tulipános végű kormánypálca.)

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDVX • AVSTRIE • DVX • BVR • 1554 • (A címer mellett K—B jegy.)

M. N. M. 38 mm. 13'92 gr.

155.

155. *Forint*. Típusa rokon a 154. sz. alattiéval, de a király vértetén rövidebb a vállvas s a kormánypálca végén a tulipán alatt bunkó van. A háttagon a Madonna itt is szembenéz.

Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX (Fül nyoma miatt a csillag nem jól látható.)

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDVX • AVSTRIE • DVX • BVR • 1554 •

Dr. Zimmermann L. gyűjt. 37 mm. 13.35 gr.

156. *Forint*. Típusa Schoenv.-ben, Wesz.-ben, Széch.-ben nincs. Az előlapon a király jobbájában bunkós és tulipános végű kormánypálca, a háttagon oldalt néző Madonna.

a) Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX * (A körirat első betűjében bélyeghiba van, miáltal az F-betű *keresztnek* látszik)

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDV • AVSTRIE • DVX • BVR • 1554 • (A címer mellett K—B jegy.)

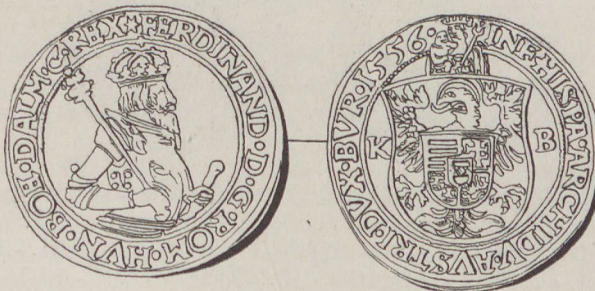
M. N. M. 37 mm. 14.21 gr.

b) Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • C • REX *

Hátlap: Mint 156. a), de az évszám 1555.

M. N. M. 36 mm. 14.20 gr.

157. *Forint*. Típusa igen közel áll a 156. sz. alattiéhoz. A király fején u. a. a magasabb korona van, kormánypálcája is olyan s a háttagon a Madonna oldalt néz. Azonban a király vértjén a hóna alatt négy szeg van. L. Széch. XX. t. 27. sz., Markl XXI. t. 1309., Du Val: Monn. en Arg. 151. l.

a) Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DALM • C • REX *

Hátlap: • — INF • HISPA • ARCHIDV • AVSTRI • DVX • BVR • 1556 • (A címer mellett K—B jegy.)

Dr. Zimmermann L. gyűjt. 36.5–37.5 mm. 13.85 gr.

b) U. a. mint 157. a), de a háttagon 1556 után nincs pont.

M. N. M. 36.5–36.9 mm. 14 gr.

c) Előlap: FERDINAND · D · G · ROM · HVN · BOE · DAL · C · REX * (A király vértjén a hóna alatt 4, a kar alatt két szeg van.)

Hátlap: — INF · HISPA · ARCHIDV · AVSTRI · DVX · BVR · 1556 (A körirat végén nincs pont s a Madonna hosszabb.)

M. N. M. 36·5 mm. 14·22 gr.

158. *Negyedtallér*. Típusa: a király vértjében nincsenek szegek. Kezében bunkós és tulipános végű kormánypálca. A címer felett oldalt néző Madonna.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · ROM · HVN · BOE · DAL · C · REX *

Hátlap: — INF · HISPA · ARCHIDVX · AVSTRIE · DVX · BVR · 1554 · (A címer felett oldalt néző Madonna derékig ábrázolt, tehát hosszabb, mint a b) alatti ábrán. A címer mellett K—B jegy.)

M. N. M. 31·5—32 mm. 6·85 gr.

b) Előlap: u. a. mint 158. a) alattié.

Hátlap: — INF · HISPA · ARCHIDV · AVSTRI · DVX · BVR · 1555 · (A címer mellett K—B jegy.)

M. N. M. 30·6—30·7 mm. 6·88 gr.

159. *Negyedtallér*. Típusa: a király vértjében a hóna alatt szegek vannak. Kezében bunkós és tulipános végű kormánypálca. Schoenv. VI. t. 203. sz., Markl XXII. t. 1316. sz.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · ROM · HVN · BOE · DAL · C · REX *

Hátlap: — INF · HISPA · ARCHID · AVSTRIE · DVX · BVR · 1555 · (A címer mellett K—B jegy.)

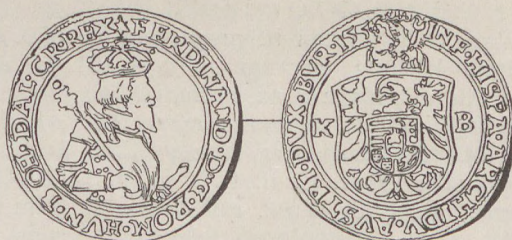
Dr. Zimmermann L. gyűjt. 30—31 mm. 7·06 gr.

b) Előlap: u. a. mint 159. a) alattié.

Hátlap: — INF · HISPA · ARCHIDV · AVSTRI · DVX · BVR · 1555 · (A címer mellett K—B jegy.)

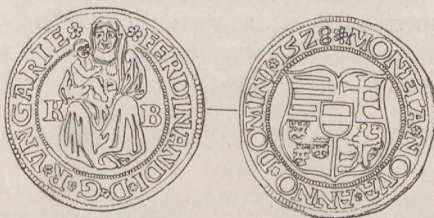
M. N. M. 30·5—31 mm. 6·97 gr.

160. *Negyedtallér*. Típusa: a király vértjében a hóna alatt szegek vannak, kezében bunkós végű kormánypálca, melyről a tulipán elmarad. A címer felett oldalt néző Madonna derékig. V. ö. Markl XXI. t. 1319., de a Madonna fején Marklnál nem látszik a korona és v. ö. Wessz. C. II. t. 5. sz., de itt a vértben nem látszanak a szegek s a Madonna előre tekint.

Előlap: FERDINAND • D • G • ROM • HVN • BOE • DAL • CR • REX ✕
Hátlap: — INF • HISPA • ARCHIDV • AVSTRI • DVX • BVR • 1556 (A címer mellett K—B jegy.)

Dr. Zimmermann L. gyűjt. 30·8—31·7 mm. 7·05 gr. (Erről készült a rajz.)
M. N. M. 31 mm. 7·22 gr.

161. Garas. Típusa ugyanaz, amit a Num. Közl. XIII. évf. 45. l. 6. sz. a. közölt piefort garasé. Schoenv., Wesz.-ben nincs. L. Széch. XXI. t. 28. sz. a., Markl XX. t. 1322. sz. A köriratban csak a magyar királyi címe van az uralkodónak.

a) Előlap: ✕ FERDINANDI ✕ D ✕ G ✕ R ✕ VNGARIE ✕ (A Madonna mellett K—B jegy.)

Hátlap: MONETA ✕ NOVA ✕ ANNO ✕ DOMINI ✕ 1528 ✕ (A választójel a körirat elején és végén nagyobb, közben kisebb ötlevelű rózsza.)

M. N. M. 26·5—26·9 mm. 2·83 gr.

Megvan ez a bélyeg a m. n. m. gyűjteményében 1527. (kopott) és 1541. évszámmal is. I. Ferdinánd garasait 1559-ig kisebb nagyobb körirati változatokkal ebben a típusban verték. A m. n. m. gyűjteményében meglevő évszámok változatait a következő pontok alatt jelezem:

b) U. a. bélyeg mint a 161. a) sz. a., de a hátlapon az évszám után két pont van. (MONETA ✕ NOVA ✕ ANNO ✕ DOMINI ✕ 1528 : ✕) A választójelek is ugyanazok. M. N. M. 26·2—26·6 mm. 2·82 gr.

c) Előlap: u. a. mint a 161. a) sz. alattié, de a körirat elején és végén nagy négylevelű rózsza van.

Hátlap: MONETA ✕ NOVA ✕ ANNO ✕ DOMI ✕ 1536 ✕ (A köriratban a választójel kis ötlevelű rózsza, a végén nagy négylevelű rózsza.)

d) Előlap: ✕ FERDINAND ✕ D ✕ G ✕ R ✕ VNGARIE ✕ (A Madonna mellett K—B jegy.)

Hátlap: MONETA ✕ NOVA ✕ ANNO ✕ DOMI ✕ 1537 ✕ (A köriratban a választójel kis ötlevelű rózsza, a körirat elején és végén nagy négylevelű rózsza.)

e) Előlap: u. a. mint 161. d) alattié.

Hátlap: MONETA ✕ NOVA ✕ ANNO ✕ DOM ✕ 1539 ✕ (A köriratban a választójel kis ötlevelű rózsza, a körirat végén nagy négylevelű rózsza.)

f) Előlap: ✕ FERDINANDI ✕ D ✕ G ✕ R ✕ VNGARIE ✕ (A választójel mindenütt középnyagyságú ötlevelű rózsza. Ebben különbözik a 161. a) alattitól. A Madonna mellett K—B jegy.)

Hátlap: MONETA * NOVA * ANNO * DOMIN * 1540 * (A választójel mindenütt közép nagyságú ötlevelű rózsza.) Ugyanezen bélyeggel van az 1550. és 1558. évszám verete.

g) Az előlap és hátlap körirata ugyanaz mint a 161. d) alattié, de a választójel mindenütt közép nagyságú ötlevelű rózsza s az évszám 1545.

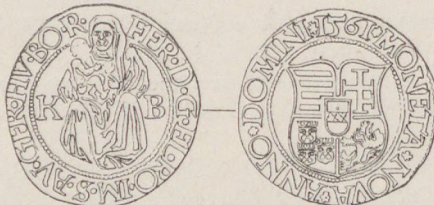
h) Az előlap és hátlap körirata ugyanaz mint 161. a) alattié, de a választójel mindenütt közép nagyságú ötlevelű rózsza s az évszám 1556 és 1558.

162. *Garas*. Típusát adja Wesz. C. II. t. 6. sz. a. 1566-ból, Markl XX. t. 1324. sz. a. 1563-ból. Az a garas, amelyről Wesz. rajza készült, a m. n. m. gyűjteményében van. Meglehetősen rongált darab. A Madonna fejénél fül nyoma van, miért a kép nem látszik világosan. Így került aztán tévedésből a Madonna fejére korona. Ezen típus minden többi évszámánál kendő van a Madonna fején. A Wesz.-ben lerajzolt darab annyiban is érdekes, hogy 1566-ból való. Tudjuk, hogy I. Ferdinánd még 1564-ben meghalt s utódja Miksa már 1564 júl. 26-án elfoglalta a trónt. Ez az 1566-os garas tehát *posthumus veret*. (Hasonló esettel többször találkozunk a numizmatikában. Hogy többet ne említsék, I. Ferdinánd körmöczbányai *dénárait* is verték 1565-ös évszámmal.) Ezen garas-típust az különbözteti meg a 161. sz. alattitól, hogy előlapján az uralkodónak magyar királyi címén kívül ott van még *római, német és cseh* királyi címe is.

a) Előlap: FER · D · G · EL · RO · IM · S · AV · GER · HV · BO · R · (A Madonna mellett K—B jegy.)

Hátlap: MONETA * NOVA * ANNO * DOMINI * 1559 * (A választójel ötlevelű rózsza.)

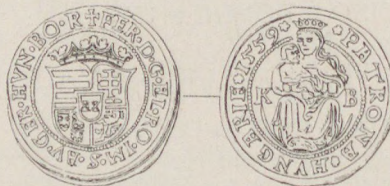
M. N. M. 26—26·4 mm. 2·60 gr.

b) Ugyanaz mint a 162. a) alatti, mint az ábra is mutatja, csak az évszáma 1561. (Az előbbi évszámot gyengébb fenntartása miatt nem rajzoltuk.)

M. N. M. 25·8—26·7 mm. 2·95 gr.

c) A 162. b) ábra bélyegével és típusában még 1562-es, 1563-as és 1566-os évszámú veretek vannak a m. n. múzeum gyűjteményében.

163. *Kisebb garas*. Típusát közli Széch. XXI. t. 29. sz., Wesz. C. II. t. 7. sz., Markl XX. t. 1330. sz., Schoenv.-ben nincs.

a) Előlap: FER · D · G · EL · RO · IM · S · AV · GER · HVN · BO · R †

Hátlap: * PATRONA * HVNGARIE * 1559 * (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. 23·4—24 mm. 1·91 gr.

b) Ugyanaz mint a 163. a) sz. alatti, de az előlap körirata ez:

FER · D · G · EL · RO · IM · S · AV · GER · HVN · B · R † (Évszáma 1559.)

M. N. M. 22·2—22·5 mm. 2·57 gr.

- c) Ugyanaz mint a 163. a) sz. alatti, de az előlap körirata ez:
FER · D · G · EL · RO · IM · S · AV · GER · HVN · BOE · R † (Évszáma 1559.)
M. N. M. 21·6—22 mm. 2·13 gr.
- d) Ugyanaz mint a 163. a) sz. alatti, de az évszáma 1560.
M. N. M. 21·8—23·5 mm. 2·19 gr.
- e) Ugyanaz mint a 163. a) sz. alatti, de az évszáma 1561.
M. N. M. 22·6—23 mm. 2·13 gr.

164. *Piefort denár-csegely*. Schoenv., Széch., Wesz.-ben nincs. Egyszer már közöltem képét és leírását az «Adatok»-ban, Num. Közl. XIII. évf. 45. l. 7. sz. a. De az ottani rajz gyengesége új klisé készíttetését tette szükségessé.

Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNG * 1533 *

Hátlap: PATRONA * — * VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy. A választójel mindenütt ötágú csillag.)

M. N. M. Ezüst. 16·5—21 mm. 2·8—3 mm. vastag. 6·660 gr.

165. *Piefort denár-csegely*. Schoenv., Széch., Wesz.-ben nincs. Mont. 451. sz. Típusa nem sokban tér el a 164. sz. a. közöltétől, de ezen darabok ritkasága indokoltta teszi lehetőleg az összes évszámok lerajzoltatását.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1547 * (A választójel a körirat végén ötágú csillag, közbül pont.)

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy. A választójel három ötágú csillag.)

M. N. M. Ezüst. 16·6—23·6 mm. 1·9 mm. vastag. 4·50 gr.

b) A 165. a) sz. alattitól csak az évszámban tér el, ami 1548.
M. N. M. Ezüst. 16·5—22·3 mm. 1·9—2 mm. vastag. 4·47 gr.

166. *Piefort denár-csegely*. Schoenv., Széch., Wesz.-ben nincs.
Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG 3 1555 *

Hátlap: PATRONA * • * VNGARIE (A Madonna mellett N—C jegy. A választójelek nem egészen világosak mindenütt a köriratban. Az előlapon az évszám előtt a választójel mintha egy hármaskorona lenne, az évszám utániban pedig valószínűleg egy elmosódott ötlevelű rózsát kell látnunk. Ebből a veretből két példány van gyűjteményünkben. Amelyről a mellékelt rajz készült, annak a hátlapján a köriratot két ötlevelű rózsácska közt levő tojásdad pont választja el, a másik példányon pedig három ötlevelű rózsácska. Ebből azt következtetem, hogy ábránk hátlapján is rózsza akar lenni az a tojásdad pont.)

M. N. M. Ezüst. 17—23·3 mm. 1·8—1·9 mm. vastag. 4·31 gr.

M. N. M. Ezüst. 16·5—23·5 mm. 2 mm. vastag. 4·17 gr.

167. *Piefort denár*. Típusát v. ö. Schoenv. VI. t. 208. 1. (hol a budapesti Kir. M. Tud. Egyet. gyűjt.-ben levő 1544-es évszámú db. képét közli) és Wesz. C. II. t. 8. sz., mely egy 1528-as évszámú db. rajzát adja. Hogy ezen utóbbi ábra kinek a darabjáról készült, eddigelé nem sikerült megtudnom. A m. n. múzeum gyűjt.-ben és a bécsi csász. gyűjt.-ben nincs meg.

Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNGA · 1530 ·

Hátlap: PATRONA · · VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 16·2—16·3 mm. 3·5 mm. vastag. 7·45 gr.

168. *Piefort denár*. Típusa ugyanaz mint a 167. sz. alattié, csak az apróbb részletekben vannak lényegtelen eltérések (pl. a Madonna ruhájában és koronájában).

Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG * 1536 * (A választójel pont és ötlevelű rózsza.)

Hátlap: PATRONA · * · VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst (fűllyomaival). 17·3—18 mm. 2 mm. vastag. 4·06 gr.

169. *Denár*. Kőrmöczbányai veret. Típusát I. Schoenv. VI. t. 207. sz. Az előlapon a címer oldala egyenes s a köriratban az uralkodónak csak magyar királyi címe van meg. V. ö. még Széch. XXI. t. 30. sz., de itt a címer egyik oldala begörbült. I. Ferdinándnak ezen típusú 1527-es első veretei a címer alakjában II. Lajos C. N. H. II. 306. a) sz. és Zápolya János C. N. H. II. 338. számú kőrmöczzi denáraihoz csatlakoznak azon különbséggel, hogy a címer közepén az osztrák pólya foglal helyet. A következő évben már kezdik a homorú oldalú címeres denárokat is verni és 1532-től kezdve csak ilyenek vannak a m. n. múzeum kőrmöczzi veretű denárai sorozatában.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG * 1527 * (A választójel pont és ötlevelű rózsza.)

Hátlap: PATRONA * * VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·5—16·5 mm. 0·54 gr.

Ugyanez a veret megvan a m. n. múz. gyűjt.-ben 1528-as évszámmal is.

b) Mint a 169. a) sz. a., de az előlap körirata: FERDINAND · D · G · R · VNGA *

1527 * (A választójel pont és ötlevelű rózs.)

M. N. M. Ezüst. 14·6—15·7 mm.

Ugyanez a veret megvan a m. n. múz. gyűjt.-ben 1528-as évszámmal is.

c) Mint 169. a) sz. a., de a címer felett és a két oldalán egy-egy pont van. Az évszáma 1529.

M. N. M. Ezüst. 15·7—16·3 mm.

d) A 169. a)-tól a típusbeli rokonság mellett néhány olyan lényeges eltérést mutat, amiért jónak látom a képét is közölni. A 169. a) előlapján a címerpajzs első mezejében *három*, itt pedig *négy* vízszintes csík van. A 169. a) hátlapján Mária ruhája csak kissé ér lejjebb a belső gyöngykörnél, itt pedig Mária ruhája egészen a külső gyöngykörig leér.

Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG * 1531 * (A választójel pont és a 169. a) alattól eltérő rózsácska.)

Hátlap: PATRONA * * VNGARIE * (A választójel olyan rózsácska, mint az előlapon. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15—15·5 mm. 0·56 gr.

e) Mint a 169. d) sz. a., az előlapon a címerben négy csík, a Madonna hosszú ruhában.

Előlap: * FERDINAND · D · G · R · VNG * 1531 *

Hátlap: PATRONA * * VNGARIE (A választójelek olyanok, mint 169. d) nél. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·4—15·8 mm. 0·41 gr.

170. *Denár*. Típusa igen közel áll a 169. a) sz. alattihoz. Az előlapon itt is három vízszintes csík van a címerben. A címer felett és két oldalán egy-egy ötlevelű rózs van (v. ö. 169. c), hol a rózsákat pont helyettesíti). A hátlapon a B—N verdejegyet a rendes K—B elhibázásának tartom.

Előlap: FERDINANDVS * R * VNGARIE * 1529 *

Hátlap: PATRONA * * * * VNGARIE * (A választójel mindkét oldalon ötlevelű rózs, melyek nagysága különböző.)

M. N. M. Ezüst. 15·6—15·8 mm. 0·62 gr.

171. *Denár*. Típusát l. Széch. XXI. t. 30. sz., Schoenv., Wesz.-ben mint egyszerű denár nincs. Mint a 169. számnál is említettem, ebben az évben kezdik ezeket a homorú

oldalú címerpajzsos darabokat verni. A címerpajzs igen széles, majdnem kitölti a belső gyöngykör területét. Amint az előző számok (169., 170.) alatti leírásból kitűnik, ezzel a típussal párhuzamosan verték a 169. ábrán látható címertípusú denárokat is 1531-ig (1530-ból ugyan nincs veret a m. n. múzeum gyűjteményében, de az 1531-es veretekből feltehető, hogy volt). A köriratban csak a magyar királyi cím van meg.

a) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1528 ·

Hátlap: PATRONA · · VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 14·9—15·8 mm. 0·57 gr.

b) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNGA · 1528 ·

Hátlap: PATRONA · · VNGARIE (Mint 171. a)).

M. N. M. Ezüst. 15·4—16·2 mm. 0·58 gr.

c) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG * 1528 * (A választójel pont és ötlevelű rózsza.)

Hátlap: PATRONA * * VNGARIE (A választójel ötlevelű rózsza. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·8—16·8 mm. 0·55 gr.

Ezen változatokhoz viszonyítva ennek a típusnak egyes későbbi évszámú veretei az alább felsorolandó módon vannak meg a m. n. múzeum gyűjteményében:

1529. Mint a 171. a).

1530. Mint a 171. a).

1531. Mint a 171. a) és 171. b).

1532. Mint a 171. a), 171. b), 171. c). Ennek az évszámnak van gyűjteményünkben egy darab olyan verete is, amelynek a köriratában, ahol választójel van, az mindenütt hatágú csillag. Ezt a változatot, habár más évszám verete, leírom itt d) alatt.

d) Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNG * 1532 *

Hátlap: PATRONA * * VNGARIE * (A választójel mindenütt hatágú csillag. A Madonna mellett K—B jegy, melynek betűi az eddigi vereteken levőkhöz képest kicsinyek.)

M. N. M. Ezüst. 14·9—15·9 mm. 0·59 gr.

1533. Mint 171. a), de ezenkívül olyan veretek is vannak, amelyeknek az előlapja a 171. a) és 171. b) alattiakéval azonos, azonban a hátlapjukon a körirat szétválasztója három pont! Nevezzük ezeket 171. e) és f)-nek:

e) Előlap: Mint 171. a) alattié.

Hátlap: PATRONA · · · VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·8—16·1 mm. 0·55 gr.

f) Előlap: Mint 171. b).

Hátlap: PATRONA · · · VNGARIE (A Madonna mellett K—B jegy.) Mint 171. e)-nél.

M. N. M. Ezüst. 15·3—15·9 mm. 0·53 gr.

1534. Mint 171. a) és 171. b) mindkét oldalon.

Előlap: 171. a), hátlap: 171. e).

Előlap: 171. b), hátlap: 171. e).

Ezen változatokon kívül van ebből az évből a 171. a) és b) alattihoz nagyon közel álló veret is, melyet azonban a hátlapon levő választójelek miatt g) és h) betűkkel jelölök:

g) Előlap: Mint 171. a) alattié.

Hátlap: PATRONA · * · VNGARIE (A választójel két pont között ötlevelű rózsza. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 16·6—17 mm. 0·56 gr.

h) Előlap: Mint 171. b).

Hátlap: Mint 171. g).

M. N. M. Ezüst. 16·4—16·9 mm. 0·56 gr.

Az eddigi évek vereteinél jellegzetes volt a belső gyöngyör területét csaknem egészen kitöltő egyenes vagy behomoritott oldalú címerpajzs (l. az előző négy ábrát). 1534-ben már előfordulnak olyan veretek is, amelyeknek az előlapján a címerpajzs sokkal kisebb. (Ennek képét majd az 1542-es veretknél adom!) Ezen a helyen *i)* alatt írom le őket:

i) Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNG * 1534 *

Hátlap: * PATRONA * * VNGARIE * (A választójel valószínűleg mindkét oldalon hatlevelű *rózs*a. A gyűjteményünkben levő darabokon a hat levél csak a hátlap köriratának az elején és végén vehető ki tisztán, de azokon a helyeken is erre lehet következtetni a körvonalakból, ahol e jelek elmosódottabbak. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·4—15·8 mm. 0·49 gr.

1535. Mint 171. *g)* és *h)* (kisebb és nagyobb címerpajzsszal).

1536. Mint 171. *g)* (csak nagy címerpajzsszal).

j) Előlap: Mint 171. *a)*.

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel a hátlapon három ötlevelű *rózs*a.)

M. N. M. Ezüst. 15·5—15·6 mm. 0·47 gr.

Előlap: Mint 171. *c)* alattié.

Hátlap: Mint 171. *g)* alattié.

M. N. M. Ezüst. 16·5 mm 0·63 gr.

k) Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNGA * 1534 * (A választójel pont és ötlevelű *rózs*a.)

Hátlap: Mint 171. *g)*.

M. N. M. Ezüst. 15·6—16 mm. 0·53 gr.

1537. Mint 171. *c)* (kisebb nagyságú címerpajzsszal az előlapon).

1538. Előlapja olyan mint 171. *a)*, hátlapja olyan mint 171. *g)* alattié. (Különböző nagyságú címerpajzsszal az előlapon. Az évszám közepén is pont: 15·38)

1539. Előlapja mint 171. *a)*, hátlapja mint 171. *g)*. (Különböző nagyságú címerpajzsszal az előlapon. Az évszám közepén is pont: 15·39.)

1540. Elő- és hátlapja olyan mint 171. *a)* alattié, de a címerpajzs kisebb s az évszám közepén is pont van (15·40).

Előlapja olyan mint 171. *a)* alattié (különböző nagyságú címerpajzsszal s az évszám közepén is ponttal — 15·40 —, hátlapja olyan, mint 171. *g)* alattié.

l) Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNG * 15·40 * (Kis címerpajzsszal. Az évszámból a pont néha elmarad.)

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel mindkét oldalon ötlevelű *rózs*a, de a hátlapon a középső sokkal nagyobb a két szélsőnél. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·4—15·6 mm. 0·53 gr.

Előlapja olyan, mint 171. *a)* alattié. A címerpajzs kicsiny s az évszám 15·40. Hátlapja olyan mint 171. *l)* alattié.

m) Előlapja olyan, mint 171. *l)* alattié.

Hátlapja: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel két ötlevelű kis *rózs*a között egy sokkal nagyobb *hatlevelű rózs*a. A Madonna mellett K—B jegy.)

M. N. M. Ezüst. 15·5—16 mm. 0·53 gr.

1541. Mindkét lapja olyan, mint 171. *m)* alattié. (A címerpajzs kicsiny, az évszám közepén ponttal és pont nélkül.)

Előlapja olyan mint 171. *l)* alattié (az évszám közepén nincs pont), hátlapja olyan, mint 171. *c)* alattié.

Mindkét lapja olyan, mint 171. *i)* alattié. (A címerpajzs nagysága különböző. Az évszámból elmarad a pont.)

n) Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNGA * 1541 * (A választójel az évszám mellett hatágú *csillag*, a körirat többi helyén ötlevelű *rózs*a.)

Hátlap: Mint 171. *i*) alattié.

M. N. M. Ezüst. 16 mm. 0·57 gr.

o) Előlap: FERDINAND * D * G * R * VNGA * 15·41 * (A választójel mindenütt ötlevelű rózsa.)

Hátlap: Mint 171. *m*) alattié.

M. N. M. Ezüst. 15·2—16 mm.

1542. Már a 171. *i*) sz. alatt jeleztem a körmöczi denárok ezen típusának olyan változatait, amelyeknek előlapján a címerpajzs feltűnően kicsiny. Mivel a szóbeli leírás után lehetetlen helyes fogalmat alkotnunk, álljon itt a 171. *a*) alatti ábra címerpajzsával való összehasonlítás végett ez a kép, melynek körirata különben egyező a 171. *i*) alatt leírt denáréval.

Még a következő változatokat ismerem ebből az évből:

p) Előlapja olyan, mint 171. *i*) alatt leírté (s az ezen évszámhoz csatolt ábráé).

Hátlap: * PATRONA * * VNGARIE (A választójel hatlevelű rózsa, mely a körirat végén elmarad.)

M. N. M. Ezüst. 15·3—15·7 mm. 0·52 gr.

Előlapja olyan, mint 151. *a*), hátlapja olyan; mint 171. *g*) alattié.

q) Előlap: Mint 171. *a*) alattié.

Hátlap: . PATRONA . . VNGARIE (A választójel pont, mely a körirat végén elmarad.)

M. N. M. Ezüst. 14·9—15·3 mm. 0·53 gr.

Előlapja olyan mint 171. *a*), hátlapja olyan mint 171. *i*) alattié.

r) Ezeknek a vereteknek a vésete egészen elüt a többi 1542-es denárokétól. A körirat, a gyöngykör, a figurák kidolgozása sokkal pontosabb.

Előlap: FERDINAND · D · G · R · VNG · 1542 * (A választójel pont s a körirat végén ötágú *csillag*.)

Hátlap: PATRONA * * * VNGARIE (A választójel ötágú *csillag*, melyek közül a középső nagyobb)

M. N. M. Ezüst. 15·5—16·2 mm. 0·47 gr.

1543. A címerpajzs nagysága nem egyforma. A választójelek is igen gyakran nem tisztán kivehetők. Mindkét oldal köriratában sokszor egy nagy pontnak látszik a verés elnagyolása, vagy a bélyegző rosszasága miatt a kis rózsa. Ezért egyes daraboknál nehéz eldönteni, hogy pont vagy rózsa akar-e lenni a választójel. Főbb változatok ezek:

Mindkét lap olyan, mint 171. *i*) alattié.

Előlapja olyan mint 171. *c*) alattié, hátlapja olyan, mint 171. *p*) alattié.

s) Előlapja olyan, mint 171. *c*) alattié.

Hátlap: * PATRONA * * * VNGARIE * (A két első választójel *hatlevelű*, a három utolsó *ötlevelű rózsa*. Lehet, hogy mind hatlevelű akart lenni, de a rossz verés következtében nem látszik annak.)

M. N. M. Ezüst. 15·9—16 mm. 0·58 gr.

Mindkét lapja olyan, mint 171. *r*) alattié.

t) Előlap: FERDINAND · D · R * VNGA * 1543 * (A köriratból a G betű kimarad. A választójel pont és hatlevelű *rózsa*.)

Hátlap: Mint 171. *i*) alattié.

M. N. M. Ezüst. 15—15·7 mm. 0·52 gr.

Dr. Harsányi Pál.

Magyar robotjegyek.

II.

A Numizmatikai Közlöny XII. kötetében tettem közzé a magyar robotjegyeknek százhatszáz fajtából álló sorozatát, melybe néhány újabb gazdasági bárcát is fölvettem.

Ezen közlemény fölébresztette a robotjegyek iránt való, addig szunnyadozó érdeklődést és azóta több oldalról vettem hírt legsajátosabb hazai emlékeink e csoportjáról, részint tudakozódás, részint eladási ajánlatok, illetve szíves bemutatás alakjában.

Az itt közlendő újabb sorozatban csak a borcsiczi Borcsiczky család radosnai uradalmának robotjegyei és a szandai uradalom bárcája képviselnek újabb, még eddig ismeretlen csoportokat, míg a többiek csak az első közlemény egyes sorozatainak kibővítésére szolgálnak.

Buják.

161. Az Esterházy hercegek bujái uradalmának kéregpapírra nyomtatott robotjegyeiről egy 1871-ből származó följegyzést találtam a nemz. múzeumban, közelebbi adatok hiányában azonban részletes leírást nem adhatok róluk.

Illava.

162. A 39. sz. nyolcoldalú robotjegyek — (emberi kézfej és fölötte CXK) —, melyet függőleges irányban kettévágtak, — a jobboldali fele.

Vas. 30 mm. magas és 16 mm. széles. — NM.

163. A függőlegesen kettévágott 38. sz. kerek robotjegyek — (hatküllős kerék és fölötte CXK) — baloldali fele.

Vas. 28 mm. magas és 14 mm. széles. — NM.

164. A vízszintes irányban kettévágott 38. sz. robotjegyek felső $\frac{2}{3}$ résznyi darabja. (A kerék középpontja még rajta van.)

Vas. 20 mm. magas és 27 mm. széles. — NM.

Nyitra.

(Káptalani birtokok.)

165. Olyan mint az 55. sz. — (nyolcküllős kerék s az alsó balsarokban kerek lyuk) —, hanem szélei nincsenek hátrahajlítva és kisebb. — Levágott sarkú □ lemez.

Vaslemez. 26 mm. magas és 31 mm. széles. — NM.

166. Levágott sarkú négyszögletes lemezbe poncolt emberi kéz. Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vas. 38 mm. magas és 35 mm. széles. — NM.

167. Levágott sarkú, hátrahajlított szélű négyszögletes lemezbe poncolt emberi kéz. Balra fönn kerek lyuk.

Vas. $27\frac{1}{2}$ mm. magas és $27\frac{1}{2}$ mm. széles. — NM.

168. Erősen levágott sarkú háromszögletes lemez (sima szélekkel), melybe emberi kéz van beleponcolva. Lenn jobbra kerek lyuk.

Vas. 32 mm. magas és 46 mm. széles. — NM.

Nyitra.

(Püspöki birtokok.)

Igásrobot-bárcák.

169. Levágott sarkú négyszögletes lemez kissé előreálló szegélylyel. A mezőben csinos kis nyolcküllős kerék és kétoldalt, kissé alább E és N betűk, mind beponcolva. A felső balsarokban kerek lyuk.

Vas. 32 mm. magas és 40 mm. széles. — NM.

170. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. Középen beponcolt nyolcküllős kerék, a sarkokban pedig, beponcolva: 1.) E, 2.) kerek lyuk (fönn jobbra), 3.) D, 4.) N (Episcopatus dominium Nitriensis).

Vaspléh. 32 mm. magas és 34 mm. széles. — NM.

171. Az előbbihez hasonló, hanem az E kissé lejjebb került, a másik két betű pedig közelebb van egymáshoz.

Vaspléh. 33 mm. magas és 31 mm. széles. — NM.

172. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. Középen beponcolt kerék, a sarkokban, szintén beponcolva: 1.) D, 2.) kerek lyuk (fönn jobbra), 3.) E, 4. N (Dominium episcopatus Nitriensis).

Vaspléh. $34\frac{1}{2}$ mm. magas és $42\frac{1}{2}$ mm. széles. — NM.

Kézi (gyalog) robot-bárcák.

173. Levágott sarkú háromszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mezőben, beponcolt E és N betűk között (Episcopatus Nitriensis) beponcolt emberi kéz. Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vas. 28 mm. magas és 51 mm. széles. — NM.

174. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mezőben beponcolt emberi kéz, a felső balsarokban kerek lyuk, a két alsó sarokban beponcolt E és N.

Vaspléh. a) 32 mm. magas és 42 mm. széles. — NM. — b) 32 mm. magas és 40 mm. széles. — NM.

175. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mező közepén beponcolt emberi kéz, a négy sarokban pedig beponcolt 1.) E, 2.) kerek lyuk (fönn jobbra), 3.) D, 4.) N (Episcopatus dominium Nitriensis).

Vas, horganyozás nyomaival. 32 mm. magas és 40 mm. széles. — NM.

176. Levágott sarkú háromszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mezőben beponcolva: $\frac{1}{4}$ Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vas. 26 mm. magas és 44 mm. széles. — NM.

Lakács.

(Nyitra megye. — Püspöki uradalom.)

177. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mezőben beponcolt D L és alatta: I x (Dominium Lakács. — Egynapi robot.) Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vas. 30 mm. magas és 38 mm. széles. — NM.

178. Az előbbihez hasonló, hanem az alsó balsarokban a lyuk majdnem négyzet-alakú és mellette jobbfelé még egy kis □ alakú lyuk is van.

Vas. 30 mm. magas és 33 mm. széles. — NM.

Mocsonok.

(Nyitra megye. — Püspöki uradalom.)

179. Levágott sarkú négyszögletes lemez, kissé előreálló szegélylyel. A mezőben nagy beponcolt M. Az alsó jobbsarokban kerek lyuk.

Vas. 25 mm. magas és 30 mm. széles. — NM.

Oroszlánkő.

180. Előlapja azonos a 69. sz. robotjegy előlapjával, hátlapja pedig a 71. sz. robotjegy hátlapjával.

Nyolcoldalúra vágott lemez.

Sárgaréz. $31\frac{1}{3}$ mm. magas és széles. — NM.

181. A függőlegesen kettévágott 72. sz. robotjegynek jobboldali fele.

Sárgaréz. 21 mm. magas és 11 mm. széles. — NM.

182. A függőlegesen kettévágott 72. sz. robotjegynek baloldali fele.

Sárgaréz. 21 mm. magas és $11\frac{1}{2}$ mm. széles. — NM.

Radosna.

(Nyitra megye. — A boresiczki Boreiczky család birtoka.)

183. Levágott sarkú (szegélytelen) lemezbe beponcolt I és B betűk és alább szintén beponcolt fogaskerek. Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vaspléh, 31 mm. magas és 31 mm. széles. — NM.

184. Levágott sarkú (szegély nélküli) négyszögletes lemezbe poncolt I és B betűk alatt szintén beponcolt, igen primitív rajzú emberi kéz (igen széles csuklóval). Az alsó balsarokban kerek lyuk.

Vaspléh. 29 mm. magas és 29 mm. széles. — NM.

Sasvár.

185. Osztrák császári koronával tetéztetett koronás kétféjű sas, karmai közt kardot és kormánypálcát és országalmát tart. Közepén ovális mezőben nagy F betű (pont nélkül) Körül, körben: K K FAM HERRSCHAFT SASSINER ROBOTH ZEICHEN Négyoldal egy-egy rozetta a sarkokban. Sima nyolcoldalú szegély.

Hátlapján az előlap homorú és fordított mása.

Nyolcoldalú egyoldalú préselt bárca. (V. ö. Gohl: Magyar robotjegyek, 86. sz.)

Sárgaréz (lemez). 38 mm. magas és 40 mm. széles.

Szanda.

(Jász-Nagykún-Szolnok megye.)

186. Balról jobbfelé, az óramutató járásával ellenkező irányban, a lapka szélét követő felirat: SZANDAI URADALOM Fönn kerek lyuk.

Hátlap: 12

Mindkét lapon sima szegély.

Sárgaréz. 25 mm. — NM.

Helyesbítések (az első közleményhez).

A 6. b) számhoz: Átmérője 27—28 mm.

A 8. számhoz: A négyszögletes lyuk = alakú.

A 17. számhoz: FP helyett helyett helyesen GP olvasandó.

Gohl Ödön.

Éremlenek.

Debreczenben (Hajdu m.) II. Szolimán 926-os évszámú török aranyát találták.

Újszászon (Pest m.) Dessewffy grófné kertjében Num. Közl. XI. köt. IV. t. 5. sz., VII. t. 20. sz. és VIII. t. 25., 27. sz. a. leírt frischai fillérekkel Árpád-kori magyar denárokat találtak. A megmentett darabokból láttam 66 db. C. N. H. I. 263. sz., 1 db. 272. sz. és 1 db. 280 sz. alattit.

Babarczon (Baranya m.) 3060 db. ezüstpénzt találtak. Pár db. *schweidnitz*i, lengyel $\frac{1}{2}$ garason, 6 db. *erdélyi* denáron, 13 db. *cseh* egylapú filléren, 1 db. Frigyes Kázmér-féle *tescheni* s 1 db. 1571-es cseh koronáson kívül a lelet II. Ulászló, II. Lajos, Zápolya János, I. Ferdinánd, II. Miksa, II. Rudolf korabeli magyar denárokból állott.

Negyeden (Nyitra m.) már régebben Gratianus Cohen 1. kiad. VI. köt. 431. 1. 24. sz. aranya került elő. Hátlapon a szelvényben COM.

Mezőtelegden (Bihar m.) Gordianus III. Cohen 1 kiad. IV. köt. 126. 1. 5. sz. a. aranyát találták.

Szilágyosmlyóban (Szilágy m.) a Magura-hegy oldalában szőlőtelepítés alkalmával 70 cm. mélységben 421 db. ezüstpénzt találtak, melyből 207 db. XVI. századi magyar denár volt (I. Ferd. II. Mátyás), 8 db. N—B jegyű II. Mátyás-féle garas, 1 db. Báthory I. rigai VI-os garasa, 3 db. litván garasa, 79 db. III. Zsigm. lengyel 3-as garasa, 6 db. rigai 3-as garasa, 4 db. garasa, 103 db. lengyel $\frac{1}{2}$ garasa, 6 db. Albert porosz-lengyel garasa. Volt közte még 4 db. XVI. századi cseh egylapú fillér is.

Dr. Harsányi Pál.

Geszt (Bihar m.) határában levő Tisza-Radvány pusztán a majorhoz nem messze fekvő „telek III.” nevű határrészen 1913 november havában találták ásatás közben:

1. I. Mátyás (1458—90) obulusát C. N. H. II. 243 faj. Reversen Ω — $\times$ pénzverő-jegyek, melyek nagyon hasonlók a 235 B sz. denár jegyeihez;

2. Traján római császár (97—117) réz sestertiusát (nagy bronz). Avers: Jobbra néző babérkoszorús császári fej; körirat: TRAIANO OPTIMO AVG GER DA
.... Revers: széken ülő női alak balra fordulva. Körirat olvashatatlan, úgyszintén a szelvény irata is; a szelvényben azonban a második sorban: SC. Nagysága: 35 mm., súlya 24.5 gr.
Mindkét darab Frankó Béla uradalmi intéző birtokában.

Beküldte: H. Fekete Péter.

A terezovaci magyar éremlenet. Pár év előtt Terezovacon, Szlavóniában, a legelőn egy fazék aprópénzt találtak. Az edényt szokás szerint összezüzták a munkások, az ezüstöt pedig széthordták. A Jankovich-Bésán uradalom gazdatisztje összeszedte, megmentette a leletet s beküldte J. Bésán Endre giczi gyűjteményébe.

A lelet tartalmaz 680 drb. jó és 61 drb. rossz fenntartású denárt, melyből I. Mátyás Rupp 543. sz. denárjának e variánsai vannak: K—B 8 drb., K—P 10, K—V 4, N—X 40, B—S 2 és K—virág 2 drb.

II. Ulászló évszám nélküli denárjaiból B—H 2 drb., K—B 2, K—H 4, H—P 2, K—h 96, K— $\frac{M}{A}$ 3, K— $\frac{S}{E}$ 3, K— $\frac{M}{B}$ 2 darabbal van képviselve. Évszámokkal a következő bélyegek: K—H 1505. 6 drb., 1506. 24 drb., 1507. 10 drb., 1508. 6 drb., K—G 1509. 24 drb., 1510. 18 drb., 1511 32 drb., 1512. 20 drb., 1513. 42 drb., 1514. 12 drb., 1515. 26 drb., 1516. 43 drb., N—G 1510. 12 drb.

II. Lajostól Rupp 582. sz. következő bélyegváltozatai:

$\frac{A-V}{HK}$ 1520. 2 drb., 1526. 1 drb., B • A • 1526. 1 drb., C—liliom 1526. 2 drb., N—A 1526. 3 drb., N—B 1525. 1 drb. L—K 3 drb. 1527-ből, Z—V 8 drb. 1526., K—A 1520. 4 drb., 1521. 7 drb., 1526. 7 drb., K—B 1525. 40 drb. 1526. 84 drb., K—G 1515. 14 drb., 1516. 17 drb., 1517. 4 drb., 1518. 8 drb., 1519. 12 drb.

Zápolya János Rupp 620. sz. denárjából:

K—T 1527. 3 drb., $\frac{W-P}{8}$ 1527. 3 drb.

I. Ferdinándtól egy példány volt a leletben, melynek évszáma olvashatatlan.

Hidvéghy Sándor.

Alcsút (Fehér m.). Maximinus II. Daza Coh. 1. kiad. VI. köt. 73. sz. kisbronzát és egy darab kopott római köztársasági denárt találtak.

Hankova (Gömör m.). Zsigmond C. N. H. II. köt. 119A. sz. K—S jegyű aranyforintját találták.

Pásztó (Heves m.). Zsigmond C. N. H. II. köt. 118. sz. aranyforintját találták.

Rákospalota (Pest m.). I. József 1711-es magyar polturáját, Lothr. Ferenc BE, EVM—D jegyű 20 asát, M. Terézia cseh 10-krosát, I. Lipót 1669-es steier XV-ösét és 1674-es karinthiai 6-krosát, Páris salzburgi érsek fillérjét lelték egy-egy darabszámban.

Rév (Bihar m.). 454 db. ezüstpénzt találtak. Volt közte 1 db N—B jegyű 1626-os, 1 db. C—C jegyű 1626-os erdélyi szélesgaras és 1 db. C—C jegyű 1628-as erdélyi garas, 179 db. III. Zsigmond és János Kázmér korabeli (1623—1670 körül) lengyel VI-os garas, 1 db. 1621-es III. Zsigmond-féle 3-as garas, 131 db. Albert, Kázmér, Sándor, I. és III. Zsigmond korabeli lengyel poltura, 40 db. XVII. század elejéről való, svéd, elbingi, rigai, porosz, schweidnitz és livoniai poltura.

Szentendre (Pest m.). Itt N. Constantin Coh. 1. kiad. VI. k. 334. sz. kisbronzát találtak.

Kakasalján (Gömör m.) 136 db. XVI. századi arany- és ezüstpénzt találtak. Arany 5 db. volt közte s mind magyar. Még pedig Albert C. N. H. II. 132. sz. K—P jegyű, Hunyadi Mátyás C. N. H. II. 209 c. sz. K—P jegyű, II. Ulászló C. N. H. II. 260 b. sz. K—G jegyű (1514-es), Zápolya János C. N. H. II. 321 a. sz. vár— $\frac{L}{B}$ jegyű és C. N. H. II. 323 vár—címer alatt F—G jegyű aranyforintja. Ezenkívül 58 db. K—B jegyű I. Ferdinánd féle magyar denár (1528—1533 közti időből), 1 db. I. Ferdinánd-féle jegy és évszám nélküli osztrák tallér, 1 db. Lajos korabeli cseh egy lapú fillér, 71 db. a XVI. sz. első feléből való lengyel, litván, danzigi, elbingi és porosz garas és félgaras.

Palona (Bácsbodrog m.). 340 db. XVIII—XIX. századi ezüstpénzt találtak. Köztük volt 3 db. tallér (M. Terézia-féle osztrák 1780-ból, II. Ferenc-féle osztrák 1806-ból, Miksa József-féle bajor 1808-ból). Frigyes Ágost 1 db. $\frac{2}{3}$ tallérja 1770-ből, Miksa József 1 db. bajor $\frac{1}{2}$ tallérja 1754-ből. A lelet többi része (330 db.) M. Terézia, Lothr. Ferenc, II. József. II. Lipót, II. Ferenc és V. Ferdinánd korabeli magyar, erdélyi, osztrák, cseh és tiroli 20-asokból állott, melyek között volt 1 db. Augsburg városi (1764-ből), 5 db. bajor (1761, 1767, 1770, 1772), 1 db. bambergi (1766), 3 db. bayreuthi (1764, 1765), 1 db. fuldai püspökségi (1763), 1 db. Majna melletti frankfurti (1768), 1 db. nürnbergi (1762), 1 db. Regensburg városi (1774) és 1 db. szászországi (1824) 20-kros is.

H. P.

Dunapentelén évekkel ezelőtt Gotarzes (Arsaces XXI.) parthus királynak ezüstdrachmáját találták. Boldogult Nagy Géza véleménye szerint ez a pénz a jazygek s a velük kapcsolatban álló déloroszországi roxolánok révén kerülhetett ide, amennyiben az aracidák még a sassanidák bukása után egy századdal is uralkodtak az azóvi tenger-melléki alánok és massagéták közt. (Hattyúffy Elemér közlése.)

Mohora (Nógrád m.) határában, gr. Vay Gábor birtokán körülbelül 4—5 év előtt szántás közben 20—30 darab Dess. 405. (Wind. 2844.) sz. barbárpénzt találtak.

Szabolcsmegyében a Weszerle által kiadott ókori pénzek XXI. t. 7. sz. barbárpénzfajnak egy példányát lelték. (Néhai dr. Horvát Ákos följegyzése.)

Tótkomlóson (Csanád megye) Romanus II. és Constantinus X. bizanci császárok aransolidusát lelte egy földműves.

Rábacsanakon kútásás alkalmával arany-, ezüst- és rézpénzzel telt edényre találtak a munkások. A „Magyarország“ 1916 június 7-iki számában közölt híradás szerint Nagy Lajos magyar királytól származnak e pénzek.

Dunabogdányban a Csudi-hegy alján levő szőlőben Domitianusnak Moneta August hatlapi feliratú középbronzpénzét lelték.

Rákoshegyeken (Pest megye) Justinianus I-nak M jelzésű, uralkodásának XVI. évében vert follisát lelték egy kertben, földmunka alkalmával.

Temesd község határában (Arad megye, Máriaradnai járás) szántás alkalmával egy edényben legalább 135 darab, eddig kiadatlan fajta tálalakú (sciphatus) bronz barbárpénzt találtak. Ezek hét különböző válfajt képviselnek. Legközelebb bővebben fogom ismertetni ezen érdekes leletet.

G — — n

I r o d a l o m.

Hóman Bálint: A magyar pénzverés Szent István korában. I—II. (Századok. 1916. 2—5. szám 116—127. és 267—285. lap.) A m. tud. Akadémia kiadásában ez év folyamán megjelenendő „Magyar pénztörténet 1000—1325.“ című műve két fejezetét közli. Eredményei röviden itt következnek: A IX—XI. századi magyarok már túl voltak a cserekereskedés kezdetleges korszakán. A forgalmat *pénzzel* bonyolították le. Pénzüik a gazdasági élet fejlettségéhez mérten *terménypénz* volt. Állatbőrök, prêmesruha és a tinó képviseltek állandó értéket, ezek voltak első pénzeik. Keletről hozott vérdíjrendszerük pénzegysége a tinó volt. A terménypénzek mellett már a Fekete-tenger partján levő őshazáikban megismerkedtek a szomszédos népek — arabok, perzsák és bizánciak — *ércpénzeivel*, amelyek új hazájukba is elkísérték őket. A XI. század elején, amikor Szent István király írásba foglalta s új rendelkezésekkel bővítette a magyarok ősi vérdíj- és büntetésdíjrendszerét, a bizánci arany „*pensa auri*“ néven, mint a *tinóval* egyértékű pénzegység volt forgalomban. A *tinó*, a magyarok terménypénze, a nagyobb fizetéseknel a XI. század folyamán végig megtartotta *pénz* jellegét. Szent István, az önálló magyar pénzverés megalkotója, uralkodása első éveiben kezdett pénzt veretni. Pénzei külső előállítás, éremrajz és súly tekintetében apósa, II. Henrik bajor herceg obolusainak mintájára verettek. Rajzuk — a kereszt karjaiban négy háromszöggel — tipikus obolusrajz. Denárokat nem veretett, csak obolusokat (földenárosokat) igen nagy számban. Pénzverési alapsúly valószínűleg a 408 gr.-os karoling-font volt, amelyből 510 db. obolust veretett. Pénzei finomsága 0·900, teljes kiverési súlyuk 0·8 gr., színezüstsúlyuk 0·72 gr. Súly és érték tekintetében az összes *egykorú* német és cseh uralkodók földenárosait meghaladják. A jó súlyú magyar obolus a XI. században egész Észak- és Északkelet-Európában elterjedt és a kereskedelmi forgalomban kedvelt fizetési eszközzé vált, viszont Magyarországon minden külföldi pénznem meghonosodását meggátolta. Szent István a XI. század általános pénzszorulása közepett a karolingok és II. Henrik bajor herceg egészséges pénzpolitikájának, a nehéz és jó pénz rendszerének fenntartója és folytatója volt.

Dr. Balogh Albín: Adalék a magyar pénztörténethez I. Károly idején. (A pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve az 1914—1915-iki tanévre, 108—160. II.)

Az utolsó években igen öröndetesen szaporodik a magyar irodalom hazai pénzverésünk történetével foglalkozó tanulmányokkal. **Balogh Albíntól** 1912-ben jelent meg a „Kolozsvári értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből“ 1. számaképpen „*A magyar pénz története az Árpádok idején*“. (Ism. Századok 1913. évf. 62. I. V. ö. még u. o. 225. I.) Ugyancsak ennek a sorozatnak 2-ik száma **Harkó Gyula** tanulmánya „*A pénz története Magyarországon 1526—1608.*“ A múlt évben a pannonhalmi évkönyvben látott napvilágot ugyancsak B. A. fönt idézett című tanulmánya. (S talán mire jelen soraim megjelennek, kezünkben lesz **dr. Hóman Bálint** ezeknél sokkal nagyobb arányú műve, mely szintén

az Árpád-kori magyar pénztörténettel foglalkozik s a Magy. Tud. Akadémia kiadásában jelenik meg. (Szemelvényeket közöl belőle a Századok 1916. évf. 2—3. füz. 116—127. II. és 4—5. füz. 267—285. II.)

Célom ezekről a tanulmányokról lehetőleg rövid s vitatkozásokra alkalmat nem szolgáltató ismertetésekben a Num. Közlöny olvasóit tájékoztatni, mert hiszen a magyar érmészettel foglalkozókat érdeklik a legjobban ezen dolgozatok.

Dr. Balogh A. második pénztörténeti tanulmánya kiindul abból, hogy az Árpád-ház kihalta után támadt gazdasági zavarok közt I. Károly a pénz javításával igyekezett lerakni a jólét alapját. Hogy a jó pénz veretéséhez szükséges eszközöket előteremthesse, a főpapok, főurak és nemesek portánként fél fertó önkéntes adó fizetésére vállalkoznak. A pénz-beváltásból származó hasznót (*lucrum camerae*) meg akarja szüntetni Károly s állandóan forgalomban maradó pénzt kíván veretni. Ezirányban 1335-ben intézkedik határozottan, bár úgy látszik nem véglegesen (111. l. és 121., 122. II.). Ebben az évben veret először *aranypénzt* (111. l. és 117. l.) s szabályozza úgy a pénzügyet, hogy későbbi rendeletei csak ezen évi intézkedéseinek bővítései és módosításai. Rendszerré teszi a bányák bérbe-adását, melyeket kamará kszerint csoportosít. Kamarái voltak *Gyulafehérvárott* (vagy Kolozsvárott), *Szebenben* (meg Beszterczén), *Szomolnokon*, *Körmöczbányán*, *Pécsett*, *Szerémben*, *Esztergomban* és *Budán*, *Szatmáron*, *Váradon*, *Szegeden*, *Zágrábban* és esetleg *Kassán*. A kamarabérlők föladatává tette a pénzverésről való gondoskodást, a pénzverőhelyek fenntartását. „Pénzverő volt Nagyányán, Egerben, Fehérvárott, Visegrádon, Szegeden, Veröczén, Kolozsvárott. Ők szereztek be mindent, ami a pénzveréshez szükséges (nemesfémek, réz, ólom; műszerek, köztük a ponctű. Ők fizették e műszerek őrzése fejében és a pénzverésre való fölügyelet címén az esztergomi érsek meg a tárnokmester megbízott emberét, a kik nem fizetés esetén elzárták a műszereket, úgy hogy az ő hozzájárulásuk és jelenlétük nélkül nem lehetett pénzt verni, hacsak a bérló nem akart hamispénzverőként bűnhődni.“ (116. l.)

A körmöczbányai kamarabérlőnek Ipoly mesternek 1335-ben meghagyta, hogy a magyar forintok valamivel súlyosabbak legyenek a mintául szolgáló flórencziéknél. Aranyainak átlagos súlya 3·55 gr. volt a flórenczi 3·53 gr. átlaggal szemben s finomabb arany annál. Nagyon kapós is volt ezért. „Károly király háromféle ezüstpénzt veretett: a régi banálisoknak megfelelő dénárokat, kis dénárokat vagy obulusokat és garasokat... 1335-ben egy márka ezüsttötvözetből tizen négy pensa, vagyis 560 denárt készítettek, három év múlva pedig csak tizenkét pensát, vagyis 480 denárt.“ A garasok verését Balogh 1333-ig vezeti vissza, mert a következő évben már forgalomban voltak. $\frac{1}{16}$ részük a nem nemes fém. Egy márkából 72 dbot készítettek. 1338-tól 1 forint = 16 garas, 1 garas = 6 denár, 1 denár = 2 obulus.

Az ország különböző vidékein különböző *számítási rendszerek* voltak. Legáltalánosabb volt a *budai márka*. Egyes számítási márkák garasösszegét így állíthatjuk össze az értekezésből:

<i>budai</i> finom ezüst márka	= 64 garas	
<i>budai</i> fizető márka	= 56	”
<i>váradai</i> finom ezüst márka	= 66	”
<i>szegedi</i> és <i>szerémi</i> márka	= 54	” (körülbelül)
<i>egri</i> és <i>boszniai</i> márka	= 50	”
<i>kassai</i> , <i>szepesi</i> és <i>szebeni</i> márka	= 48	”
<i>bácsi</i> , <i>győri</i> , <i>székesfehérvári</i> , <i>somogyi</i> , <i>veszprémi</i> , <i>zágrábi</i> és <i>pozsegai</i> márka	=	
40 garas (körülbelül).		

Számítottak még *baranyai*, *beszterczei*, *gyulafehérvári*, *veröczei*, *komáromi*, sőt *cseh* márkában is (120., 125—127. II.). A pensás márkát (1 pensa = 40 denár) mint számítási rendszert a garasos márka váltotta föl. Ez okból is fontos Károly garasveretése. Az arany-

pénz meghonosítása pedig a nagy összegeknél egyszerűsítette a számítást az ezüstpénzzel szemben. A *ferio* egy aranyforint ezüstértékét jelenti.

Az értekezés többi része a pénznek akkori vásárlóképességét feltüntető adatokat tartalmaz. Mikor azonban ezen adatok alapján a mai pénzértékben akarunk kifejezni valamit, tekintetbe kell vennünk, hogy most *aranyvaluta van*. Minden az arany értékéhez igazodik. Az ezüstnek az aranyhoz való viszonya nem az napjainkban, mint a XIV. század első felében volt. 1317—1342 között ugyanis 1:10—1:25 között váltakozott az arany és ezüst relatio (v. ö. Tört. Tár 1911. évf. 3. l.), a mi korunkban pedig sokkal nagyobb az arany értéke az ezüsthöz viszonyítva, nem is számítva a háború okozta eltolódást. Csak ennek figyelembevételével végezhetünk megközelítően pontos átszámításokat.

Az értekezés nagy szorgalommal készült; élvezetes stílusban igen sok adatot és tanulságot nyújt az olvasónak.

H. P.

Az Archaeologiai Értesítő f. évi 3—5. füzetében *Supka Géza dr.* A magyarországi hún-uralom néhány érememléke címen néhány, Magyarországból lelt érmet ismertet, így I. Sapor (241—272) sassanida királynak Dunapentelén lelt két ezüstpénzét, továbbá Kumara Gupta (415—455), Kidara Kusani sah (319—510) aranypénzeit és egy harmadik aranypénzt a hindu Gupta-uralom (319—510) első feléből, végül Varahran (420—438) khorazáni tálalakú aranypénzeit, amelyekből 14 darabot leltek Szászsebesen. Ezeknek első és utolsó csoportja a nemz. múzeumban, a többiek a Dessewffy-gyűjteményben találhatók. A második csoportbeli három aranypénzt pár évtized előtt Forgács debreceni ezüstművesnél vásárolta a gróf, akitől a pénzek származásáról csak annyit tudott meg, hogy Nagyvárad környékén lakó oláh parasztok hozták eladni Debrecenbe. — A felsorolt pénzek leírását az éremképek és feliratok fejtegetésén kívül a történeti háttér megrajzolásával is kíséri a szerző és következtetéseiben olyan eredményre jut, hogy míg a sassanida pénzek a dunapentelei népvándorláskori leletekbe mint ékszer-tárgyak kerülhettek bele, a többiek már határozottan a hún roham útján kerülhettek hazánk földjére. — *Takács Zoltán dr.*-nak a Szeged-öthalmi hún művészeti emlékekről szóló cikkében mint analógiák és érvek olbiai érmek szerepelnek a halat evő halászsas képével. Örvendetes jelenségnek tartjuk, hogy a numizmatikai bizonyítékokat és emlékeket régészeink fiatalabb nemzedéke fokozottabb mértékben veszi figyelembe és használja föl, mint a régi gárda tette.

A Kremsierben megjelenő **Staroslován** című folyóirat I. évfolyamának (1913) 2-ik füzetében, mely csak most került kezünkbe, *Žunkovič M. Numismatische Etymologie* című cikkében az úgynevezett „Ciecin“-csoportbeli, Athena Alkis-típusú aranypénzekkel, Biatec aranypénzeivel és a Cobrovomarus-féle 17 grammos nagy ezüstpénzekkel is foglalkozik. Valamennyit szláv származásúnak tartja; az első csoportbeliek feliratát *en cekin*-nek olvassa és „ein Dukaten“-nek értelmezi. A *biat* és *biatec* feliratot a szláv *biti*, *bijati* (= verni) szóból származtatja és „vert pénz“ jelentésével ruházza föl, a Cobrovomarus-féle pénzek feliratát „*rusov kouna*“-nak olvassa és az előlapon látható fejeket Olga orosz fejedelemnő (945—969) és fia Svjatoslav arcképeinek tekinti. — Nem oszthatjuk szerzőnek e nézeteit, azonban hazai leletekben előforduló fajokról lévén szó, kötelességünknek tekintettük e magyarázatokról tudomást venni. — Ugyanazon szerző ugyanazon folyóirat II. k. (1914 4-ik füzetében Attilának „*Aquileia*“ hátlap feliratú, kisebb és nagyobb érmeiről ír. Előbbieket utánzatoknak, „*Nachprägung*“, utóbbiakat valódiaknak mondja és Attila korából, körülbelül Kr. u. 450-ből származtatja. — Ugyanazon szerző *Slavische Runendenkmäler* című könyvében* (a 64—65. lapon) ismét a „*Biat*“ és „*Biatec*“ feliratú aranypénzekkel foglalkozik és egy olyan — a németek által szivárványtálaknak, a szlávok által „*knořliky*“-nak nevezett pénzek csoportjába tartozó — példányt említ, amelyen a „*biat*“

* Bibliothek „Staroslován“. Band I. Slavische Runendenkmäler, von Martin Žunkovič, k. u. k. Oberstlieutenant d. R. — Kremsier, 1915. H. Slovák.

szó runa-írásban olvasható („die das Wort „biat“ in *Rumenschrift* eingestanzt hat“). — A következőkben azon éjszaki aranybrakteátákat mutatja be képekben, értelmező szöveggel, melyek szerzőnek értelmezése szerint wend rúnákban Rurik, Ota, Otuz, Zacg, Daiga (Daija), Voslav, Cundasc neveket, illetve feliratokat viselnek. (Ezeket stilizált állat fölött emberi fej vagy mellkép látható; a mezőben svastika és rúnák. — Egy ilyenfajta arany brakteátát állítólag Debreczen vidékén is találtak és ennek képét a Numizmatikai Közlöny IV. kötetében, a 16. lapon mutattuk be.) — A Cobrovomarus-féle ezüstpénzt itt is közli szerző és orosz pénznek minősíti. Hogy teljes sorozatot adjunk, megemlítjük azon ugyanitt bemutatott nagy ezüstérmet is, mely a krakkói Friedlein család birtokában van és mindkét lapján rúnák közé helyezett szembenéző fejet visel. „Belbog“-Münze, illetve „die Medaille von Krakau“ néven van itt felsorolva. Láttatlanban, csak a kép alapján, biztosan nem ítélnénk róla; meglehet, hogy tévedek, ha a Num. Közlöny IV—VI. kötetében tárgyalt bűbajos érmekkel hozom kapcsolatba ezt az ezüstérmet.

Ötvös Gábor.

Érem- és könyvvásár.

1. Árjegyzékes lajstromok.

J. Schulman (Amsterdam, Keizersgracht 448.): Catalogue LXIV. 1915. Collections Augustin Diaz Ordonés (stb.), Catalogue de médailles espagnoles (stb.). Spanyol, főképen a Németalfölddel vívott 80 éves háborúra vonatkozó emlékérmek, pápák emlékérmek (stb.) és numizmatikai könyvek. A lajstrom a 766—1319. sz. tételeket foglalja magában.

Eredetileg árverési lajstromnak készült, de hasonlóan e gyűjtemény ókori pénzeket tartalmazó részéhez, a cég árjegyzékét csatolt a lajstromhoz s a felsorolt érmek a szabott áron kaphatók. Kiválóan becses, magas művészi értékű, XVI—XVII. századbeli emlékérmeknek, részben hírneves művészek műveinek nagy száma található a gyűjteményben.

J. Schulman: Catalogue LXV. Avril 1916. La guerre européenne 1914—1916. Médailles, monnaies, papiers-monnaie. A tíz képes táblával és számos szöveggközi képpel illusztrált lajstrom dús választékát tartalmazza a világháború numizmatikai emlékeinek. A sorozat kiterjed az ellenséges országokra is; Angol- és Franciaország, Belgium és Franciaországnak a németek által megszállott részei különösen a városi hatóságok által kibocsájtott sok száz fajta háborús papírpénzzel, azonkívül gyakran érdekes emlékérmekkel is vannak képviselve. Németország és a mi monarkiánk is a háborús emlékérmek nagy tömegével lép föl, Bolgárország és Törökország, Hollandia, Románia, Luxemburg és Svájc szintén képviselve vannak a sorozatban.

Magyarországot különösen Zutt R. budapesti iparművészeti iskolai tanár művei képviselik, így a sajtó, a műgyetem, a Verebélyi-klinika, az iparművészeti iskola, a leányiskolák, a művészegyesület, a Légrádi-féle és a pénzintézetek budapesti hadikórházainak jelvényei, a Kéve-művészegyesület hadiérme, az árvák érme, melyeket a Num. Közlönyben részben ismertettünk, a vörösdög-érem, az Augusztá-alap érme, Hülli dr. arcképes érme (Zutt műve). — A gúnyérmeknek nagy számával is találkozunk, így Nikita szökésére (1564. sz., Goetz műve) stb. — Érdekesek a Marne melletti csata emlékplakettje (368. sz.), a Marseillaise (364. sz.), Joffre-nek a Marne melletti csata alkalmából készült arcképes érme (366. sz.), mind a három francia munka. Antwerpen bombázására Mauquoy készített egy érdekes érmét (14. sz.). Syracusaei görög dekadrakment parodizál Daumiller A.-nak Anglia állítólagos diadalait gúnyoló érme (819. sz.). A Lusitania-esetre vonatkozik Goetznek 821. sz. érme, a lorettói csatának (1915. V. 9.) emlékét örökíti meg Olafs M. 868. sz. öntött érme a bajor trónörökös képével stb. stb. — Érdekes, hogy a franciaországi községek papírpénz-utalványai a névértéknek a béke aláírása után azonnal (Sedan), vagy pedig 10 nappal (Roanne), 3 hóval, 6 hóval (Saint Quentin), 1 évvel (Remiremont),

vagy 5 évvel (Bethune) való visszafizetését ígérk nyomtatott szövegükben, a reimsi üveggyár ellenben már mostan, minden csütörtökön beváltja némely utalványait, míg más fajták például csak 1914 augusztus 10—15, illetve augusztus 17—22 közt voltak forgalomban. Egyes belga városok utalványai akkor lesznek beváltandók, amikor a normális helyzet helyreáll. — Egyes ilyen utalványok érdekes képeket viselnek. Verviers pl. a város és a városháza látóképét, Ensival a városháztér képét, mások a város címerét (Bourges, Libourne), allegorikus alakokat (Deux-Sèvres) tüntetik föl. A városi hatóságokon kívül egyes vállalatok (bánya, üveggyár stb.), a kereskedelmi kamarák, cégek, társulatok is bocsájtottak ki utalványokat. Európán kívül pl. Alger város (Afrika) kereskedelmi kamarája is adott ki ilyeneket. Welkenraedt város utalványait a belga vasuti, posta és távirdai és a pénzügyminisztériumok együttesen garantálják. — A közölt sorozat különböző tekintetben igen tanulságos és a bemutatott lajstrom bizonyára a későbbi időkre is érdekes marad a hadi emlékek gyűjtői előtt.

2. Numizmatikai könyvek lajstromai.

Ranschburg Gusztáv (Budapest, IV., Ferenciek-tere 2) 100. könyvjegyzéke (1916 március—április) számos numizmatikai munkát tartalmaz, így: 131. sz. Széchenyi (50 K), 241. sz. Erdy: a boszna és szerb régi érmek és Erdély érmei (25 K), 606. sz. Ljubic S. Opis jugoslavenskih novaca (25 K), 642. sz. Mellen I. Series regum stb. (10 K), 670. sz. Die Münzen des Königreichs Ungarn (6 K), 698. sz. Numizmatikai Közöny 1—12. évf. (100 K), 757. sz. Pauer I. Herennius és Postumius érmek (1 K), 863. sz. Rupp Numi Hung. 2 kötet (75 K), 881. sz. Schmeizel M. Erläuterung (12 K), 888. sz. Schoenwisner: Notitia (20 K), 1078. sz. Vay Béla báró: Az én régi pénzeim (40 K), 1111. sz. Weszerle 1873. kiadás (60 K), 1112. sz. Wiczay M. Mus. Hédervárii stb. (80 K).

Karl W. Hiersemann (Leipzig, Königstrasse 29) Katalog 440 (Kunstgeschichte), 418. sz. Heiss: Les médailleurs de la renaissance III. k. (25 K), V. k. (30 K).

List und Francke (Leipzig, Talstrasse 2) Antiquariats-Katalog Nr. 458. 41—54. 1. (1117—1443. sz.) Münz- und Medaillenkunde. Igen sok, kézi- és szakkönyvtáraknak kívánatos folyóirat, forrásmunka és segédkönyv. Így: Arneth, Eckhel, Erbstein, Grote Cappe, Domanig, Friedländer, Raczinsky, Rohde, Sestini stb. művei és bécsi, berlini, párisi stb. numizmatikai folyóiratok. Ajánljuk e lajstromot tagtársaink és vidéki éremtáraink figyelmébe.

Lásd még fönnebb *Schulman I.* LXIV. sz. lajstromát is.

Társulati élet.

Sarbó Leó †. Mély részvétell kell jelentenünk, hogy társulatunk rendes tagja, szepesváraljai Sarbó Leó, a Fonçière Pesti Biztosító Intézet ügyvezető igazgatója, f. évi április hó 7-én, 52 éves korában meghalt. Az elhunyt nagy kedvelője volt az emlékérmeknek és a modern plaketteknek, melyekből tekintélyes gyűjteménye is volt. Nyugodjék békében!

Ujhely Kálmán tagtársunk háborús érem- és jelvénykiállítására — állandóan kiegészítve újabb szerzeményekkel — a társulat helyiségében a társulati tisztviselők hivatalos órái alatt (hétfőn és csütörtökön d. u. 6—8 óráig) díjtalanul megtekinthető.

Összejövetelünket a társulat helyiségében (VIII., Csepregy-utca 4. szám, II. em. 15.) a következő napokon rendezzük: 1916 május 11, június 8, július 13, augusztus 10, szeptember 14, október 12, november 9 és december 14-én. Az összejövetel után társasvacsora van Frenreisz István éttermében (VIII., József-körút 56.), kivéve július 13-án és augusztus 10-én, mely alkalmakkor a vacsorát Gundel Károly (Wampetics utóda) városligeti helyiségében rendezzük.

Kivonat a választmány 1916. évi február hó 10-én tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Gohl Ödön dr., Szentgáli Károly, Ujhely Kálmán és Varga Béla választmányi tagok.

A választmány mély részvétellel veszi tudomásul, hogy Lázári Nagy Leó huszárkapitány, a társulat rendes tagja november hó 4-én Trebinjénél hősi halált halt. Titkár betérjeszti a felügyelőbizottságnak jelentését. A választmány elhatározza, hogy a közgyűlésnek ajánlani fogja azon választmányi tagok újraválasztását, kiknek megbízatása a közgyűlésen lejár.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Dr. Gohl Ödön s. k., Szentgáli Károly s. k.

Kivonat a választmánynak 1916. évi március hó 9-án tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Kilényi Hugó. Jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Lippay Károly és Varga Béla választmányi tagok.

A választmány köszönetet szavaz Urmánczy Nándor földbirtokosnak 200 koronás alapítványáért. Tudomásul veszi, hogy a pénztáros azt értékpapirokba fektette be. — A választmány törli a tagok sorából a bártfai m. kir. gimnáziumot, amely a háború folytán megszűnt. — A választmány mély részvétellel veszi tudomásul Hauzer Pál rendes tagnak elhalálozását. — A választmány tudomásul veszi titkár és szerkesztő közgyűlési jelentését. — Könyvtár őrének jelentését a folyó évben a gyűjtemény őre fogja megtenni. — A választmány elhatározza, hogy a Weszerle-féle érmészeti táblákból még raktáron levő kevés számú példányt ezentúl csak társulati tagok kapják. — A társulat alapító tagjai sorába felvétel: *Urmánczy Nándor* földbirtokos, országgyűlési képviselő, Budapest, IV., Papnövelde-utca 10.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Lippay Károly s. k., Varga Béla s. k.

Kivonat a választmánynak 1916. évi március hó 30-án tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Babics József, Lippay Károly, Szentgáli Károly, Telcs Ede, Ujhely Kálmán és Varga Béla választmányi tagok.

Titkár azon jelentése, hogy a közgyűlésre indítvány nem érkezett be, tudomásul szolgál. — Gyűjtemény őre felolvassa jelentéseit a könyvtár és gyűjtemény állásáról, melyet a választmány tudomásul vesz. — A társulat rendes tagjai sorába felvétel: *Einczinger Ferenc* takarékpénztári könyvvezető, az esztergomi régészeti és történelmi társulat pénztárosa, Esztergom, Csernoch-út 10; *Eszlár István* dr. m. á. v. fogalmazó, Budapest, VII., Klauzál-tér 8; *Tomassich Miklós* dr. v. b. t. t. stb., Zágráb, Zrinjski-trg. 7.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Telcs Ede s. k., Ujhely Kálmán s. k.

Kivonat a társulat 1916. évi március hó 30-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Babics József, Erdélyi S. és társa cég képviselőjében Vas Lipót, az Éremkedvelők Egyesülete képviselőjében Kilényi Hugó, Finály Gábor dr., Lippay Károly, Ott János, Pákozdy Károly dr., Spitzer Mór, Szentgáli Károly, Telcs Ede, Ujhely Kálmán, Varga Béla, Váry Szabó Elemér, ifj. Walla József és Woyciehowszki Vilmos társulati tagok.

1. *Elnök* megállapítja, hogy a közgyűlés szabályszerűen lett egybehíva és megnyitja a közgyűlést. A jegyzőkönyv vezetésére felkéri a titkárt, annak hitelesítésére Spitzer Mór alapító és Váry Szabó Elemér rendes tagokat. Megnyitó beszédében az elnök rámutat azon nehézségekre, amelyekkel a társulatnak a világháborúban meg kell küzdenie, hogy a társulat működését fenntarthatta. Szeretettel emlékezik meg a harctéren küzdő tagtársainkról, mély fájdalommal és kegyelettel azokról, akik hősi halált haltak.

2. *Titkár* felolvassa évi jelentését a következőkben: „A népek sorsát talán évszázadokra eldöntő nagy világdúlásban ime másodsor gyűlt össze társulatunk közgyűlésre, hogy meghallgassa beszámolóinkat társulatunk tizenötödik évében kifejtett működésünkről. A távoli harcterekről lelkünkben visszhangzó ágyúbömbölés és fiaink, testvéreink «előre» kiáltása

között ezzel a ténykedésünkkel is tanúságot akarunk tenni arról, hogy ádáz ellenségeinknek nem sikerült megbénítani hazánk belső békéjét, polgári és tudományos életét s tanúságot teszünk ezzel mi, a magyar tudományos élet egy szerény szerve, a központi hatalmak nagy tudományos apparátusának egy végtelen kis atomja arról, hogy az irigy ellenfél által barbárnak kikiáltott nemzetek minden vonalon jelentkező fölénynyel tudják belső polgári és tudományos életüknek korlátozása nélkül kivárni azt a végső és teljes győzelmet, amelyben rendületlenül bízunk s amelyet semmiféle fegyverrel tőlünk elvitatni nem lehet“. — Beszámol a titkár ezután a múlt évi közgyűlés óta elhalálozott tagokról. Ezek közül hősi halált haltak: Lajossi Géza és Lázári Nagy Leó, úgy hogy a múlt évi közgyűlésen jelentett két tagot számbavéve, eddig négy társulati tag halt hősi halált. Elhalálozott még Móczár József, Bothár Samu dr. és Hauzer Pál társulati tag. Összesen tehát öt tag. Kilépés folytán a társulat 8 tagot veszített, tagdíj nem fizetés miatt kizáratott 3 tag, megszűnt a bártfai m. kir. gimnázium, úgy, hogy az összes tagvesztéség 17 tag. A múlt közgyűlés óta felvétellett 1 alapító és 15 rendes tag. A társulatnak ma van 13 tiszteletbeli, 46 alapító és 324 rendes tagja, úgy hogy a tagok összes létszáma 383. — A társulat belső élete a második háborús évben némi javulást mutat, bár a társulat nagyon nélkülözi a körülbelül 30-at kitevő hadbavonult tagnak közreműködését. — A vallás- és közoktatásügyi minisztérium az 1915—1916. költségvetési év első felére, szintúgy ugyanezen költségvetési év második felére megadta az 500—500 korona államsegélyt. — A társulat tudományos működését első sorban és főképen a Numizmatikai Közlöny képviselte, ami a szerkesztőnek fáradhatatlan buzgóságát dicséri. A közlönyben a társulat folytatja a Corpus Nummorum Hungariae III. kötetének előmunkálatait. — Felolvasást és bemutatást a társulat nem tartott a múlt évben. — A társulat titkára útján segédkezett a tudományos Akadémia tagjairól készült érem- és plakett-gyűjteményének kiegészítésében. — A közlönyvel fennálló csereviszonyok nem szaporodtak, sőt a háború folytán több folyóirattal felfüggesztettük a cserét. — Ujhely Kálmán alapító tag háborús érmekből és jelvényekből álló gyűjteményét állította ki a társulatban. — Fel- említenő az Éremkedvelők Egyesületével közösen indított mozgalom aziránt, hogy a háborúra készülő hivatalos emlékérem művészi pályázatán magyar művészek is meghívást nyerjenek. — A társulat a múlt évben sem éremárverést, sem éremvásárt nem rendezhetett, tekintettel nagyszámban hadbavonult tagjaira. — A titkár jelentését a következő szavakkal zárja le: „Ezzel voltam bátor beszámolni társulatunk elmúlt évi működéséről. Engedje meg a tisztelt közgyűlés, hogy azon közös óhajnak kifejezésével zárjam le beszámolómat, hogy amennyiben a sors nekem juttatja a jövő évi közgyűlésen azt a szerencsét, hogy azon én tehessek jelentést a társulat működéséről, ezt a jelentésemet azzal kezdhessem meg, hogy miután a világháború fegyvereink teljes győzelmével végződött, amiben különben soha egy percig sem kételkedtünk, mi is törekedni fogunk arra, hogy a nemzetünk által hozott nagy áldozatok ne hozattak légyen hiába s hogy a béke áldása hatványozott mértékben járuljon majdan hozzá ahhoz, hogy nemzetünk azt a méltó helyet, amelyet a világtusában a magyar névnek kivívott, minden téren jogosan foglalhassa el és őrizhesse meg, amíg a világ fennáll.“

A közgyűlés Lippay Károly indítványára felállással fejezi ki gyászát az elhunyt tagtársak felett. Ugyancsak indítványára a közgyűlés titkár jelentését köszönettel veszi tudomásul és buzgó, fáradhatatlan működéseért köszönetet szavaz neki.

3. Szerkesztő jelentését titkár olvassa fel, miután a szerkesztő betegség folytán akadályozva volt a megjelenésben. — A közlöny 1915. évi XIV. évfolyama 550 példányban jelent meg. Terjedelme 20 nyomtatott ív, benne 77 klisényomat. A kötetben 19 szerzőtől, kik közül csak 9 társulati tag, összesen 39 cikk és közlemény jelent meg. A társulati élet rovatát titkár szolgáltatta.

Telcs Ede alapító tag indítványára a közgyűlés a jelentést köszönettel veszi tudomásul, a szerkesztőnek hálás köszönetet szavaz lelkes és eredménydús, fáradságot nem ismerő, önzetlen munkálkodásáért.

4. és 5. *Gyűjtemény öre* olvassa fel a *könyvtárőri jelentést*, miután a könyvtár öre rendkívüli háborús elfoglaltsága miatt ez évben nem működhetett. A jelentés szerint 1459 szám alatt 2712 könyvből áll a könyvtár. Ugyancsak felolvassa a *gyűjteményőri jelentést*, mely szerint a törzsgyűjtemény rendezése, a szükséges segítség hiánya és az ő betegeskedése miatt fennakadt. Ajándékozás útján csak 21 darabbal szaporodott a gyűjtemény.

Elnök indítványára a közgyűlés a jelentést köszönettel veszi tudomásul.

6. *Pénztárosi* jelentését olvassa fel azután a titkár, amelyben részletesen megindokolja a pénztár- és mérlegszámlát.

A „Magyar Numizmatikai Társulat” 1915. évi *pénztárszámlája*.

B e v é t e l:	kor. fill.	K i a d á s:	kor. fill.
Pénztári maradvány 1914-ről . . .	1933.47	Társulati helyiség	1035.83
Rendes tagok	2270.—	Num. Közlöny és Adattár	2339.86
Kamatjövedelem	457.80	Gyűjtemény és könyvtár	150.20
Államsegély az 1915. év második felére	500.—	Adminisztráció	137.32
Numizmatikai Közlöny bevételei . .	169.20	Maradvány 1915 december 31-én .	2048.03
Társulati veretek és kiadványok . .	351.80		
Könyv- és éremközvetítés	9.88		
Adminisztráció számlája	19.09		
		Összesen:	5711.24
Összesen:	5711.24		

Budapesten, 1916. évi január hó 1-én.

Dr. Zimmermann Lajos s. k.
társ. pénztáros.

E pénztárszámlát megvizsgáltuk és a pénztári könyv adataival egyezőnek s minden tekintetben helyesnek találtuk.

Budapesten, 1916. évi január hó 6. napján.

A felügyelő-bizottság:

Ott János s. k.

ifj. Walla József s. k.

Zachár Antal s. k.

A „Magyar Numizmatikai Társulat” 1915. évi *mérlegszámlája*.

V a g y o n:	kor. fill.	T e h e r:	kor. fill.
Pénztári maradvány 1915 dec. 31-én	2048.03	Befizetett alapítványok	9100.—
Rendes tagok hátralékának 50%-a	341.—		
Hirdetők hátraléka	15.—		
M. Földhitelintézetnél letétben levő értékpapírok:			
9400 korona névértékű 4%-os Magy. Földhitelintézeti záloglevél vételára	8709.70		
400 korona névértékű 4½%-os Magy. Földhitelintézeti záloglevél vételára	372.50	Egyenleg mint szabad vagyon . .	2386.23
Összesen:	11486.23	Összesen:	11486.23

Budapesten, 1916. évi január hó 1-én.

Dr. Zimmermann Lajos s. k.
társ. pénztáros.

Megvizsgáltuk és a társulati könyvekkel egyezőnek s mindenben helyesnek találtuk. Budapest, 1916. évi január hó 6. napján.

A felügyelő-bizottság:

Ott János s. k.

ifj. Walla József s. k.

Zachár Antal s. k.

7. és 8. A felügyelő-bizottságnak jelentését Ott János felügyelő-bizottsági tag olvassa fel, mely szerint a bizottság a pénztár kezelését felülvizsgálta és rendben találta.

A felügyelő-bizottság indítványára a közgyűlés tudomásul veszi a pénztári jelentést, az 1915. évi pénztárszámlát, mérlegszámlát és a felügyelő-bizottság jelentését. Felmentvényt ad az elnökségnek, választmánynak, pénztárosnak és a felügyelő-bizottságnak.

9. Titkár előterjeszti az 1916. évi költségelőirányzatot:

A „Magyar Numizmatikai Társulat” 1916. évi költségelőirányzata.

Bevétel:	kor. fill.	Kiadás:	kor. fill.
Pénztári maradvány 1915. évről	2048.03	Helyiség	1200.—
Alapítók	200.—	Numizmatikai Közlöny	2100.—
Tagsági díjak	2000.—	Numizmatikai Adattár	100.—
Kamatjövedelem	460.—	Gyűjtemény és könyvtár	200.—
Num. Közlöny bevételei	100.—	Adminisztráció	150.—
Társulati veretek és kiadványok	100.—	Értékpapírok vétele	181.50
Könyv- és éremközvetítés	20.—	Előre nem látott kiadások	100.—
Államsegély	500.—		
Egyéb bevételek	21.97	Maradvány mint egyenleg	1418.50
Összesen: 5400.—		Összesen: 5400.—	

Felállította: Dr. Zimmermann Lajos s. k.

titkár-pénztáros.

A választmány jóváhagyta 1916. évi március hó 9-ik napján tartott ülésén.

Kilényi Hugó s. k.

elnök.

A közgyűlés a költségelőirányzatot elfogadja és utasítja a választmányt, hogy az 1916. évben annak megfelelően irányítsa a társulat pénzkezelését.

10. Titkár jelenti, hogy indítvány nem adatott be, tehát a tárgysorozat ezen pontja elmarad.

11. Titkár előterjeszti, hogy az elnök és a két alelnök megbízatása a mai közgyűlésen lejár. A közgyűlés egyhangú közfelkiáltással a társulat elnökévé választja Kilényi Hugót, alelnökeivé pedig Gohl Ödön dr. és Sziklay Jenő társulati tagokat, valamennyit 3—3 évi működési időtartamra. A megválasztott elnök, alelnök társai nevében is, megköszöni a beléjük helyezett bizalmat és elfogadja a választást.

12. Titkár előterjeszti, hogy a közgyűlésen megszűnt Alföldy András, Forster Gyula báró, Lippay Károly, Telcs Ede és Ujhely Kálmán választmányi tagok megbízatása, továbbá megszűnt az egy évre megválasztott felügyelő-bizottság működése is.

A közgyűlés egyhangú felkiáltással megválasztja 3—3 évi működési időtartamra választmányi tagokká Alföldy András, Forster Gyula báró, Lippay Károly, Telcs Ede és Ujhely Kálmán társulati tagokat, valamint megválasztja a felügyelő-bizottságba rendes tagokul 1 évre Ott János, ifj. Walla József és Zachár Antal társulati tagokat, póttaggá Woyciechowski Vilmos társulati tagot.

Babics József alapító tag lendületes szavakkal emlékezik meg az elnök odaadó működéséről, a társulat iránt tanúsított ragaszkodásáról és szeretetéről s a közgyűlés érzelmeit tolmácsolja, midőn ezekért az elnöknek köszönetet mond. Az elnök köszönetét fejezi ki a társulatnak a beléje helyezett bizalomért és megköszönve a megjelentek közreműködését, bezárja a közgyűlést.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Spitzer Mór s. k. Váry Szabó Elemér s. k.

Kivonat a választmánynak 1916. április 13-án tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből. Elnök: Kilényi Hugó; jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Babics József, Szentgáli Károly és Varga Béla választmányi tagok.

A választmány mély részvétellel veszi tudomásul Sarbó Leó rendes tag elhunytát. — Elhatározzatik, hogy a társulat megkeresi Baranya vármegyét lejárt tagságának meghosszabbítása iránt. — A választmány közönnettel veszi tudomásul, hogy a tudományos akadémia a folyó évre is 600 korona költséget folyósított a Corpus Nummorum Hungariae III. részének előmunkálataira. — Az Éremkedvelők Egyesületének közgyűlésén a társulatot Kilényi Hugó elnök úr fogja képviselni.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k. elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k. jegyző. Hitelesítjük: Babics József s. k. Varga Béla s. k.

Kivonat a választmánynak 1916. évi május hó 11-ikén tartott ülésében felvett jegyzőkönyvéből. Elnök: Kilényi Hugó, jegyző: Zimmermann Lajos dr. Jelen vannak még: Lippay Károly, Szentgáli Károly, Ujhely Kálmán és Varga Béla választmányi tagok.

A választmány mély részvételt fejezi ki elnöknek öccse elhunytá alkalmából. — Résztét fejezi ki az Alsófejérvármegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egyesületnek azon alkalomból, hogy alapítója és múzeumának igazgatója Cserni Béla dr. elhalálozott. — Titkár bemutatja az államsegély iránti kérvényt, amelynek beadását határozza el a választmány. — Pénztáros jelentését a társulati pénztár állásáról a választmány tudomásul veszi.

K. m. f. Kilényi Hugó s. k., elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k., jegyző. Hitelesítjük: Lippay Károly s. k. Ujhely Kálmán s. k.

OLVASÓINKHOZ.

Az árak általános emelkedése kiterjedt a nyomdai munkákra és termékekre is. Ennélfogva a magyar numizmatikai társulat f. évi közgyűlése által elfogadott költség-előirányzat keretében nem nyújthatunk az eddigiekkel azonos ívszámú füzeteket és kénytelenek vagyunk a Közlöny terjedelmét szűkebbre szabni. Reméljük, hogy nem-sokára visszatérhetünk a rendes mederbe. Kérjük tisztelt tagjainkat és olvasóközönségünket, hogy e híradásunkat jóindulatú belátással tudomásul vegyék. Bízunk a jobb jövőben!

A szerkesztő.

Inhalt.

Dr. Edmund Gohl: 1. *Die Verdienstkreuze des ungarischen Freiheitskampfes, 1849.* Es sind bis jetzt insgesamt nur drei Exemplare bekannt, wovon nur zwei, im Besitze des ungarischen Nationalmuseums befindlichen Stücke sicher authentisch sind. Eines von diesen (Figur 1) besass Julius Stahel (Számwald), der unlängst verstorbene Generalmajor der Vereinigten Staaten von Nordamerika. Das andere (Figur 2) ist seit fast vier Jahrzehnten im Nationalmuseum und stammt angeblich von der Wittve eines Honvédgenerals.

Zur Feststellung des Alters dieser Kreuze ist man in Mangel an geschichtlichen Quellen auf Konjekturen und mittelbaren Folgerungen angewiesen. Die Resultate dieses Artikels sind, dass diese Kreuze in 1849 unbekannt waren und erst später, nach 1860 emittiert wurden, und zwar — unabhängig von den kranzförmigen Verdienstabzeichen von 1848/9 — wahrscheinlich zur Belohnung nicht nur der im Freiheitskriege, sondern auch der in der Zwischenzeit erworbenen Verdienste.

2. *Barbarenmünzfunde aus dem Komitate Bács*, und zwar aus Apatin, Bács, Bezdán, B.-Keresztúr, B.-Kertes, Regőcze, Römische Schanzen, Szond, Titel, Ujvidék, Zombor, etc. Das bezügliche Material ist aus Verfassers noch unedierten Repertorium der Barbarenmünzfunde Ungarns genommen.

3. *Weltkriegs-Andenken*. Serie VI. (Nr. 128—170.)

4. *Ungarische Frohndienst-(Robot-)Zeichen*. II. Serie (Nr. 161—186). Die erste Serie ist im Bande XII. des Num. Közlöny publiziert.

Karl Szentgáli: *Über die Deutung der Siglen* (kleinen Beizeichen) auf ungarischen Münzen der Arpadenperiode. Verfasser schildert die wahrscheinliche Arbeitseinteilung und das Personal der ungarischen Münzämter dieser Periode und gelangt zur Meinung, dass ein Teil der Beizeichen Arbeiterzeichen sind und zur Kontrolle gebraucht wurden, der andere Teil aber (1 bis 5 Punkte) als Zählungs-Zeichen diene.

Dr. Emerich Frey: *Im Komitate Bács gefundene Barbarenmünzen*. (Funde von Bács, Hódság, Sztapár, Titel, Zombor.)

Dr. Paul Harsányi: *Beiträge zum III. Bande des Corpus Nummorum Hungariae*. VII. Serie. Münzen Karls III. und besonders Ferdinands I.

Museen. *Ungarisches Nationalmuseum*. Zuwachs des Münzkabinetts im Jahre 1915: 3701 St. Bestand der Abteilung antiker Münzen: 55161 St. — *Museum zu Székesfehérvár*. Zuwachs der Münzensammlung im Jahre 1915: 32 St., Bestand: 3495 St.

Münzenfunde. — **Numism. Literatur.** (V. Hóman: Die ungarische Münzenprägung unter Stefan I. — Dr. A. Balogh: Angaben zur ungarischen Münzgeschichte unter Karl I. etc. etc.) — **Münzen- und Bücherverzeichnisse.** — **Gesellschaftsnachrichten.**

S o m m a i r e.

Edmond Gohl: 1. Les croix d'honneur hongroises de la guerre d'indépendance, 1849. — Ces croix d'émission posthume étaient faites probablement après 1860. — 2. Trouvailles de monnaies barbares dans le comté Bács. — 3. Médailles et notes de la guerre de 1914—1916 (VI Série). — 4. Marques de corvée hongrois (II Série).

Ch. Szentgáli: Interprétation des marques monétaires hongrois de la période Arpadienne. On en faisait usage, en part pour contrôler les monnayeurs, en part pour compter les quantités fabriquées.

Émeric Frey: Monnaies barbares trouvées dans le comté Bács.

Paul Harsányi: Contribution au volume III du Corpus Nummorum Hungariae. (Monnaies de Charles VI. et Ferdinand I.)

Musées. — **Littérature.** — **Ventes.**

Nouvelles de la société hongroise de numismatique.

Alle Rechte vorbehalten. — Droits réservés.